

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (UYGULAMALI PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

AİLE İÇİ ÖRÜNTÜLERİN ÇOCUKLARIN ALGILARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Nilay EVİRGEN

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (UYGULAMALI PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

AİLE İÇİ ÖRÜNTÜLERİN ÇOCUKLARIN ALGILARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Nilay EVİRGEN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gülsen ERDEN**

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (UYGULAMALI PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

AİLE İÇİ ÖRÜNTÜLERİN ÇOCUKLARIN ALGILARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren, lisansüstü çalışmalarım da dahil olmak üzere, bana gerçek anlamda tez danışmanlığı yapmanın yanı sıra çalışma konusunun belirlenmesinden, tezin yazım formatına kadar her türlü ayrıntı ile bıkıp usanmadan ilgilenen, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen, tükenmeyen sabrı ve sevecenliği ile bana büyük bir güven aşılayan ve çalışma azmimi güçlendiren sevgili danışmanım, sevgili hocam Sayın Doç. Dr. Gülsen Erden'e en içten şükranlarımı sunarım.

Tüm yaşamım boyunca olduğu gibi bu süreç içerisinde bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, hep yanımda olan başta annem olmak üzere aileme de teşekkürü bir borç bilirim. İlgi ve yardımlarını esirgememiş olan, kıymetli zamanını ayırarak çalışmalarına değerli katkılarda bulunan Sayın Dr. Mine Cihanoğlu (OĞUL)'a da içten teşekkürlerimi sunarım. Verilerin toplanması aşamasında katkılarından dolayı sevgili Burcu Kuloğlu ve DTCTF 2009-2010 yılı 3. Sınıf öğrencilerine de teşekkürlerimi iletiyorum.

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
1.1.Aile Kavramının Tanımlanması.....	1
1.2. Aile İçi İlişkiler	4
1.3. Aile İçi İlişkileri Anlamaya Yönelik Kuramlar	7
1.3.1. Aile Sistemleri Kuramı	7
1.3.2 Bilişsel Davranışçı Yaklaşım.....	17
1.3.3. Sembolik Etkileşimcilik	20
2.1 SOSYAL YETERLİLİK.....	24
2.2. Sosyal Yeterliliğin Gelişimi.....	29
2.2.1. Okul-Öncesi Dönemde Sosyal Yeterlilik.....	31
2.3 Sosyal Yeterliliği Açıklayan Kuramlar.....	34
2.3.1. Sosyal-Bilişsel Öğrenme Kuramı.....	37
2.3.2.Sosyal Bilgi İşleme Modeli.....	38
2.3.3. Zihin Kuramı.....	43
3. AİLE İÇİ İLİŞKİLER VE SOSYAL YETERLİLİK.....	45
3.1. Ebeveynlik Biçimleri, Anne-Baba- Çocuk İlişkisi ve Çocukların Sosyal Yeterliliği.....	46
3.2. Anne- Baba İlişkisi ve Çocukların Sosyal Yeterliliği	56
3.3. Anne- Baba ve Kardeş İlişkisi	70
3.4 Aile İçi İlişki Temsilleri ve Sosyal Yeterlilik.....	74
4.0. Amaç	98

5.0.YÖNTEM	100
5.1. Örneklem.....	100
5.2. Kullanılan Ölçme Araçları.....	101
5.2.1. Kişisel Bilgi Formu	101
5.2.2. Aile Değerlendirme Ölçeği.....	102
5.2.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18).....	108
5.2.4. 6-18 Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Bilgi Formu.....	111
5.2.5. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT).....	112
5.2.6. Sosyal Yeterlik için Eğitimci Değerlendirme Ölçeği.....	114
5.3. İşlem.....	115
5.3.1. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi Geliştirilmesi Süreci.....	115
5.3.2. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi Uygulama Süreci.....	117
6.0 BULGULAR.....	117
6.1 Çocukların Sosyal Yeterlilik Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	120
6.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	122
6.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Öğretmen Bilgi Formu (TRF/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	124

6.4. Çocukların Aile İçi İlişki Temsillerinin Cinsiyet Değişkeni	
Aısından Karşılaştırılması.....	126
6.5. Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri Aısından Sosyal Yeterlilik	
Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	127
6.6. Aile İçi İlişkileri Olumlu ve Olumsuz Olarak Algılayan Çocukların	
6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme	
Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Aısından Karşılaştırılması.....	128
6.7. Aile İçi İlişkileri Olumlu ve Olumsuz Olarak Algılayan Çocukların	
6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği	
Öğretmen Bilgi Formu'ndan Aldıkları Puanlar Aısından	
Karşılaştırılması	130
6.8. Aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan	
çocukların aile işlevsellikleri yönünden karşılaştırılması	131
6.9. Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri ile Annelerinin İfade Etmiş	
Oldukları Ailenin İşlevsellik Düzeyi Arasındaki İlişkiler.....	133
7.0. Regresyon Analizi.....	135
7.0 TARTIŞMA	141
7.1. Cinsiyete İlişkin Bulguların Tartışılması.....	142
7.2. Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri Aısından Sosyal Yeterlilik Düzeylerine	
İlişkin Bulguların Tartışılması.....	149
7.3. Aile içi İşlevsellik Düzeylerine göre Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri	
Bulgularının Tartışılması.....	153
7.4. Regresyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması.....	159
7.5. Sonuç.....	166

7.6 Araştırmanın Katkısı, Sınırlılıkları ve Öneriler.....	170
8.0. ÖZETLER.....	173
Türkçe Özet.....	173
İngilizce Özet.....	175
KAYNAKÇA.....	176
EKLER.....	192
Ek 1. İzin Formu	
Ek.2. Kişisel Bilgi Formu	
Ek 3.Aile Değerlendirme Ölçeği	
Ek 4. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT)	
Ek 5. Sosyal Yeterlik için Eğitimci Değerlendirme Ölçeği	
Ek 6. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18)	
Ek.7 6-18 Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Bilgi Formu	

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Şekil 1. Aile ve alt sistemleri	9
Şekil 2. Döngüsel nedensellik	10
Tablo 1.1.Sosyal Yeterliğin Bileşenleri.....	26
Tablo 1.2 Sosyal Yeterliğin Gelişimi.....	29
Tablo 5.1. Cinsiyet ve yaş demografik değişkenlerine ilişkin örneklem bilgileri	100
Tablo 6.1. Sosyal İlişki Değerlendirme Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	121
Tablo 6.2 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	122
Tablo 6.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Öğretmen Bilgi Formu (TRF/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	125
Tablo 6.4. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT) ve Alt Boyutlarından Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.....	126
Tablo 6.5 Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması	127

Tablo 6.6 Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması.....129

Tablo 6.7. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Öğretmen Bilgi Formu’nun (TRF /6-18) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması130

Tablo 6.8. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT)’nde aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Aile Değerlendirme Ölçeği ve alt ölçeklerinden alınan puanlar açısından karşılaştırılması.....132

Tablo 6.9 Aile Değerlendirme Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Ölçekleri ile Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT) Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....134

Tablo 7.0. Sosyal Yeterliliğin Bileşenleri Yordayan Değişkenler.....136

GİRİŞ

Çocukların gelişimi kaçınılmaz olarak bulunduğu çevre içerisinde gerçekleşmekte ve pek çok çocuk açısından aile fiziksel ve psikolojik gelişimin birincil ve en önemli temelini oluşturmaktadır. Aileler yapıları gereği küçük ve samimi olmaları açısından çocukların belli davranış kalıplarını edindikleri bir alan olmaktadır. Aile çocuğun sosyal yaşama atıldığı en temel birim görevini görmektedir (Schaffer, 1996). Aile içi ilişkiler, çocukların psikopatolojileri ve sosyal-duygusal gelişimleri üzerinde önemli bir role sahip olduğu gibi, aile içinde yer alan etkileşimlerin de çocuğun aile dışındaki ortamlarda kurduğu ilişkilerde belirleyici olduğu görülmektedir (Stadelmann, Perren ve Klitzing, 2007; Du Rocher Schudlich, Shamir ve Cummings, 2004; Gottman ve Katz,1989). Bu bilgilerden yola çıkarak, bu araştırmanın amacı çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin onlar sosyal ortamlardaki davranışları üzerindeki etkisini ve sosyal yeterliliklerini incelemektir. Bu bağlamda öncelikle, aile kavramı tanıtılacak ve sonrasında aile içi ilişkileri açıklayan çeşitli kuramsal yaklaşımlara yer verilecektir.

1.1. AİLE KAVRAMININ TANIMLANMASI

Aile, yetişkin eşlerden ve çocuklardan oluşan, birbirine duygusal açıdan bağlanmış, ekonomik, sosyal ve duygusal hak ve sorumlulukları paylaşan bir sosyal sistemi oluşturmaktadır (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006).

Diğer sosyal sistemlerden farklı olarak, bir aile sisteminin bireyi olabilmek doğum, evlat edinme veya evlilik aracılığıyla gerçekleşmekte ve aile üyeleri ancak ölüm sonucu sistemden ayrılmakta, aile bağlarının başka bir yolla kopması mümkün olmamaktadır (Richman ve Lansdown,1988).

Aile kavramında genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile anlaşılmaktadır. Bell (1975), ailenin dört ayrı tanımı olduğu düşüncesine dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, aile üyelerinin birinin fikrine dayanarak onun duyguları ve fantazileri aracılığıyla aileyi tanımlamadır. İkinci tanım aileyi nükleer ve geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan kültürel bir yaklaşımı içermektedir. Bu bakış açısı aileyi, kuramsal bir bakış açısı temelinde değerlendirmektedir. Üçüncü tanım, aileyi sosyal bir birim olarak ele almakta, ailenin çeşitli parçaların oluşturduğu bir sistem olduğunu varsaymaktadır. Son tanım olan dördüncü tanıma göre ise aile toplum değerleri ile sınırlı bir grup olmaktadır (Akt.: Bulut, 1993).

Aileye ilişkin oluşturulan tanımlar, bir aileyi oluşturmak için gerekli ve yeterli olan kriterleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Wamboldt ve Reiss (1989), ailenin yapısı, işlevi ve aile içi etkileşimlere yönelik farklı tanımlamalar öne sürmüştür. Yapısına ilişkin tanımlamalar, aileye kimlerin dahil olduklarını ve hangi bağlarla (örneğin, evlilik, kan bağı veya evlat edinme) ailenin birer parçası olduklarını belirlemeye çalışmaktadır. Ailenin işlevine yönelik tanımlamalar ise aile tarafından gerçekleştirilmesi beklenen gerekli görevlere odaklanmaktadır.

İşlevsel tanımlamalar aileyi, bir yetişkin ve bir ya da birden fazla kişiden oluşan, aile yaşamı için sosyalleşme, bakım, gelişim, maddi ve duygusal destek sağlama gibi çeşitli görevlerin hayata geçirildiği bir kurum olarak görmektedir (Akt.:Segrin ve Flora, 2005).

Ailenin yapısı gereği, bireyin ve toplumun ihtiyaçları olan cinsellik, üreme, korunma ve barınma, sevmeye, sevilme, sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, statü edinme, güven sağlama, kendini gerçekleştirme, çocukların yetiştirilmesi ve toplumsallaştırılması, bireyin, biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok ihtiyacına cevap vermek gibi pek çok işlevi bulunmaktadır (Özgüven, 2001).

Etkileşim temelli tanımlamalar, aile bireylerini birbirlerine bağlayan iletişim süreçlerini ve bu iletişimlerin nasıl gerçekleştiğini açıklamaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda aile üyeleri arasındaki etkileşimler, yakınlık kurmayı, birbirine bağlı olmayı, taahhütleri, ait olma duygusunu, duygusal bağları, belli sembol ve sınırları içermektedir (Segrin ve Flora, 2005).

Ailelerin kavram olarak geniş bir yelpazeye sahip olmaları nedeniyle farklı tanımları bulunmaktadır. Üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik; sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt; üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan sosyal bir kurum olarak tanımlanabilmektedir (Nirun, 1994).

Türk toplumunda aile, evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çeşitli rollere sahip, birbirlerini etkileyen, çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, üyelerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan, yaşanılan topluma uyumu sağlayan, toplumun temel bir birimi olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2001).

1.2. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Aile içi ilişkiler, tüm kişilerarası ilişkiler ve sosyal bağlar ele alındığında en yoğun olanı ve en uzun süregelen ilişkilerdir. Aile üyeleri aile içi ilişkiler kapsamında temel ve değişmez olan barınma, koruma, yiyecek temin etme gibi belli görevleri içeren rolleri gerçekleştirmekle yükümlüdürler. Bir kişinin ailesini, onun en yakın psikososyal alanında yer alan insan ağı olarak düşünmek uygun olacaktır (Carr, 2006).

Aile bireyleri yalnızca geçmişe dair anılarını değil aynı zamanda geleceğe dair beklentilerini ve deneyimlerini de paylaşmaktadırlar. Aile çocuk açısından ilk ve en uzun süreli sosyal ilişki kurma kaynağını oluşturmaktadır. Çocuğun çevresine ilişkin ilk deneyimleri çoğunlukla ailesinin aracılığıyla oluşmakta ve çocuk büyüdükçe daha geniş çapta sosyal etkileşimler ailenin yerini almaktadır. Ailenin çocuğun fiziksel dünya, ilişkiler ve sosyal yaşama ilişkin fikirler edinmesinde önemli bir işlevi bulunmaktadır (Richman ve Lansdown, 1988).

Aile içi ilişkiler uzun zaman dilimi boyunca devam eden işleyişi açısından, çocukların arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle kurdukları kısa süreli ilişkilerden farklı olmaktadır. Çocuklar aile içinde meydana gelen etkileşimlere dair anılarını içselleştirerek, aile bireylerine yönelik çeşitli algılar ve duygular geliştirmektedirler. Çocukların aile bireylerine ve daha sonrasında çevresindeki kişilere ilişkin algıları ve duyguları, onların aile içi etkileşimlerine dair deneyimlerinin de temelini oluşturmaktadır (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006).

Aile içi ilişkilerin yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirip getirmediği konusunda önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Bu ilişkiler aile içi rollerden norm ve değerlere bağlı olarak davranışların kontrol edilme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Aile üyelerinin birbirleri ile içtenlikle ilgilenmesi, birbirlerinin davranışlarına uygun duygusal tepkiler verebilmesi, çıkan sorunları aile içinde çözümleyebilmesi ve bütün bunları içine alabilecek şekilde karşılıklı yapıcı bir iletişime sahip olması gerekmektedir (Bulut, 1993).

Çocuk yaşamının erken dönemlerinde, birincil etkileşimlerini anne ve babasıyla kurmaktadır. Bu dönemde anne ve babalar kendilerine has biçimlerde genellikle mevcut kültürel inançları, değerleri ve tutumları çocuklarına aktarmaktadırlar. Dolayısıyla anne ve babaların kendi kişilikleri, aile geçmişleri, tutumları, değerleri, eğitimleri, dini inançları ve sosyo-ekonomik durumları, cinsiyetlerine özgü özellikleri çocuklarını nasıl sosyalleştirdikleri üzerinde etkili olmaktadır (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006)

Anne ve babalar çocukların sosyallaşma süreçlerinde oldukça önemli bir rol üstlenerek, çocuklarının içinde bulundukları topluma uygun ve istenilen biçimde kendi davranış standartlarını, becerilerini geliştirmelerine destek olmaktadır. (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006)

Ailenin ne denli bir işlevselliğe sahip olduğu çocuğun gelişimi de etkili olmaktadır. İşlevlerini beklenen düzeyde yerine getiren aileleri işlevsel aileler, aile içi etkileşimin bozuk olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen aileleri de fonksiyonel olmayan aileler olarak tanımlamışlardır. İşlevsel olan ve olmayan aileler genel olarak değerlendirildiğinde işlevsel aile “sağlıklı”, işlevsel olmayan yani işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de “sağıksız” aile olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1993).

İşlevsel aileler, aile içi rollerini ve bu rollere ilişkin görevlerini yerine getirebilmekte, belli problemlerle karşılaştıklarında, bunları tespit edip, alternatif çözüm yolları üreterek en uygun çözüm yolunu harekete geçirebilmekte, aile içi iletişimi sağlamak üzere açık ve doğrudan bir bilgi paylaşımını gerçekleştirebilmekte, mutluluk, üzüntü, korku, sevgi gibi çeşitli duygularını birbirlerinden açıkça ifade edebilmekte ve aynı zamanda birbirlerine de gerekli ilgiyi göstererek duygusal bir bağ kurmaktadır (Segrin ve Flora, 2005).

İlgi ve sevgi yönünden ihmal edilen çatışmalı ve gergin ilişkilerin bulunduğu ortamlarda yetişen çocuklar çok sayıda bilişsel, duygusal ve davranışsal zorluklar açısından risk altındadırlar. Çocukların birer pasif alıcı olarak yaşam deneyimleri doğrultusunda kişilikleri oluşmaktadır (Richman ve Lansdown,1988)

1.3 AİLE İÇİ İLİŞKİLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK KURAMLAR

Bu bölümde aileyi ve aile içi ilişkileri anlamaya yönelik çeşitli kuramsal yaklaşımlardan söz edilecektir. Bu yaklaşımlar aile içi iletişimi anlamlandırmaya yönelik olarak geliştirilmiş olsalar da aile çalışmalarına uyarlanmış ve aile içi ilişkileri anlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır.

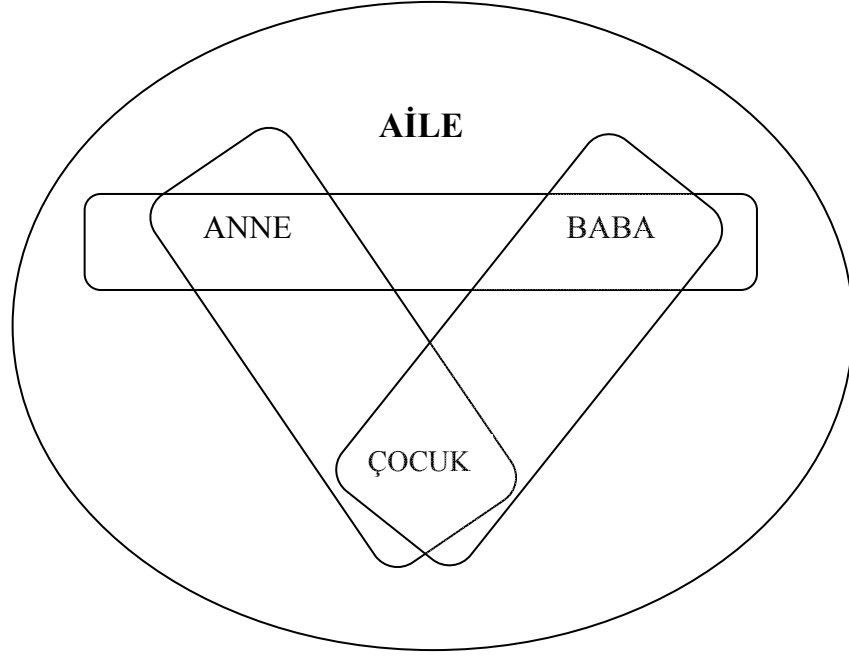
1.3.1. Aile Sistemleri Kuramı

Aile içi iletişim ve etkileşimi açıklayan kuramlardan biri olan, Aile Sistemleri Kuramı, Ludwig Von Bertalanffy'nin genel sistemler kuramı üzerine inşa edilen çalışmalarla şekillendirilmiştir. 1940'lı yıllarda Avusturyalı Biyolog Ludwig von Bertalanffy, sistem düşüncesinin ve biyolojinin temel kavramlarını evrensel bir canlı sistemler teorisine dönüştürme girişiminde bulunmuştur. Endokrin sistemindeki incelemelerinden yola çıkarak, daha karmaşık sosyal sistemleri anlamlandırmaya çalışmış ve sonunda genel sistemler kuramı adını verdiği modelini geliştirmiştir (Nichols ve Schwartz,2007).

Sistem kuramına göre, bir organizmanın veya canlı bir sistemin belirgin özellikleri, hiç bir parçasında tek başına olmayan bütünün özelliklerinden doğmaktadır. Tüm parçalar birbirleriyle ilişkili olduklarında anlamlı hale gelmektedirler. Eğer sistem fiziksel veya teorik olarak izole parçalara indirgenirse, bu parçalar yok olmaktadır. Sistemler kuramı bütünün her zaman parçalarının toplamından daha fazlası olduğu prensibine dayanmaktadır. Aile sistemi açısından ise, aile sadece insanlardan oluşan bir topluluk olarak algılanmamalı ve burada her bir üyenin kişiliğinden çok birbirleriyle kurdukları etkileşimler önemli olmaktadır (Nichols ve Schwartz, 2007).

Sistem teorisinin aile içi iletişim ve etkileşim çalışmalarında kullanılan en temel kavramsal çerçeve olduğu kanıtlanmıştır. Sistem yaklaşımını aile çalışmalarına dahil eden ilk terapist, ailenin iletişim sistemlerini inceleyen Don Jackson olmuştur. Eşler ve aile arasındaki iletişim biçimlerinin sistemler teorisi aracılığıyla incelenmesi önemli bir bilimsel gelişme sayılmaktadır (White ve Klein,2008)

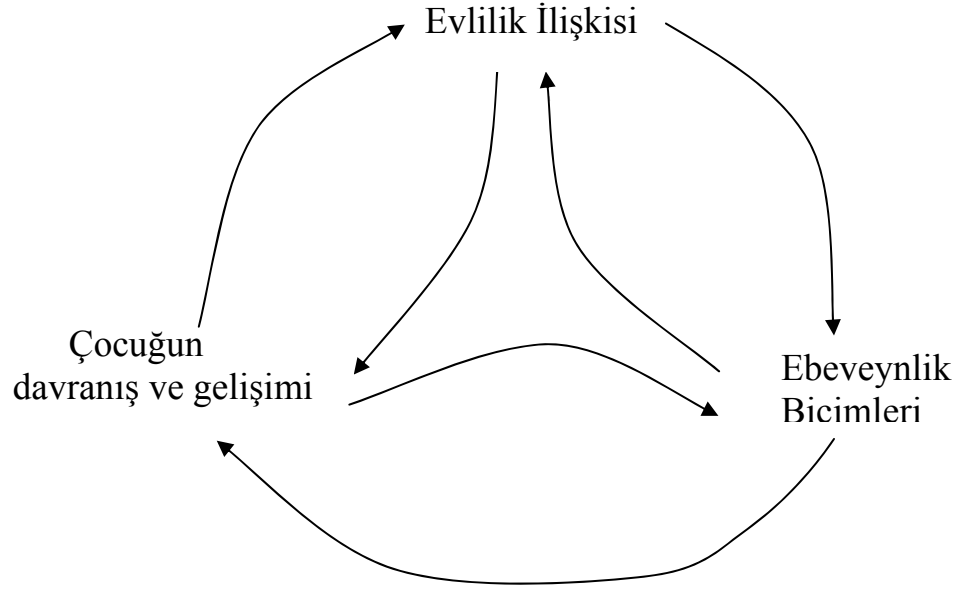
Sistem yaklaşımı aileyi, aile üyeleri ve bu üyeler arasındaki ilişkiler olmak üzere iki bileşeni bulunan bir bütün olarak tanımlamaktadır. Tüm ailenin işlevselliğine dair bir sonuç çıkartmak istiyorsak, tek başına aile üyelerini veya ilişkilerini ele almak yeterli değildir. Bunun yerine tüm aileyi, aile içinde yer alan bireyleri ve ilişkilerini birarada göz önünde bulundurmak gereklidir (Schaffer,1996).

Şekil 1: Aile ve alt sistemleri

Şekil 1, anne-baba ve bir çocuktan oluşan bir aile sistemini temsil etmektedir. Bu sistem anne, baba ve çocuktan oluştuğu gibi, birbirleri arasında yer alan ikili ve üçlü alt sistemleri de içinde barındırmaktadır. Bireyler yalnızca bütünüyle ailenin bir parçası olmanın yanı sıra aynı zamanda, eş sistemi, kardeş sistemi, ebeveyn-çocuk sistemlerine de dahil olmaktadır. Her bir alt sistemin kendi ayırt edici özellikleri, anlamı bulunmakta ve her biri diğer sistemlerin içinde meydana gelen olaylardan etkilenmektedir (Schaffer,1996).

Şekil 2: Döngüsel Nedensellik

Döngüsel nedensellik, sistem teorisinin önemli bir diğer kavramlarından biri olmaktadır. Şekil 2’de de görüldüğü üzere, dairesel etkide çocuğun bir davranışı, hem anne ve babası, hem de onların arasındaki ilişki tarafından etkilendiği gibi aynı zamanda onların ilişkileri üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla hem ebeveynlik biçimlerini etkilemekte hem de ebeveynlik biçimlerinden etkilenmektedir. Bu görüşten yola çıkarak, anne ve babanın evliliklerinin ve aralarındaki ilişkinin kalitesi çocuğun gelişiminde belirleyici olmaktadır. İyi bir evlilik ilişkisine sahip olanlar, doyum veren anne-baba- çocuk ilişkisi kurabilmekte; bu da çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. (Schaffer, 1996).

Buna karşın birbirleriyle anlaşamayan çiftlerin çocuklarında çeşitli sıkıntılara rastlanabilmektedir. Çatışmalı bir evliliğe sahip olan anne veya babaların bazıları çocuklarını ihmal ederken bazıları da evlilikleriyle ilgili yaşamış oldukları doyumsuzlukları telafi etmek üzere, çocukların ilgi ve sevgi gereksinimlerini karşılamak üzere abartılı bir çaba içine girmektedirler (Schaffer, 1996).

Sistem yaklaşımı açısından aile içi ilişkiler üzerinde duracak olursak; sağlıklı anne-baba ve çocuk ilişkisinde önemli olan alt sistemler arasındaki karşılıklı işleyen bir iletişim sisteminin varolmasıdır. Aile içinde bulunduğu kültür ve toplumsal yapıdaki diğer alt sistemlerle olan ilişkisinde karşılıklılığı ve geribildirimlerin rahat olarak , şiddete dönüşmeden verilebildiği bir iletişim sağlayabildiğinde, alt sistemler birbiriyle uyum için çalışır ve tüm sisteme katkıda bulunmaktadır (Eshleman ve Bulcroft, 2006).

İşlevselliği yüksek bir aile, hem kendi alt sistemleriyle hem de dışarıdaki alt sistemlerle, destek, bilgi aktarımı, paylaşım ve değişim yönünde alışverişlerde bulunur. Bu alışverişi dairesel bir döngü olarak düşünmek mümkün olmaktadır (Eshleman ve Bulcroft, 2006). Brody, Pillegrini ve Sigel (1986) yaptıkları çalışmada, bir problemi çözmeyi gerektiren durum karşısında anne ve babaların çocuklarıyla nasıl etkileşim kurduklarını incelemişlerdir. Evliliklerinde mutlu olduklarını belirten anne ve babaların çocuklarıyla iletişimlerinde, mutsuz olduklarını belirten anne ve babalardan farklı iletişim biçimleri kullandıkları dikkat çekmektedir.

Anne ve baba arasında çatışma yaşanan bir grupta, babaların özellikle çocuklarına olumlu geribildirimde (örneğin, övme, onaylama) bulunmakta yetersiz kaldıkları ve çocuklarıyla iletişimlerinde oldukça müdahaleci (örneğin, çocuğun yaptıklarına sürekli müdahale eden, çocuğun kendi çözümünü bulmasına fırsat vermeden onun yerine çözümler bulan) bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Annelerin ise yalnızca olumsuz geribildirimde bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda onların çocuklarıyla olan iletişimlerinde empati kurmaktan uzak daha fazla emir cümleleri kurdukları tespit edilmiştir (Brody, Pillegrini ve Sigel,1986).

Aile sistemleri teorisi aileyi, çevresel baskılara açık ama her aile üyesinin algısı ve motivasyonu doğrultusunda etkileşim için de bulunduğu canlı bir sistem olarak görmektedir. Her bir aile sistemi yaşamını sürdürmek için hem çevresel koşullara uyum sağlayabilmeli; hem de kendi üyelerinin ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda yapısını ve uyum sağlama süreçlerini değiştirebilmelidir. Sistem yaklaşımı açısından aile, az ya da çok süreklilik gösteren bir morfogenezis olup, denge sağlamaya çalışan sabit bir kurum olmamaktadır (Eshleman ve Bulcroft, 2006).

Morfogenezis, yeniden kendini düzenleme ve gelişmeye karşılık gelmektedir. Aile üyeleri, evlenip çocuk sahibi olsalar da, ileride yaşlanıp ölselerde de aile gelişmeye devam etmektedir. Bu hem çok doğal hem de kaçınılmaz bir süreç olmaktadır (Segrin & Flora, 2005).

Aile sistemlerinin istikrarı sağlamak üzere homeostatic yönlerinin olduğu kadar, gelişimsel veya daha az yordanabilen olaylar karşısında kargaşa yaşadığı, keşfetme ve yeniden parçalarını düzenleme süreçlerine ihtiyaç duyduğu zamanlar da olmaktadır. Ailenin istikrara olduğu kadar değişikliğe de ihtiyacı bulunmaktadır. Bir aile üyesinin evlenmesi, çocuk sahibi olması veya ölmesi hem gelişimsel hem de evrensel açıdan karşı konulamaz değişiklikleri de beraberinde getirmektedir (Eshleman ve Bulcroft, 2006).

Sistem teorisi yaklaşımı, aile çalışmalarını yalnızca anne-baba-çocuk ilişkisi odağından çıkararak tüm ailenin sosyal bir sistem olduğunu vurgulamaktadır. Her bir sistem daha büyük bir sistemin alt sistemi olmaktadır. Karmaşık sistemler alt-sistemlerden oluşmaktadır. Alt sistemlerin ise, birbirleri arasındaki sınırlar tarafından metaforik olarak tanımlanmış bütünsellikleri bulunmaktadır. Alt sistemler arasındaki etkileşimler örtülü biçimde çeşitli kurallar ve yapılar tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Dolayısıyla aile bir sistem olarak daha büyük bir sistem olan toplum ve kültürün bir alt sistemi olarak görülmelidir. Sistem yaklaşımı açısından, açık bir sistemi oluşturan aile oldukça karmaşık bir bütün olup, doğrusaldan çok dairesel, düzenli etkileşim örüntülerinden oluşmaktadır (Minuchin, 1987). Bir sistem olarak aile kendi içinde bir bütün olmayı, bağımsızlığı, hiyerarşiyi, değişim ve uyumu, çevreyle değiş-tokuşu barındırmaktadır. Sistem teorisi açısından aile üyeleri arasındaki ilişkiler büyük önem taşımaktadır (Vangeliste, 2004).

Broderick (1993), ailenin amaç yönelimli bir sistem olduğunu belirtmiştir. Aile kendi içinde ve çevresiyle sosyal ve mekansal ilişkiler kurmaya çalışmakta ve bu yolla da bireyler birbirleriyle birtakım bağlar kurmakta ve birbirlerinden gelecek taleplara karşı kendilerini korumaktadırlar.

Aile ile çevresi arasındaki ilişkiler öyle düzenlenmektedir ki, aile hem diğer çevresel sistemlerle etkileşime geçmekte hem de kendi sistemine dair sınırları da korumaktadır . Aile sistemleri teorisinin öne sürdüğü bir başka kavram ise ortak etkidir. Tüm aile üyeleri birbirlerine bağlı olup, aile üyesinin başına gelen bir durum yalnızca o bireyi değil tüm sistemi etkilemektedir. Aile üyelerinin karşılıklı etkileri sürekli olup bu süreç asla sona ermemektedir (White ve Klein, 2008).

Sistemler yaklaşımı iletişim sistemleri (sibernetik) ve geribildirim süreçleri olarak bu tip kavramları, iç ve dış koşullara ailelerin uyum sağladığı mekanizmalar olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede geribildirim bir odak noktası olmakta ve süreç şöyle tanımlanmaktadır; aileler hedeflerine ilişkin çıktıları denetleyebilmekte ve bu çıktıları birer girdiye dönüştürmektedirler. Sonrasında ise aile bireylerinin davranışları, yapılandırılmış süreçler veya bizzat hedeflerin kendisi temelinde sistem uyarlamalarına başvurarak buna tepki göstermektedirler (Nichols ve Schwartz, 2007).

Geribildirim döngüsünde, aile kendi sergilediği bir davranışa ilişkin çıktıları değerlendirmekte, eğer çıktı belli bir hedefe ulaşmıyorsa, sergilenmiş olan davranışın düzeltilmesi gerektiğine ilişkin bir uyarı gönderilmektedir. Örneğin; ebeveynler çeşitli çocuk yetiştirme yöntemleri ve davranış biçimlerini uygulayarak çocuklarının ev içindeki ve dışındaki davranışlarını izlemektedirler. Yanlış bir davranışta bulunarak çocuklar bu kuralların dışına çıktıklarında; anne babalar yönergelerini ve kontrol sistemlerinin düzeyini biraz daha yükselterek (bizzat ev ödevlerini kontrol etmek veya dışarı çıkmalarına izin vermemek gibi) bir uyarılama yapabilmektedirler. Bu yöntemler olumsuz davranışların görülme sıklığı azaltarak, “olumsuz geribildirim” en iyi örneğini oluşturmaktadır. Olumsuz geribildirim, sistemdeki işleyişi bozan hataların görülmesini sağlayarak, gerekli düzeltmelerin yapılması için sinyal niteliği taşımaktadır (Nichols ve Schwartz,2007).

Bazen de aile sistemi bu olumsuz davranışı mevcut uyguladıkları yöntemlerle kontrol altına almaya çalışsa da bu girişim genellikle çocuk yönünden sapkın davranışın şiddetinin daha da artmasına neden olmaktadır. Bu durum en sıklıkla çocuğun çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçiş sürecinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocuğun psikolojik gereksinimleri farklılaşmakta, sosyal baskılar daha belirginleşmektedir. Anne babalar bu gerçeği gördüklerinde uyguladıkları kuralların düzeyini arttırmak yerine çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni kurallar koymaya yönelmektedirler. Bu şekilde de sistem bir “olumlu geribildirim” örneği sergilemektedir (Segrin ve Flora, 2005).

Olumlu geribildirim sistemin izlediği yolu doğrulayan ve destekleyen bilgidir. Geribildirimlerin amacı sistemi dengede tutmaktır. Geribildirim sistemin kendi içindeki parçaları arasındaki ve çevresiyle olan ilişkisindeki performansına dair bilgi akışı sağlamaktadır. Benzer sonluluk kavramı ise, aynı sona birçok farklı yoldan ile ulaşılabilirliğini ifade etmektedir. Bu kavram özellikle aile içi uyum ve işlevselliğin farklı yollarla sağlanabileceği anlamına gelmektedir (Nichols ve Schwartz, 2007).

Belsky ve Isabella (1985), yetişkinlerin çocukluk döneminde kendi ailelerinde algıladıkları evlilik ve anne baba -çocuk ilişkisinin, kendileri çocuk sahibi olduktan sonra evlilik ilişkilerindeki farklılığı yordayıp yordamadıklarını incelemişlerdir. Bulgulara göre çocukluk dönemine dair, iyi gitmeyen evlilik ve olumsuz anne baba - çocuk ilişkisi anımsayanların, çocuğun doğumundan sonra evliliklerinde neler olabileceğine dair görüşlerinde pek çok çelişki yaşadığı ve evliliklerinden aldıkları doyumlarının daha az olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacıların işaret ettiği üzere, eşlerin o süre zarfında birbirleriyle olan ilişkileri, geçmişe ait anılarını farklı şekilde hatırlamalarına yol açabilmektedir. Yeni anne-baba olarak yaşadıkları deneyimler çocukluk dönemlerindeki anne baba -çocuk ilişkileri konusunda hatırladıklarını etkileyerek, o dönemde yaşananları da çağrıştırmaktadır. Yaşamın belli bir dönemine ait deneyimler daha sonraki evrelerdeki işlevselliği etkilemektedir

1.3.2. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım

Thibaut ve Kelley (1955) bilişsel- davranışçı yaklaşımı aile içi ilişkileri anlamaya yönelik olarak uyarlamış olup, bu bağlamda sosyal mübadele teorisini öne sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, insanlar kişilerarası ilişkilerini maksimum ödül ve minimum bedel çerçevesinde yürütmek peşindedirler. Başarılı bir ilişkide, her iki tarafta karşılıklı çıkarlarını arttırmaya çalışmakta, buna karşılık, başarısız bir ilişki de ise bireyler birbirlerini mutlu etmekten çok kendilerini görebilecekleri zararlardan nasıl koruyacakları ile meşgul olmaktadırlar (Akt.:White ve Klein, 2008).

Sosyal seçim veya rasyonel seçim teorisi olarak da bilinen sosyal değiş-tokuş kuramı insanların birer rasyonel hedonistler olduğu inancına dayanmaktadır. Bireyler alacakları ödülleri en yüksek düzeye çıkarabilecekleri eylemlerde bulunmaya eğilimlidirler. Bunu yaparken de ince hesaplar yapma ve seçenekleri karşılaştırma süreci yaşamaktadırlar. Sosyal değiş-tokuşlar, karşı taraftan gelebilecek ödüllendirme beklentisiyle bilerek ve isteyerek yapılan sosyal eylemlerdir ama beklentilere karşılık bulunmadığı zaman da iletişime son verilebilmektedir.

Sosyal değiş-tokuş kuramcıları, yaptıkları çalışmalarda üç varsayım da bulunmuşlardır. Birinci varsayım da sosyal değiş-tokuşlar karşılıklı bağımlılıkla özdeşleştirilmiş olup, ilişkiden yarar sağlama olanağı karşı tarafa da benzer bir avantaj yaratma ile mümkündür. İkincisinde, ilişki esnasında yaşanan deneyimler ileriye dönük değiş-tokuşların da yönünü çizmektedir (Eshleman ve Bulcroft, 2006).

Sonuncu varsayım ise ilişki sürecindeki etkileşimin dinamiği ile uzun zaman sürecindeki ilişkilerin tutarlılığı, ilişki içinde olanların yaşadığı bağımlılık ve farklı çekicilik düzeylerinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan evlilik ve aile yaşamı üzerine yapılan çalışmalarda, aile bireylerinin ilişkileri elde edilebilecek çıkarların maksimize edildiği ama ödenecek bedellerin asgariye indirildiği durumlara göre yönlendirilmektedir. Bu durumlardan kasıt, her bireyin ilişkiden ne elde etmeyi beklediği, buna ne derecede layık olduğu, geçmişte kazanılan ve kaybedilenler ile geleceğe yönelik kazanımlar ve bedellerin var olup olmayacağı ve mevcut ilişkinin kopması halinde ortaya çıkabilecek kar ve zararların değerlendirilmesi ve başka bir seçenek arayışı içine girmektir (Eshleman ve Bulcroft, 2006).

Davranışçılar, aile içi ilişkilerin kalitesini belirleyen etmenlerin, duygulanım, iletişim ve çocuk yetiştirme biçimleri olduğunu ifade etmişlerdir. Sağlıklı işlev gösteren aileler, problemlerin hiç yaşanmadığı aileler değil, yalnızca bu problemlerle başa çıkabilme becerisine sahip olan ailelerdir. Bireyler çatışmalar hakkında birbirleriyle iletişime geçebildiklerinde , kendi duygularını ve karşı taraftan ne tür davranış değişiklikleri beklediklerini eleştirmeden ve şikayet etmeden açık biçimde ifade edebildiklerinde uygun bir aile içi ilişki örüntüsü sağlanabilmektedir (Nichols ve Schwartz, 2007).

Davranışçı kuramcılar belirtileri altta yatan güdülerin bir sonucu olarak görmemekte; bunların öğrenilmiş tepkiler olduğunu ifade etmektedirler. Anne-babalar genellikle çocukların olumsuz davranışlarını onları azarlayarak veya onlara ceza vererek düzeltmeye çalışmaktaysalar da bu tür disiplin yöntemleri bizzat çocuk tarafından dikkat çekmeyi sağlamakta, olumsuz davranışı arttırmaktadır. Bunun yanı sıra bazı anne-babalar ise ceza yöntemini uygun şekilde uygulayamamakta, ya çok uzun süreli cezalar vermekte veya bu cezaların şiddeti o kadar çok olmaktadır ki öğretici olmak yerine kaygı unsuru olmaktadır (Nichols ve Schwartz, 2007).

Eşler arasında görülen çatışmaların nedenleri arasında problem çözme becerilerindeki yetersizlik yer almaktadır. Aileler, bir problem hakkında tartışırken, konuyu değiştirmekte, isteklerini ve beklentilerini açık biçimde ifade etmemekte, eleştirel bir tarzda iletişimlerini sürdürmektedirler (Nichols ve Schwartz, 2007). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma göre, aile içi ilişkiler, bilişsel, duygular ve davranışlar birinin diğeri üzerinde karşılıklı olarak etki yaratması olarak görülmektedir. Bilişsel bir çıkarsama, duygu ve davranış ortaya çıkarmakta, duygu ve davranış ise biliş etkilemektedir. Ailelere ilişkin bilişsel- davranışçı yaklaşım sistem teorilerine uygun olup, aile fertlerinin birbirlerinden etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. Aile üyelerinden birinin davranış diğere bireylerin davranış, biliş ve duygularını tetiklemekte ve bunun karşılığında da bu iletişimi başlatan kişi de tepkisel olarak bilişler, davranışlar ve duygular geliştirmektedir. Bu süreç işlemeye başladığında aile dinamiklerinde değişkenlikler artarak, aile içinde çatışma alanı doğmaktadır (White ve Klein, 2008).

Bilişsel davranışçı yaklaşımı benimseyen kuramcılar, kişilerarası ilişkilere zarar veren şemaların çocukluk döneminden itibaren öğrenildiğini belirtmişlerdir. İşlevsel olmayan düşüncelerin bazıları aile rollerine bazıları ise genel olarak aile içi yaşama ilişkindir. Bu şemalar “ –meli,-malılar, kendini doğrulayan kehanet, zihin okuma, kıskançlık gibi işlevsel olmayan düşüncelerin altında yatan varsayımları oluşturarak ve aile üyelerinin birbirlerine yönelik tepkilerini biçimlendirmekte ve aile içi ilişkileri bozmaktadır (Nichols ve Schwartz, 2007).

1.3.3. Sembolik Etkileşimcilik Kuramı

Ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolünü açıklayan sembolik etkileşimcilik kuramı Herbert Mead tarafından geliştirilmişse de, Mead’in öğrencisi Blumer’ın çalışmaları da kuramın daha da ileriye götürülmesine katkıda bulunmuştur. Mead (1934), dünyayı semboller aracılığıyla temsil ettiğimizi belirtmiştir. İnsanlar dünyayı temsil etmek üzere sembollerden oluşan bir anlam sistemi geliştirmekte, bu semboller ise yalnızca diğer kişiler bizim gibi tepki verdiklerinde anlamlı hale gelmektedir. Dolayısıyla sosyal etkileşim, ortak bir anlama sisteminin gelişimiyle mümkün olabilmektedir.

Sembolik etkileşimciliğin temel odak noktası, anlamın üretilmesi ve kazanılmasıdır. Aile ve diğer sosyal gruplarla ilgili çalışmalarda görüldüğü üzere, bireyler kendi davranışlarına ve içinde bulundukları ortama attettikleri anlamlar doğrultusunda düşünmekte ve davranmaktadırlar.

Örneğin; 3 yaşında bir çocuk herhangi bir oyuncak bebeğe ilgi göstermezken, abisi o bebekle oynadığı vakit oyuncak bebeğe yeni bir durumsal ve etkileşimsel bir anlam yüklenmektedir. Artık oyuncak bebek küçük çocuk tarafından da istenilir olmaktadır. Oyuncak bebeğin anlamı 2 kardeş arasındaki durumsal etkileşim tarafından biçimlenmektedir. Sembolik etkileşimcilik; bireylerin içinde yaşadıkları dünyayı anlamlandırma çabasıyla güdülendiklerini belirtmektedir. Anlamlar ise sosyal etkileşim sırasında ortaya çıkmaktadır. Kelimelerin, yalnızca konuşan iki kişinin birbirlerini karşılıklı olarak anlamaları halinde iletişimsel bir anlamı bulunmaktadır. Ailelerin de anlamın oluşturulması ve doğrulanması konusunda çok önemli bir rolleri bulunmaktadır. Çok küçük yaştaki çocuklar için, çeşitli nesnelerin anlamları anne-babalarının veya diğer aile üyelerinin bu nesneleri ne oranda kullandıkları ve çocukların bunlara ne kadar maruz kaldıklarıyla bağlantılı olarak gelişmektedir. Anne-babalar ise pek çok şeyi küçüklüklerinde kendi anne-babalarından öğrendikleri için aslında pek çok şeyin anlamı nesilden nesile aktarılmaktadır (White ve Klein, 2008).

Sembolik etkileşimciliğe göre, kişisel deneyimler bireyin kendisi için önemli olan diğer kişiler ve sosyal gruplar ile kurduğu etkileşimler sonucu oluşmaktadır. Bu etkileşim esnasında kişiler çeşitli sembollerin kullanılması aracılığıyla deneyimlerini paylaşmakta, biçimlendirmekte, anlamakta ve sosyal çevreleri içerisinde davranışlarını sergilemektedirler (Blumer, 1969).

LaRossa ve Reitzes (1993), sembolik etkileşimciliğin yedi temel varsayımı olduğunu belirtmişlerdir :

1. İnsanların, nesnelere yönelik davranışları o nesnelerin kendileri için anlamları temelinde belirlenmektedir.
2. Anlam kişiler arasındaki etkileşim süreci doğrultusunda oluşmaktadır.
3. Anlamlar zihinde pek çok yorumlama sürecinden geçtikten sonra işlev görmektedir.
4. Bireyler bir kendilik duygusu ile dünyaya gelmezler, kurdukları sosyal etkileşimler aracılığıyla kendilik kavramları gelişmektedir.
5. Bir kez kendilik kavramı geliştiğinde, davranışın temelini oluşturmaktadır.
6. Bireyler ve küçük gruplar daha büyük kültürel ve sosyal süreçlerden etkilenmektedir.
7. Bireyler günlük sosyal etkileşimler aracılığıyla, sosyal yapıya ilişkin daha küçük detaylara ilişkin bilgi sahibi olmaktadır.

Sosyal etkileşimcilik sosyalleşme ve sosyal etkileşim olmak üzere ailenin de içindeki yer aldığı iki temel süreçten söz etmektedir. Sosyalleşme, bireylerin sosyalleşme süreçlerine, yaşadıkları toplum ve kültüre uygun, nasıl belli davranış örüntüleri, düşünme biçimleri geliştirip, bunları içselleştirdiklerine odaklanmaktadır. Sosyal etkileşim ise sosyalleşmenin ve yaşamın tüm alanlarının temeli olup, etkileşim içerisindeki sembollerin önemi, diğerleriyle bağlantılı olarak kişinin kendiliği, bireyler ve gruplar arasındaki sosyal değişimler üzerinde durmaktadır (LaRossa ve Reitzes, 1993).

Sosyalleşme kültürümüze ait sembolleri, inançları ve tutumları edinme sürecimizdir. Çocuk açısından sosyalleşmenin iki aşaması bulunmaktadır. Bunlardan ilki rol alma aşaması olup, çocuk anne veya polis gibi rolleri canlandırmaktadır. Rol alma aşaması, bir diğer kişinin rolünü üstlenmeyi içermektedir. İkinci aşama, oyun aşaması olup bu evrede, çocuk genelleşmiş olan diğer çerçevesinde kendisini de düzenli bir aktiviteye dahil edebilmelidir . Böylece çocuk oyun içindeki diğer tüm kişilerin tutum ve davranışlarını içselleştirerek, birden fazla rolü canlandırmakta, aynı zamanda bu farklı rollerin hepsinin de birbirleriyle bağlantısı bulunmaktadır . Rol alma evresinde çocuk seçtiği rolleri öğrenmekte ve deneyimlemekte ve oyun aşamasında ise oyundaki sosyal kişilere ilişkin daha karmaşık kuralları öğrenmek durumunda kalmaktadır (Mead,1934).

Sembolik etkileşimcilik bakış açısına göre, sosyalleşmenin ve çocuk yetiştirmenin temel süreçleri, diğerleri ile etkileşim kurmayı, dilin kazanılmasını , sosyal olarak cinsiyete uygun belirlenmiş rol beklentilerinin içselleştirilmesini öngörmektedir (Eshleman ve Bulcroft, 2006). Sembolik etkileşimcilik aile etkileşimi ile ailevi sembol ve temaların oluşturulması ve korunmasını inceleyerek aile ile ilgili çalışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır (White ve Klein,2008).

Buraya kadarki bölümde, aile kavramı tanıtılmış olup, aile içi ilişkileri açıklayan çeşitli kuramsal açıklamalara yer verilmiştir. Çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin, sosyal yeterlilikleri üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada izleyen bölümde literatürde yer alan aile içi ilişkiler ile sosyal yeterlilik arasındaki ilişkileri ortaya koyan araştırmalardan söz edilecektir. Ancak bunun öncesinde “sosyal yeterlilik” kavramı üzerinde durularak, sosyal yeterliliğin gelişimi ve bu kavramı açıklayan kuramlara yer verilecektir.

2.1 SOSYAL YETERLİLİK

Aile yaşamı, arkadaşlar, okul, iş ve oyun v.b hepsi kendi içinde kişilerarası ilişkileri barındıran, günlük yaşantımızı oluşturan en önemli öğelerin arasında yer almaktadırlar. Doğduğumuz ilk andan itibaren tüm yaşantımızı diğerleriyle aktif biçimde ilişki içinde geçirir, kurduğumuz sosyal etkileşimler çerçevesinde ise kim olduğumuza dair ve içinde yaşadığımız toplumun beklentileri ve değerlerine ilişkin bilgiler ediniriz. Öğrenme sonu olmayan bir süreç olduğu halde, çocukluk yaşantısında edinilen sosyal deneyimler gelecekte kurulacak olan sosyal ilişkilerin de temelini oluşturmaktadır. Sosyal çevre oldukça karmaşık bir yapı olup, çevre içerisinde sağlıklı bir işleyiş sergileyebilmek için pek çok beceriye sahip olmak gerekmektedir. Bu becerilerden bir tanesi, kendi konumumuz, ilişki kurulan kişinin konumu, içinde bulunulan yer ve zamana uygun davranışlar geliştirebilmemiz açısından doğru yargılamalarda bulunabilmemizdir.

Sosyal gelişim sosyal etkileşimlerin gerçekleşmesi ile mümkün olmaktadır. Sosyal etkileşim ise bireyin başka bir bireyin (veya grubun) davranışlarını yönlendirmesi ve kontrol altına alması eylemlerinin bir bütünü olarak tanımlanmaktadır. Sosyal etkileşim iki veya daha fazla sayıda katılımcının söz konusu olduğu bir eylemdir. Sosyal etkileşimlerin doğası etkileşim içinde bulunan kişilerin kişilik özellikleri veya içinde bulundukları geniş kapsamlı sosyal çevre tarafından biçimlenmektedir. Sosyal gelişimin sosyallaşma ve bireyleşme olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan sosyallaşma sürecinde bireylerin başkalarıyla ilişki kurması ve bunu sürdürmeyi öğrenmesi, toplumun bir üyesi olarak kabul görmesi, toplumsal kurallara ve yönergelere uygun davranışlar sergilemesi ve başkalarıyla iyi geçinmelerini söz konusu olmaktadır (Craig, 2000).

Buna karşın bireyleşme kavramı ise, kişinin kendisini kendi türünde tek olan, eşsiz bir varlık olarak görmesi anlamına gelmektedir. Sosyal gelişim bebeklik döneminde başlamakta ve yaşam boyu sürmektedir. Çocuklar da sosyallaşmanın sadece pasif alıcısı olmayıp, yaşamsal deneyimleri ortaya çıkaran ve onları hayata geçiren varlıklardır. Sosyal ilişkilerin niteliğini belirleyici rol oynamakta, etkileşimlerine kendi kişisel özelliklerini ve karakter yapılarını taşımaktadırlar. Etkileşim iki yönlü olup, hem çocuğu hem de çocuğun etkileşim içinde bulunduğu kişi veya kişileri değiştirmektedir. Sosyalleşme kendi sosyal çevrelerinde çocuk ve diğerleri arasında karmaşık bir etkileşimdir (Craig, 2000).

SOSYAL YETERLİK

Sosyal değerlerin benimsenmesi	İlgi gösterme	Yardım severlik	Dürüstlük	Eşitlik	Sosyal adalet	Sorumluluk
Kişilerarası beceriler	Karşılıklı sosyal destek	İşbirliği içeren ilişkiler	Duygu, düşünce , ihtiyaç temelinde iletişim kurma	Sosyal ortama uygun davranışlar sergileme	Empati	Çatışmalara uzlaşmacı bir tavır sergileme
Kendini düzenleme	Dürtü kontrolü	Kendini gözlemleme	Zevk veren durumları erteleyebilme			
Planlama ve karar verme becerileri	Seçimler yapabilmek	Problemleri çözebilmek	Plan yapabilmek	Planları uygulaya- bilmek	Sosyal hedeflere uygun harekete geçebilmek	
Kültürel yeterlik	Farklı ırk ve etnik kökenlere saygı göstermek	Farklı etnik kökenden kişilerle iletişime geçmek	Sosyal adalete uygun davranabilmek	Haksız davranışlar farkında olmak		
Olumlu kimlik duygusu kazanımı	Kişisel güç	Yeterlik duygusu	Amaca sahip olmak	Kişisel değerlere sahip olmak	Olumlu bir gelecek beklentisi	

(Craig, 2000).

Sosyal yeterlilik, taleplere karşı esnek, uyumlu tepkiler geliştirebilirken aynı zamanda içinde bulunduğu çevrede fırsatlar yaratabilme ve onlardan yararlanabilme becerisidir. Sosyal açıdan yeterli olan birey, iyi bir gelişimsel sonuç elde etmek üzere çevresel ve kişisel kaynaklarını kullanabilen kişidir (Waters ve Sroufe,1983).

Rose-Krasnor (1997) sosyal yeterlilik kavramını, kısa ve uzun vadeli gelişimsel ihtiyaçları gidermek üzere geliştirilmiş organize davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Sosyal yeterlilik kendi içinde pek çok bileşen içermektedir. Bu bileşenler aşağıdaki tabloda belirtilmektedir (Kostelnik ve ark.,2002).

Duygusal ve davranışsal yönden kendini düzenleyebilme, diğer kişilerin bakış açılarından bakabilme, bir gruba dahil olabilme, etkili iletişim kurma, sosyal problemleri ve çatışmaları çözebilme gibi etkileşim kurma becerileri sosyal yeterliliği destekleyen davranışlardan bazılarını oluşturmaktadır (Denham, Salisch, Olthof, Kochanoff ve Caverly, 2002).

Sosyal yeterlilik ile ilişkili olan diğer kavramlar ise empati, sempati, prososyal davranış ve özgecil davranıştır. Empati, kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru biçimde anlayarak uygun bir duygusal tepkide bulunabilme becerisidir.

Sempati kavramı da empatinin bir sonucu olarak gelişmekte ancak; daha çok “diğeri” yönelimli olup, karşısındaki kişinin içinde bulunduğu duygusal duruma ilişkin üzüntü ve endişe duymayı ve o kişinin kendini daha iyi hissetmesini sağlama isteğini ifade etmektedir. Prososyal davranış, bir başkasının sıkıntısına kendisine olmuş gibi yaklaşmanın yanı sıra, onlarla paylaşma, onlara yardımcı olma veya onları rahatlatma gibi gözetilen davranışlar içine girme ve onlarla işbirliği yapma davranışları olarak tanımlanmaktadır. Özgecil davranış ise kişinin kendi içinden gelen prososyal davranış olup, herhangi bir kişisel kazanç beklemeden başkasının yararına yapılmaktadır (Lady, 2009).

Sosyal yeterlilik kavramı kendi içinde sosyal becerileri, sosyal iletişimi ve kişilerarası ilişkileri barındırmaktadır. Sosyal yeterliliğin gelişimi açısından, kazanılmış sosyal becerilerin amaç yönelimli ve tekrar edilebilir davranış olması gerekmektedir. Sosyal etkileşim ancak bir başkası ile kurulacak olan sözel ve sözel olmayan iletişim aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Bu becerilerin yanı sıra, sosyal yeterlilik, sosyal etkileşimin doğru biçimde algılanmasını da beraberinde gerektirmektedir. Sosyal etkileşim doğru ve gerçekçi olarak algılanmadığında, sosyal açıdan uygun davranışların ortaya konması için gerekli olan beceriler ve motivasyon işlevsiz kalmaktadır (Clikeman, 2007).

2.1 SOSYAL YETERLİĞİN GELİŞİMİ

Araştırmacılar, sosyal ve etkileşim kurma becerilerinin çok erken yaşlarda geliştiğini ancak bunların esas sosyal ortamda gerçekleşen davranışların yalnızca az bir kısmını içerdiğini söylemektedirler. Aşağıda yer alan tabloda 0-6 yaş grubu çocukların gelişim dönemleri esnasında o yaşlara özgü sosyal yeterlilikle ilişkili olarak sergiledikleri beceriler yer almaktadır ancak bu beceriler çocuklar arasında farklılık göstermekte olup, tüm çocukların bu becerileri gerçekleştirebildiği de söylenememektedir (Landy, 2009).

Tablo 1.2: Sosyal Yeterliliğin Gelişimi

Yaş Dönemleri	Sosyal Yeterlilik Becerileri
0 – 12 ay	İnsan yüzlerine nesnelerden daha fazla ilgi gösterir ve yüz yüze etkileşimlerden keyif alır. Yabancılardan korkar ve tanıdığı bakımveren kişileri tercih eder. 7. aydan itibaren temel bakımını üstlenen kişilerle bağlanma ilişkisi kurar.
12-24 ay	Paralel oyun oynar ve kısa süreli işbirliği kurar. Diğer kişileri taklit eder. Bakımını üstlenen kişiyi güven ihtiyacı için arar. Kendi başına oyun oynar ve bu oyunların % 60 -80'i nesne temellidir .
2-3 yaş	Arkadaşlık ilişkileri daha tutarlı olmaktadır. Daha fazla sosyal etkileşimi taklit etmektedir. Problem içeren durumlarda daha fazla akranlarına yönelmektedir. Oyunları daha fazla işbirliği ve etkileşim içermektedir.

3-4 yaş	Diğer çocuklarla daha fazla zaman geçirmekte ve daha uzun süre işbirliği kurmaktadır Çatışmaları çözümlemekte daha başarılıdır. Hayali oyunlar oynayabilmektedir.
4- 6 yaş	Kurallı oyunlar oynayabilmekte, bir davranıştan önce sonrasını düşünebilmektedir. Sosyal konularda karmaşık problem çözme becerilerini kullanabilmektedir. Okul dışından 2 ya da 3 arkadaşı vardır. Aile içinden ve dışından olan kimseleri ayırt edebilmektedir

(Landy, 2009)

2.2.1 OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SOSYAL YETERLİK

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların temel görevleri, özellikle akranlarıyla birlikte içinde bulundukları grup içerisinde duygularını düzenleyebilmek ve toplumun sosyal beklentilerini karşılayabilmektir. Bu yaş döneminde olan çocukların yaşamlarındaki en önemli kişiler anne-babaları, geniş aile üyeleri, kendilerinin bakımını üstlenen kişiler ve akranları olmaktadır.

Okul öncesi çağında bulunan bir çocuk, diğerleriyle nasıl oyun oynayabileceğini öğrenmelidir; bu da çatışmaları çözümleyebilme becerilerini, girişkenliği, paylaşmayı ve duyguları düzenleyebilmeyi gerektirmektedir. Çocuk kendi duygusal tepkilerini düzenleyebilmekte uzmanlaştıkça akran ilişkilerinde daha başarılı olmaktadır. Böylesi bir beceri ise çocuğun içinde bulunduğu ortamı doğru bir şekilde değerlendirip, ortama uygun davranış alternatifleri oluşturabilmesini ve uygun olanı seçebilmesini mümkün kılmaktadır. Okul öncesi yıllarda duyguların düzenlenebilmesi sosyalleşmenin önemli bir önkoşuludur. Kendi tepkilerini ortama uygun olarak ayarlayamayan çocuklar akranları tarafından oyunlara alınmamakta ve reddedilebilmektedirler. Çocuk sadece uygun olan tepkiyi seçmekle kalmayıp aynı zamanda sergileyeceği davranış ile duygusal durumunu da denkleştirebilmelidir (Clickeman, 2004).

Sosyal yeterlilik çocukların çoğunluğunun doğal gelişim evrelerinde ortaya çıkan oldukça karmaşık ve çok yönlü bir gelişimsel kazançtır. Sosyal yeterliliğe ilişkin ilk bulgular, çok küçük yaştaki çocukların erken dönemde kurdukları sosyal etkileşimlerinde görülebilmektedir. Çocuklarda sosyal yeterlilik, akranları ve yetişkinlerle kurdukları başarılı sosyal ilişkilerde kendini göstermektedir. Bu da belirli sosyal hedeflere ulaşmada çocuğun başarılı olmasına olanak sağlayan sosyal becerilerdir. Sosyal hedefler arasında çevresinden kabul görme, onların beğenisini kazanma, dost ve arkadaş edinme ile ödüllendirilme ve başkalarıyla karşılıklı etkileşim içinde olma sayılabilir (Landy, 2009).

Okul öncesi çağında bulunan çocuklar açısından sosyal yeterlilik, arzu ve dürtülerini denetleyebilme, çevresinde karşılaştığı problem ve fırsatlarla uygun şekilde başa çıkabilme becerilerini içermektedir. Bu tanım hem akranlarla etkili bir iletişim kurabilme kapasitesini, hem de gelecekte öğrenmelere ve gelişime kaynak oluşturabilecek zorluklarla başa çıkabilme becerisini içermektedir (Waters ve Sroufe, 1983).

Okul öncesi dönemde bulunan çocuklar için sosyal açıdan yeterli davranışlar, akranlarla kurulan ilişkiler esnasında sergilenen olumlu iletişim ve kendini düzenleme becerilerini kapsamaktadır. Sosyal yeterlilik, belirli sosyal, duygusal ve bilişsel becerileri, davranışları ve motivasyonları içine almaktadır (Rose-Krasnor, 1997). Walter ve LaFreniere (2000) yapmış oldukları çalışma sonucunda, okul öncesi dönemde bulunan çocukların sosyal yeterliliklerine işaret eden bulguların; empati, prososyal davranışlar, paylaşma, sıra bekleme, rekabet etmek yerine işbirliği kurabilme, keşfetme, akranlarla sosyal ilişki içinde bulunmaktan keyif alma, akranları tarafından kabul edilme ve onlarla iyi bir ilişki kurabilme ve kurallara uyabilmek olduğunu belirtmişlerdir.

Denham, Salisch, Olthof, Kochanoff, ve Caverly (2002), gelişimleri boyunca sosyal açıdan yeterli çocukları, duygusal yönden kendilerini düzenleyebilen, kendine güvenen, canayakın, prososyal, uyumlu, yardımsever, düşünceli, dikkatli, iletişim kurabilen çocuklar olarak tanımlamıştır.

Sosyal yeterlilik, çocukların yaşamlarında karşılaştıkları farklı seçimler, zorluklar ve fırsatlarla başetmek üzere geliştirdikleri kişisel bilgi ve becerileri içermektedir. Sosyal açıdan yeterli olan çocuklar sorumluluk duygusuna sahip, cana yakın, bağımsız, işbirlikçi, azimli, kendilerini kontrol edebilen çocuklar olmaktadır (Kostelnik ve ark, 2002). Sosyal yeterlilikleri fazla olan çocukların değerlendirmelerde ego sağlamlılığı yönünden daha yüksek puanlar aldıkları, daha fazla olumlu duygular sergiledikleri, diğerleri tarafından daha fazla sevildikleri, akranları ve öğretmenleri tarafından daha fazla beğenildikleri ve tercih edildikleri tespit edilmiştir (LaFreniere ve Dumas, 1996).

Diener & Kim (2004), okul öncesi dönemde bulunan çocukların sosyal yeterliliklerini yordayan değişkenleri incelemiştir. Çocukların mizaç yapısının, kendini düzenleme becerilerinin ve anneye ilişkin özelliklerin, okul öncesi çocukların sosyal yeterliliklerini yordadığı saptanmıştır. Kişilerarası ilişkilerinde, öfkelerini daha fazla yansıtan, engellenmişlik hissedilen, hareketli ve kendini düzenleme becerileri düşük olan çocukların daha az prososyal davranışlar sergiledikleri gözlenmiştir. Aynı zamanda bu çocuklarının annelerinin de çocuklarından ayrılmak ile ilgili yüksek düzeyde kaygı duydukları, çocuklarına karşı daha az olumlu destek sağladıkları görülmüştür. Prososyal davranışın sosyal yeterliliğin bir parçası olduğunu düşünecek olursak, duygusal ve mizaç özelliklerinin, annenin davranışlarının sosyal yeterlilik ile ilgili olduğu görülecektir. Öfkeye yatkınlığı olan ve kendini düzenleme becerileri düşük olan çocukların daha ileriki yaşlarda dışsallaştırılmış davranış sorunları açısından risk oluşturdukları açıktır.

2.3 SOSYAL YETERLİĞE İLİŞKİN KURAMLAR

2.3.1. Sosyal –Bilişsel Öğrenme Kuramı

Sosyal-bilişsel öğrenme kuramı Albert Bandura (1969) tarafından geliştirilmiş olup, çocukların ve yetişkinlerin sosyal deneyimleri esnasında bilişsel olarak nasıl bir işleyişe sahip olduklarını ve bu bilişsel işleyişlerinin gelişim ve davranışları nasıl etkilediği incelenmektedir. Davranışçılardan farklı olarak, sosyal-bilişsel öğrenme modeli ödül ve cezaların etkisi davranış ve sonuçları arasındaki ilişkinin birey tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir (Maccoby ve Martin, 1983). Bu model insanların çevrelerinden ödül almaya çalışırken, cezalardan kaçındığını varsaymaktadır. İnsanlar neyin ödül neyin ceza ile sonuçlanacağını diğer insanları gözlemleyerek öğrenmektedirler. Çocuklar belli davranışlarından ötürü ödüllendirilmiş olan modelleri taklit etmektedirler. Model alma aracılığıyla gözlemsel öğrenme Bandura'nın sosyal öğrenme teorisinin en temel kavramlarından biri olmaktadır (Segrin ve Flora, 2005). Diğer insanların davranışlarını gözlemleyerek, çocuklar yeni davranışları öğrenebilmekte, repertuvarlarında olan davranışlarını geliştirebilmekte ve davranışlarının sonuçlarına ilişkin fikir sahibi olabilmektedirler (Maccoby ve Martin, 1983).

Bandura (1969) gözlemleyerek öğrenmenin, dikkat etme, akılda tutma, davranışı uygulama ve güdülenme süreçleri olmak üzere 4 temel bileşeni bulunmaktadır. Her bir bileşenin olaylara dair bilgilerin veya kuralların kazanılmasında ve bu olaylara yönelik nasıl davranılması gerektiğini belirlemede rolü bulunmaktadır. Öğrenmenin gerçekleşmesi açısından önce kişinin, model alacağı davranışa ya da olaya dikkatini vermesi gerekmektedir. Dikkati belirleyen birçok etmen bulunmaktadır. Bunlardan bazıları modelin gücü ve çekiciliği gibi özelliklerdir. Dikkatin sarfedilmesinden sonraki aşamada, gözlemlenen şeylerin akılda tutulması gerekmektedir. Gözlemlenen davranışlar bellekte görsel, işitsel ve sözel olarak depolanmaktadır. Üçüncü aşamada, sembolik temsiller model alınan davranışa uygun biçimde eyleme dönüştürülmektedir. Son olarak da , sergilenen davranışın sonuçları ödül ve ceza yönünden değerlendirilip gelecekte tekrar edilme olasılığı belirlenmektedir .

Bir kez “ Eğer...ise” (“ Eğer sıcak ocağa dokunursam, elim yanar”, “Eğer bağırır ve ağlarsam, annem bana şeker verir”) biçiminde yer alan bilişsel temsiller öğrenildiğinde birçok insan ödülleri güvence altına almak ve cezalarda kaçınmak için davranışlarını düzenlemektedirler. Her ne kadar, sosyal öğrenme süreçleri tüm yaşam boyu hemen hemen tüm bireylerin gözlemlenmesi aracılığıyla gerçekleşse de, çocuğun belli davranışları öğrenmesi açısından uygulanabilirliği en fazla aile ortamı içerisinde olmaktadır (Segrin ve Flora, 2005).

Sosyal bilişsel kuram, birey, çevre ve davranış arasında yer alan ilişkileri, karşılıklı belirleyicilik kavramıyla adlandırmaktadır. Beklentiler, kişisel algılar, hedefler gibi içsel etmenler ve duruma ilişkin fiziksel özellikler, ödül ve ceza gibi dışsal etmenler davranışı yönlendirmekte ve davranışa dair sonuçlar ise bilişler üzerinde etkili olmaktadır. Sonuç olarak davranış kişinin içinde bulunduğu çevrenin özelliklerine göre biçimlenmekte ve tekrar çevreyi dönüştürmektedir (Grusec, 2002).

Çok sayıda kuramcı, sosyal gelişim sürecini ve özellikle akranlarla kurulan ilişkilerin sosyal gelişim üzerinde etkisini anlamlandırmaya çalışmıştır. Sosyal öğrenme kuramcıları, çocukların sosyal dünyalarını ve bu dünya içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini önce anne ve babalarıyla sonra akranlarıyla kurdukları etkileşimler aracılığıyla anlamlandırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu öğrenme, doğrudan çocukların birbirlerine uygun davranışları öğretmesi veya dolaylı biçimde, çocukların akranlarının davranışlarını gözlemlemesi aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Sosyal öğrenme bakış açısından bakıldığında, çocuklar, uygun davranışları ödüllendiren, uygun olmayan davranışları cezalandırma yoluyla davranışsal kontrolü sağlayan araçlar olarak görülmektedirler (Hartup,1983).

2.3.2. Sosyal Bilgi-İşleme Modeli

Crick ve Dodge (1994) sosyal yeterlilik kavramını anlamlandırmak üzere sosyal bilgi-işleme modelini öne sürmüştür. Bu modele göre, çocuklar belli sosyal durumlarla karşılaştıkları andan itibaren biyolojik olarak sahip oldukları sınırlı kapasiteleri ve geçmiş deneyimlerinden elde ettikleri anı ve deneyimleri doğrultusunda tepki vermektedirler. Sosyal davranış çocuğun sosyal çevresinden elde ettiği ipuçlarının işlenmesinin bir sonucu olarak oluşmaktadır.

Çocukların sosyal yeterliliğinin, sosyal problemlerin çözümünde kullanmak üzere üretilen stratejilerle bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür (Crick ve Dodge, 1994). Renshaw ve Asher'in (1983) yaptıkları araştırmada, sosyal açıdan daha yeterli olduğu düşünülen çocukların, kişilerarası ilişkilerinde daha canayakın, dışadönük stratejiler, çatışma içeren durumlarda ise daha az agresif stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Crick ve Dodge (1994), sosyal etkileşimler esnasında meydana gelen bilgi-işlemlenin belli yönlerine dikkat çekerek, bu sürecin altı adımı olduğunu dile getirmiştir. Bu adımların her birinde meydana gelebilecek bir zorlanma, kişilerarası ilişkilerde sorunlara yol açmaktadır.

1.İlgili uyarıcının algılanması: Öncelikle çocuğun açık veya örtük olarak kendisine sunulan sözel ve sözel olmayan sosyal ipuçlarına dikkatini odaklaması gerekmektedir.

2. Sosyal içerikli ipuçlarının yorumlanması veya zihinsel temsillerini oluşturulması:

Bu aşamada çocuk iletişimin altında yatan nedeni ve amacı, iletişim esnasında ne olup bittiğini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Birinci ve ikinci adımlar esnasında, sosyal ipuçlarının algılanması ve yorumlanması esnasında çocuk seçici olarak belli durumsal ve içsel ipuçlarına maruz kalmakta ve sonrasında da bunları yorumlamaktadır.

3. Hedeflerin belirlenmesi veya seçilmesi: Çocuk kişilerarası iletişimden ne beklediğini ve sahip olduğu anlayışı nasıl ortaya koyabileceğini belirlemek üzere sosyal hedefler veya stratejiler oluşturmaktadır. Araştırmalar sosyal içerikli bu hedeflerin, ilişkisel ve araçsal olmak üzere iki genel kategoride gruplandırılabilirliğinden söz etmektedir. İlişkisel hedefler, belirli bir ilişkiyi sürdürme yönelimli ve çatışmayı en aza indirmeye amaçlı olurken; araçsal hedefler daha çok kişinin kendi yararını gözeterek (kişinin kendi istediğini yaptırmaya çalışması veya istediği bir nesneye sahip olması) amaçları içermektedir. Sosyal açıdan yeterli olan çocuklar, kişilerarası hedeflerini (arkadaşlık kurma, yardım etme gibi) daha öncelikli olarak kullanmaktadırlar.

Rekabet içeren hedefler doğrultusunda davranan çocuklar ise akranları tarafından daha az kabul görmektedirler. Belirlenen hedefler ve stratejiler sosyal durumlar içerisinde hangi davranışsal tepkilerin sergileneceğinin seçilmesinde çok önemli bir yer teşkil etmektedir (Rose ve Asher, 1999).

4. Tepkinin yapılandırılması : Çocuk yaşadığı mevcut deneyim ile önceki durumlar arasında bir karşılaştırma yapmakta; daha önce o durumlarda vermiş olduğu tepkileri ve bu tepkilerin sonuçlarını gözden geçirmektedir. Bunun sonucunda, önceden zihninde yer alan olası tepkilerden birini seçebileceği gibi, eğer durum çocuk için çok yeni ise o anda elde etmiş olduğu sosyal ipuçlarından yararlanarak yeni davranış örüntüleri geliştirmesi de mümkündür.

5.Tepkiye karar verilmesi: Çocuk kendi repertuvarında mevcut olan becerileri ve olayı algılayış biçimi doğrultusunda bir tepki seçmektedir.

6. Davranışın ortaya konulması: Sonuç olarak çocuk belli bir davranışta bulunmakta ve o davranışın sonucu değerlendirilmektedir.

Bunların yanısıra yüz ifadeleri, beden dili, ses tonu meydana gelen sosyal iletişimin başarısını önemli derecede etkilemektedir. Bunlardan herhangi birinin yanlış biçimde algılanması uygun bir sosyal davranış sergilemek üzere ihtiyaç duyulan geribildirim elde edilmesini güçleştirmektedir. Sosyal yeterliliğin ana bileşeni olan duygular, bilgi işleme aşamalarının her birini veya tümünü etkileyebilecek düzeyde öneme sahiptirler.

Duygularda meydana gelen herhangi değişim durum veya olayın doğru biçimde algılanmasını olumsuz yönde etkileyebilmek yanlış yorumlamalara ve uygun olmayan tepkilerin oluşmasına neden olabilmektedir (Crick ve Dodge,1994).

Bilgi işleme sürecinin her adımı sosyal açıdan yeterli kişilerarası davranışın temelini oluşturmaktadır. Özellikle küçük yaştaki çocuklar için algılanan sosyal ipuçlarının yorumlanması ve buna uygun davranışsal tepkilere karar verilmesi aşamaları oldukça güç olmaktadır. İkinci aşama olan, yorumlama aşamasında çocuğun geçmiş deneyimlerinden zihninde kalan mesajları yeni yaşantılarıyla bütünleştirerek o ana uygun anlamlı bir sonuç elde edebilmesi gerekmektedir.

Küçük yaştaki çocuklar hangi davranışsal tepkiye karar vereceğini seçmekte zorlanmakta çünkü gerekli olan bilgileri yeterli süre çalışma belleklerinde tutmakta zorlanmaktadır. Sosyal yeterliliğin bilgi işleme modelinin en önemli unsurları, aşamaların sırayla birbirlerini takip ediyor olmaları ve her aşamanın ancak bir sonraki aşamada belirlenebilen temel bir beceriyi temsil ettiğidir. Bilgi işleme sürecinin herhangi aşamasına ait ölçülen bir beceri çocuğun sosyal yeterlilik düzeyinin de az çok yordayıcısı olabilmektedir (Crick ve Dodge, 1994).

McDowell ve Parke (2002), yetişkinlerin bilişsel işleme içeriklerinin ortamdaki farklılıklar gösterirken, çocukların bilişsel işlemlerinin ortama göre değişkenlik göstermediğini bulmuşlardır. Özellikle hem anneler hem de babaların, hedef ve strateji seçimleri çocuklarıyla kurdukları ilişkileri ile yetişkinlerle kurdukları ilişkilerde benzerlik taşımadığını belirtmişlerdir.

Anne-babalara karşın çocukların çatışmaların çözümlenmesi için ürettikleri hedef ve stratejiler her durum ve ortamda benzerlik göstermektedir. Akranları veya anne-babalarıyla olan iletişimleri esnasında yaşadıkları çatışmaları önlemek veya bu çatışmalarla başetmek üzere geliştirdikleri stratejiler farklı olmamaktadır. Bu sonuştan yola çıkılarak, çocuklar aile yaşantıları içerisindeki sosyal ilişkilerinin temsillerini oluşturmakta ve daha sonrasında bunları akranlarıyla kurdukları ilişkilere genellemektedirler.

McDowell ve Parke (2002), yaptıkları araştırmaya göre, anne-babaların sahip oldukları sosyal temsiller, sosyal yeterlilikle bağlantılı olarak çocukların sosyal temsilleri üzerinde etkili olmaktadır. Kurulan etkileşim aracılığıyla veya doğrudan anne –babaların kullandıkları problem çözüme stratejilerine tanık olan çocuklar bir dizi sosyal davranışı öğrenebilmekteyseler de bu davranışların hepsini sosyal temsiller oluşturmak üzere içselleştirmek zorunda değillerdiler.

Anne-babaların ve çocukların sosyal işlemlmeleri arasındaki ilişkileri incelemenin sonucunda edinilen bir başka sonuç ise, ebeveynlerin geliştirdikleri stratejiler ile çocukların stratejilerinin örtüşmekte olduğu ancak bu benzerliğin cinsiyetler arası farklılık göstermemesidir. Anne ve babaların hedef ve stratejiler birbirleriyle istatiski yönden farklılık sergilemiş olmasada, babaların sahip oldukları strateji ve hedefler çocukların hedef ve stratejileri. ile belirgin biçimde ilişkili olmaktadır (McDowell ve Parke, 2002).

Örneğin, babaların ilişkisel prososyal hedefleri çocukların ilişkisel ve prososyal hedefleri ile bağlantılı bulunmuştur. Babaların sahip oldukları sosyal temsiller, çocukların kendi sosyal bilişsel işleme süreçleri ile önemli bir ilişkiye işaret etmektedir. Ayrıca, benzer biçimde babaların sosyal bilgi işleme süreçleri esnasında hangi stratejileri ve hedefleri seçtiği çocukların sosyal yeterliliği ile bağlantılı bulunmuştur.

Anne-babaların model olması, ödüllendirme, doğrudan öğretim ve tavsiyelerde bulunma sosyal temsillerin anne-babadan çocuğa geçiş yöntemlerini oluşturmaktadır. Annelerin tavsiyesinden çok babaların tavsiyelerinin çocukların sosyal yeterliliklerini yordadığı gözlemlenmiştir. Anneler her ne kadar sık tavsiyede bulunsalarda babaların daha az sıklıkta bulunmaları daha etkili olmaktadır (McDowell ve ark.,2002)

Anne ve babaların çocuklar üzerinde etkili oldukları alanların farklılık gösterdiğini saptanmıştır. Anneler daha çok sosyal alanlarda arkadaşlık kurma gibi prososyal davranışlarla ilgili etkili olurken, babalar çatışmalı durumların çözülmesi üzerinde etkiye sahiptirler. Bunun sonucunda babalar çocukların dışsallaştırılmış davranışlarıyla ilgiliyken, anneler daha çok içselleştirilmiş davranışlarla ilgili olmaktadır (Parke ve Ladd, 1992).

2.3.3. Zihin Kuramı

Zihin Kuramı sosyal yeterliliği ve sosyal bilgileri işlemlemeyi açıklayan bir diğer kuramdır. Zihin Kuramı temelinde, sosyal anlayış, diğer kişilerin düşüncelerini, isteklerini ve niyetlerini anlamlandırma becerisini ve bu yapıları diğerlerinin davranışlarını yorumlama ve tahmin etmek üzere kullanılmasını içermektedir. Bu alanda yapılan araştırmalar, çocukların zihin kuramının, sosyal çevrelerini anlamlandırmak üzere diğer kişilerin zihinsel durumlarını ve davranışlarının nedenlerini anlama becerisi olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla zihin kuramı çocukların sosyal dünyalarına ilişkin anlayışlarının gelişiminde önemli bir adım teşkil etmektedir. Bu beceriye ilişkin yansımalar en sıklıkla akran ilişkilerinde gözlemlenmektedir (Keenan ve Evans,2009).

Zihin kuramına göre bir çocuk, bir kişiyi yaptığıının yanlış olduğunu düşündürecek şekilde kandırabilmekte veya zor durumda olan bir kişiyi rahatlatmak için onunla empati kurabilmektedir. Çocuklar 3-4 yaşlarından itibaren, en basit zihin kuramı yeteneklerini kazanmaya başlamakta ve zihin kuramına ilişkin yeteneklerin gelişiminin tamamlanması 11-12 yaşlarına kadar sürmektedir (Keenan ve Evans,2009).

Zihin kuramı üzerine yapılmış olan araştırmaların işaret ettiği üzere, aşağı yukarı 4 yaşında olan çocuklar, diğer insanların hangi dūřünce veya niyetle belli davranışları geręekleřtirdiklerini kavrayabilmektedirler. Okul öncesi yıllarda, belirgin olan bir diğer gelişimsel özellik, çocukların belli bir olaya ilişkin parçalar hakkında olayların akış sırası içinde konuşabilmeleridir. Bu bağlamda bu yař döneminde çocukların belli olayları, akış düzeni içinde karşısındaki kişiye aktarabildikleri tespit edilmiştir. 6 yaşından önce çocuklar yaşamlarında gelişen yeni olayları yalnızca davranışsal temelde anlayabilmektedirler. 6 yaşına geldiklerinde ise çocuklar insanların yapmış oldukları davranışları, zihinsel durumlarını dikkate alarak açıklayabilmekte ve o davranışa ilişkin gelişen olaylara ilişkin öyküsel anlatımlar geliştirebilmektedirler (Bosacki ve Astington,1999).

Zihinde bilişsel anlamda meydana gelen ve sosyal yeterliliğin temelini oluşturan becerilerden bir tanesi olan zihin kuramı özellikle çocukların anne ve babaları arasındaki çatışmaları anlamlandırmalarıyla ilişkili bulunmuştur. Çatışma iki kişi arasında geçen karmaşık etkileşimi içermektedir. Çatışmanın çözümlenmesi için taraflardan bir tanesinin zihinsel durumunu ve bu doğrultuda istek ve beklentilerini değiştirmesi gerekmektedir. İki farklı zihinsel durum arasındaki çatışma çocuklar tarafından 6 yaşına gelene kadar çok fazla anlamlandırılmamaktadır. Çocuklar çatışmanın nasıl çözümlendiğini, her iki kişinin zihinsel durumlarını dikkate alıp ve zihinsel durumların nasıl davranışa yansıdığını açıklamakta zorlanmaktadırlar (Jenkins ve Buccioni,2000).

Meins, Fernyhough, Russell ve Clark-Carter (1998) anne ve babaların nasıl çocukların zihin kuramını kazanımlarına katkıda bulunduklarını incelemiştir. Zihinsel durumlar ve belli davranışların nedenleri hakkında ve karşısındaki kişinin o davranışın sonucunda ne hissedeceği yönünde açıklama yapan anne ve babaların çocuklarının erken yaşlarda yanlış inanç testlerinden geçtikleri tespit edilmiştir. Yanlış inanç testleri, çocukların sosyal çevrelerine ilişkin temsilleri temelinde diğer insanların davranışlarını nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Zihin kuramının çocukların daha ilerleyen yıllardaki sosyal gelişimleri üzerinde etkili olarak, arkadaşlık kurma becerilerini de biçimlendirmektedir. Yapılan araştırmalar, Zihin Kuramı becerileri yetersiz olan çocukların kişilerarası ilişkilerinde daha fazla saldırganlık sergiledikleri ve sosyal yeterliliklerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, zihin kuramının gelişimi ile sosyal davranışın birbirleriyle ilişkili olduğu üzerinde durulmuştur (Keenan ve Evans, 2009).

Sosyal yeterliliğin gelişimi ve onu açıklayan kuramlardan söz edildikten sonra çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin sosyal yeterlilikleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlayan bu araştırmada, izleyen bölümlerde de literatürde yer alan benzer amaçlarla gerçekleştirilmiş, aile içi ilişkiler ile çocukların sosyal becerileri ve yeterlilikleri arasındaki ilişkileri ortaya koyan çeşitli çalışmalardan söz edilecektir.

3. AİLE İÇİ İLİŞKİLER VE SOSYAL YETERLİLİK

Geçmiş yıllardan itibaren, anne-çocuk, baba-çocuk ve anne ile baba arasında kurulan ilişkilerin kalitesinin çocuğun erken dönemdeki sosyal yeterliliğini etkilediği bilinmektedir. Aile içi ilişkilerin çocukların akran ilişkileri üzerinde olan etkisini araştıran çalışmaların bazıları anne babalık biçimlerinin etkisini temel alırken, bazıları ise aile üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimleri doğrultusunda ailenin işlevselliğine ağırlık vermektedir. İlerleyen bölümlerde ebeveynlik davranışlarının, anne-baba ve çocuk arasında kurulan ilişkilerin çocukların çeşitli sosyal davranışları ve yeterlilikleri ile olan ilişkisine değinen araştırmalardan söz edilecektir.

Daha sonrasında ise çocuğun aile içi ilişkilere dair algısının ve aile üyelerine ilişkin zihinsel temsillerinin yine sosyal yeterlilikleriyle olan bağlantısını değerlendiren çalışmalara yer verilecektir.

3.1. EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ, ANNE-BABA-ÇOCUK İLİŞKİSİ VE ÇOCUKLARIN SOSYAL YETERLİLİĞİ

Çocukların ilişkilere dair ilk deneyimleri aile içinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla ailenin çocukların sosyal anlayışlarının gelişimi üzerinde büyük önemi bulunmaktadır.

Aile yaşamı çocuk için çok sayıdaki sosyal deneyim için fırsat oluşturmakta ve çocukların anne – babalarıyla ve kardeşleriyle kurdukları ilişkiler çocukların sosyal gelişiminde etkili olmaktadır. Çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkilerinde yer alan çatışma, oyun, mizah, duygu yönetimi, davranışa yönelik açıklamalar, çocukların kendi sosyal dünyaları ve bu dünya içerisindeki kişilere yönelik temsillerini oluşturduğu doğal bir laboratuvar görevini görmektedir. Bu bölümde anne ve babaların ebeveynlik davranışlarının, çocukların anne ve babalarıyla kurdukları ilişkilerin niteliğinin çocukların sosyal yeterlilikleri ile olan ilişkisini değerlendiren araştırmalara değinilecektir.

Ebeveynlik anne babaların çocuklarını, çocukların da anne-babalarını sosyalleştirdikleri karşılıklı bir süreç olmaktadır. Çocuklar sosyal ve duygusal yeterliliklerini ev ve okul gibi yaşamlarındaki iki temel alanda geçirdikleri süreç içinde kurdukları etkileşimler aracılığıyla geliştirmektedirler (Anthony ve ark., 2005).

Mevcut araştırmalar ve kuramların belirttiği üzere çocuklar sosyal davranış örüntülerinin pek çoğunu aile ortamı içinde kazanmaktadırlar. Araştırmalar çocukların sosyal yeterliliği ile anne-babalık davranışlarının kalitesi arasında doğrudan bir ilişkinin varolduğunu göstermektedir. Anne-babaların çocukların sosyal yeterliliğinin gelişimi üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar, ebeveynlik biçimlerinin ve ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkilerin niteliği üzerinde durmuşlardır (Petit, Dodge ve Brown, 1988).

Feldman ve Masalha (2010)'nın yapmış oldukları çalışmada , anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba –çocuk arasındaki ilişkiler incelenmiş olup, sosyal yeterlilik ile olan bağlantıları değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçların gösterdiği üzere, anne ve çocuk ilişkisinde bulunan karşılıklılık, çocuğun babaya olan bağlılığı ve anne-baba-çocuk ilişkisindeki uyum çocukların sosyal yeterliliğini yordamaktadır.

Araştırmalar anne-baba davranışının iki temel boyutu olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki anne-babaların çocuklarına karşı sergiledikleri sıcaklık ve duyarlılık, diğeri ise çocukları üzerinde uyguladıkları kontroldür. Çocuklarına karşı sıcak ve duyarlı olan anne-babalar, çocuklarıyla ilgilenmekte, onların duygusal gereksinimlerine cevap verebilmekte, onlarla yeterince vakit geçirebilmektedirler. Buna karşın sıcaklık- duyarlılık boyutunun diğeri ucunda yer alan anne-babalar, çocuklarıyla hiç ilgilenmemekte ve hatta zaman zaman onlara karşı düşmanca davranışlar sergileyebilmektedirler.

Sıcak anne- babalar çocuklarının mutsuz oldukları zamanları farkedebilmekte ve onları rahatlatabilmekteyken ilgisiz ve düşmanca davranışlar sergileyen anne-babalar çocukların duygusal durumlarına çok az dikkat göstermekte, onları rahatlatmak adına çaba sarfetmemektedirler (Hetherington, Parke, Ladd & Locke, 2006).

Anne ve babaların sergilediği duygusallık çocukların sosyalleşme süreçlerinde büyük önem arz etmektedir. Anne-babalar çocuklarına karşı sıcak davrandıklarında ve sevgilerini belli ettiklerinde, çocuklar anne ve babalarının onayını almayı sürdürmek ve onların sevgisini kaybetmemek üzere daha fazla olumlu davranış sergileme eğilimi göstereceklerdir. Buna karşın, anne ve babaların sergiledikleri soğuk ve reddedici tavırlar sosyalleşme açısından işlevsel olmayan bir süreç oluşturmaktadır.

Böylesi bir tutumla yetişen çocuklar, kaybedecek hiçbir şeylerinin olmadığı düşüncesi ile davranışlarına özen göstermemektedirler. Bunun yanı sıra, bu çocuklar sosyal açıdan kabul edilebilir ve uyumlu davranışlarına dair geribildirim almamakta ve sosyal kuralları öğrenememektedirler. Anne ve babaları tarafından sevildiklerini hisseden çocuklar, kendilerine dair de olumlu bir benlik algısı geliştirmekte, güven duyguları güçlenmekte, anne ve babalarının geliştirmiş oldukları davranış standartlarını daha kolay kabul edip içselleştirmektedirler (Maccoby ve Martin, 1983).

Ebeveyn davranışlarının diğer ikinci temel boyutu ise anne-babaların çocukların davranışları üzerinde uyguladıkları kontroldür. Sosyalleşmenin bir amacı, çocuğun kendi davranışları üzerinde bir kontrol tesis etmesi ve sosyal açıdan kabul edilebilir davranışlar sergileyebilmesidir. Kontrol boyutunun bir ucunda, kontrol eden ve talepkar anne-babalar, diğer ucunda ise daha az sıklıkta talep eden ve kontrol uygulayan anne-babalar bulunmaktadır (Kail, 2002).

Aşırı derecede kontrol sergileyen anne-babalar çocukların yaşamlarını sürekli takip etmekte, ne yaptıklarını sürekli bilmek istemektedirler. Aşırı kontrol sosyalleşmenin temel unsuru olan, kişisel davranış standartlarının oluşumunu engellemektedir. Anne-babalar okul öncesi dönemde bulunan çocukların yaşamlarının her bir yönünü yönlendirmeye çalıştıklarında, çocuklar asla kendi kararlarını verebilen bireyler olarak yetişememektedirler. Hiç kontrolün bulunmaması durumunda ise davranışın kültürel standartları ve beklentileri çocuk tarafından öğrenilememektedir. Anne-babalar çocuklarının her istediklerini yapmalarına izin verdiklerinde, çocuklar davranışlarının sorumluluğunu almamaktadırlar (Kail, 2002).

Sıcaklık ve kontrol boyutlarının bileşiminden dört tür çocuk yetiştirme biçimi ortaya çıkmaktadır. **Yetkeci (Otoriter) anne-babalık biçimi**, yüksek derece kontrol ve düşük düzeyde sıcaklığı barındırmaktadır. Bu tarz çocuk yetiştirme stilini uygulayan anne-babalar, çocukları için birtakım kurallar belirlemekte ve tartışılmaksızın bunlara uyulmasını, saygı gösterilmesini ve onların koşulsuz itaat etmelerini beklemektedirler (Baumrind, 1967).

Çocukların ihtiyaçlarını ve dileklerini önemsememektedirler. **Açıklayıcı otoriter** tarzda anne babalık stiline sahip olanlar, hem çocuklarına karşı sıcaklık ve duyarlılık sergileyebilirken aynı zamanda uygun düzeyde bir kontrol de sağlayabilmektedirler.

Açıklayıcı otoriter anne-babalar kuralları ve nedenlerini açıklamakta, çocukların gereksinimlerine karşı duyarlı olmakta, çocuklarının ne düşündüklerine de önem vermekte ve farklı durumlara uygun esnek bir kontrol uygulamaktadırlar. *İzin verici (şımartan) çocuk yetiştirme* stili sıcaklık ve ilgi göstermeyi içermekte ancak hiçbir kontrolü barındırmamaktadır. Bu stile uygun davranışlar sergileyen anne babalar çocuklarına çok az sınır koymakta, çocukları kuralları ihlal ettiklerinde onları bağışlamakta, kurallara uymaları konusunda çok ısrarcı davranmamakta ama aynı zamanda onlara ilgi göstermekte, onların istek ve ihtiyaçlarının farkında ve duyarlı olmaktadır(Baumrind, 1967).

Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in ebeveynlik biçimlerini genişleterek, buna ilgisiz (kayıtsız) anne-babalık biçimini eklemiştir. Çocuk yetiştirme stillerinin son boyutu olan *ilgisiz (kayıtsız) anne babalar* çocukların gereksinimlerine dikkat etmemekte, yalnızca temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakta, onlarla sıcak ve keyifli vakit geçirmekten kaçınmakta, duygusal bir etkileşim içinde olmamaktadırlar

İzin verici (şımartan) çocuk yetiştirme stiline sahip anne-babaların erkek çocuklarının, açıklayıcı otoriter tarzda davranışlar sergileyen anne-babaların çocuklarına kıyasla, başarılı olmak yönünde çaba göstermeyen, akranlarına karşı daha saldırgan , anne babalarına karşı çıkan ve amaçsız bireyler oldukları belirtilmiştir. *İlgisiz (kayıtsız) anne babaların* çocukları izin verici çocuk yetiştirme stiline sahip anne babaların çocukları ile karşılaştırıldıklarında daha çok başarılı olma güdüsüne sahip oldukları tespit edilmiştir.

Yetkeci (otoriter) yetiştirme stili uygulayan anne-babaların çocuklarının oldukça sosyal, itaatkar ve amaçsız birer birey olurken başarı yönelimli olmadıkları tespit edilmiştir. Tüm çocuk yetiştirme boyutları ele alındığında sosyal açıdan en yeterli olan grubun açıklayıcı otoriter tarzda çocuk yetiştirme stiline sahip ana-babaların çocukları olduğu saptanmıştır. Bu çocukların oldukça cana yakın,işbirlikçi, uysal ve başarı yönelimli oldukları tespit edilmiştir. Anne-babalar tarafından sergilenen otorite çocuklar tarafından algılandığında, çocuklar anne-babalarının onları koruyacak güce sahip olduklarına ve onların ihtiyaçlarını karşılayacaklarına inanmaktadırlar. Çocuklarının yaşamlarının erken yıllarında anne-babalarının otoritelerini sergileme yolları cezalandırıcı veya ödüllendirici uyarıcıları onları manipüle etme biçimleri olmaktadır. Anne- babanın çocuğu ödüllendirme ve ödülü elinde bulundurma becerisi ve bunu tutarlı biçimde gerçekleştirebilmesi çocuk tarafından içselleştirilerek, çocuğun zihninde anne-baba otoritesini doğrulamaktadır (Baumrind, 1967).

Baumrind'in (1967) belirttiği üzere, düşmancıl, tutarsız çocuk yetiştirme stilleri, çocuklarda sosyal açıdan yetersiz, agresif davranışların ortaya çıkmasına neden olurken, sıcak ve duyarlı anne-baba davranışları yakınlık ve işbirliği kurma gibi sosyal yeterliliği yordayan davranışların gelişimine katkıda bulunmaktadır. Sosyal yeterliliği yüksek olan çocukların anne-babaları açıklayıcı otoriter tarzda çocuk yetiştirme stiline sahip olmakta, sosyal açıdan daha yetersiz olduğu düşünülen çocukların anne-babaları ise izin verici veya otoriter tarza sahip olmaktadır (Akt.: Petit, Dodge ve Brown,1988).

Petit, Dodge ve Brown (1988) okul öncesi dönemdeki çocuklarla yaptıkları çalışmada, sosyal problem çözme becerilerinin, anne ve babayla olan ilişkilerin sosyal yeterlilikle olan ilişkisini yordadığını tespit etmişlerdir. Bunun yanısıra, anneleri tarafından daha saldırgan ve öfkeli davranışlara maruz kalan ve kısıtlanan çocukların sosyal açıdan daha yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Annenin çocuğun davranışlarına ilişkin anormal beklentileri ve tutumları çocuk tarafından içselleştirilmekte, bunun sonucunda çocuk da akranlarıyla olan ilişkilerinde edindiği sosyal bilgileri annesininkine benzer olarak anormal biçimde işlemlemektedir. Bu hatalı bilgi işleme, çocuğun içinde bulunduğu sosyal ortamlarda yeterli davranışlar sergilemesine engel teşkil ederek, akranları ve öğretmenleri tarafından sosyal açıdan yetersiz olarak algılanmasına sebep olmaktadır.

Açıklayıcı –otoriter ebeveynlik stili çocukların dirençliliğini ve zorluklarla başa çıkabilme kapasitelerini arttırmakta, olumlu gelişimsel kazançlar elde etmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu tarz çocuk yetiştirme stilini uygulayan anne-babalar girişken, esnek, çocuk-merkezli ve duyarlı davranışlarıyla çocuklarına sosyal yeterlilik açısından iyi bir model oluşturmakta çocuklarının da benzer olumlu sosyal davranışları ve etkili iletişim becerilerini akranlarıyla kurdukları etkileşimlerde sergileyebilmelerine olanak sağlamaktadırlar. Açıklayıcı otoriter tarza sahip anne-babaların çocuklarının benlik saygıları daha yüksek ve kendini düzenleme becerileri daha iyi olmaktadır. Duygularını ve sosyal davranışlarını duruma ve ortama göre yönlendirebilmektedirler (Hastings, Vyncke, Sullivan, McShane, Benibgui ve Utendale, 2006).

Çeşitli çocuk yetiştirme stillerinin sosyal yeterlilikle olan ilişkisinin ortaya konması, sosyalleşmenin sosyal yeterliliği nasıl desteklediğini de açıklığa kavuşturmaktadır (Hastings, Vyncke, Sullivan, McShane, Benibgui ve Utendale, 2006).

Aileler ve akranlar çocukların sosyalleşme becerilerinin gelişimi üzerinde etkili olan başlıca iki gruptur. Bu iki grup birlikte çalışarak çocuğun sosyallaşması yönünde önemli katkılarda bulunabilmektedir. Çocukların sosyallaşmaları üzerindeki ailelerin sunduğu katkılardan bazıları:

1. Anne ve babaların sosyalleşme stratejileri, çocuklara sosyal etkileşimleri esnasında sergileyebilecekleri önemli beceriler kazandırabilmektedir.

2. Anne ve babalar akranlarla iletişimlerinde yararlı olabilecek bazı ipuçlarını doğrudan çocuklarına öğretebilmektedirler. Örneğin, anne-babalar çocuklarını diğer çocuklarla oyun oynamanın en uygun yolları konusunda veya varolan ilişkilerini nasıl destekleyebilecekleri ve sürdürebilecekleri yönünde bilgilendirebilirler.

3. Anne ve babalar çocukların sosyal yaşamlarını düzenleyerek, onlara diğer çocuklarla etkileşebileceği fırsatlar yaratabilir ve doğrudan bu ilişkilerin kimlerle ve nasıl gerçekleştiğini gözetim altında tutabilirler (Ladd, 1999).

Anne ve babaların çocukların sosyalleşmesi ile ilgili olan etkileri hem olumlu hem de olumsuz yönde olabilmektedir. Anne ve babalar, çocuklarını okul öncesi kurumlarına gönderdiklerinde, çocuğun diğer çocuklarla vakit geçirmesi yönünde olanaklar yarattıklarında çocukların sosyal beceriler edinmelerine de katkıda bulunmaktadır. Buna karşın, örneğin başka bir yere taşınarak çocuğu alışık olduğu ortamından koparıp yeni bir ortama dahil etmeye çalıştıklarında veya aşırı koruyucu bir anne veya baba çocuğun ev ortamı dışında diğer kişilerle ilişki kurmasını engellediğinde çocuğun sosyal yeterliliğinin temelini oluşturacak yetilerinin gelişimine de ket vurmuş olacaktırlar (Schaffer, 1996).

Anne-babaların stres düzeyi ile ebeveynlik davranışlarının, çocukların sosyal yeterlilikleri ve davranış problemleriyle ilişkisini inceleyen Anthony ve ark. (2005), ebeveynlik davranışları ile çocukların uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Anne ve babanın disiplin uygulamaları, çocukların sınıf ortamındaki sosyal yeterlilikleriyle ve davranış problemleriyle bağlantılı bulunmamıştır. Araştırmadan elde edilen diğer sonuçlar, anne ve babaların stres düzeyinin çocukların sosyal yeterliliklerini ve içe yönelim ile dışa yönelim davranış sorunlarını yordadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, çocuklarına dair daha düşük beklentileri olan ancak stres düzeyleri yüksek olan anne ve babaların çocuklarının daha az olasılıkla dışsallaştırılmış davranış sorunları sergilemeleri söz konusu olmaktadır.

Buna karşın, anne ve babalar çocuklarına dair yüksek beklentilere sahip olduklarında ve bunun yanısıra stres düzeyleri de yüksek olduğunda, çocuklarının dışsallaştırılmış davranış sorunları sergileme olasılıkları artmaktadır. İe yönelim davranış sorunları ve sosyal yeterlilik, dışa yönelim davranış sorunlarından daha fazla anne ve babaların stres düzeyleri ile ilişkili bulunmuştur. Anne ve babanın talepleri yüzünden yüksek düzeyde stresin mevcut olduğu aileler, duygularını daha az ifade etmekte ve çocukların ihtiyaçlarına karşı daha az duyarlı olmakta veya daha fazla düşmanca tavırlar sergilemektedirler. Böyle si olumsuz bir aile içi etkileşim ortamında yetişen çocukların sosyal ve duygusal yeterlilikleri düşük düzeyde kalmaktadır (Anthony ve ark., 2005),

3.2 ANNE-BABA İLİşKİSİ VE ÇOCUKLARIN SOSYAL YETERLİLİğİ

Özdeşim modelleri olan anne ve babaların kişilik yapıları, çocukların karakterlerinin biçimlenmesi ve benlik saygılarının gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Anne ve babanın davranışlarını kendine model alan çocuk, istenen ve istenmeyen davranışları onlardan öğrenerek, kendi davranışlarını bu yönde biçimlendirmektedir. Anne, baba ve çocuk ilişkisinde bulunan sevgi, saygı ve güven çocuğun anne ve babasının tavırlarını benimsemesi açısından kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Anne ve babanın birbirleriyle sevgi ve saygı temelinde yürüttükleri ilişki, çocuğun cinsiyetine özgü rolleri benimsemesi açısından önemli olmaktadır (Yavuzer, 2009).

Anne ve baba arasındaki çatışmalara tanık olan ve huzursuz bir aile ortamı içinde yetişen çocuklar, bu durumdan olumsuz şekilde etkilenecek, çeşitli uyum ve davranış bozuklukları geliştirmektedirler. Sağlıklı anne baba ilişkisi bireylerin birbirlerine sevgi ve saygı gösterdiği, birbirlerinin düşüncelerine hoşgörüyle baktıkları, birbirlerine güven duydukları ve birbirlerini destekledikleri ilişki olmaktadır (Yavuzer, 2009).

Aile içi ilişkiler açısından ele alındığında, anne-baba arasındaki çatışma ailenin diğer sistemleri içerisindeki ilişkilerini de büyük oranda etkilemektedir. Minuchin (1988), evlilik ile anne-çocuk, baba-çocuk alt sistemleri arasında açık ve geçirgen bir sınırın varlığının öneminden söz etmektedir. Bu sınır öyle olmalıdır ki, çocuk hem ihtiyaç duyduğunda anne-babasına ulaşabilmeli hem de eşler arasındaki ilişkinin de dışında kalmalıdır. Eşler arasında varolan ilişki, çocuğun sosyalleşmeye ilişkin becerilerinin kazanımında belirleyici olmaktadır.

Çok sayıda araştırma eşler arasında meydana gelen çatışmaların çocukların uyum ve akran ilişkileri üzerinde etkili olduğunu, bu tarz çatışmalara maruz kalan çocukların çok sayıda davranışsal, duygusal, sosyal sıkıntılar yaşayabileceklerini göstermiştir (Cummings ve Davies, 1996; Grych ve Fincham, 1990). Eşler arasındaki çatışmalar iki yönden çocuklar üzerinde etkili olabilmektedir. Bunlardan birincisi, anne ve babaların evlilik ilişkilerine dair sıkıntıları doğrudan ebeveynlik davranışlarının değişmesine yol açabilmektedir.

Anne –baba arasındaki çatışmanın çocuğun davranışlarıyla olan ilişkisini açıklamak üzere öne sürülen bir diğer mekanizma model değildir (Hetherington, Parke, Guavain ve Locke, 2006). Anne-babalar birer yetişkin olarak özellikle kadın ve erkek olarak kurdukları ilişkiler ile çocuklarına model olmakta, problemlerin nasıl çözülebileceğine dair duygu ve düşüncelerin nasıl ifade edilebileceği ve karşı tarafa aktarılabilmesine ilişkin örnekler sergilemektedirler (Minuchin, 1988).

Çocukların anne ve babalarını taklit etme eğilimleri bulunmakta ve bunun sonucunda, anne ve babalar birbirleriyle kurdukları olumlu, sıcak ilişkiler ile çocukları açısından mükemmel modeller olabilmektedirler. Çocuklar kişilerarası ilişkilerde nasıl davranmaları gerektiğini anne ve babalarını gözlemleyerek öğrenebilmekte anne-babalar tartışmaları esnasında saldırgan ve öfkeli davranışlar sergilediklerinde çocuklar da bu davranışların problemlerin çözümünde veya çatışma içerikli durumlarda uygun ve kabul edilebilir yöntemler olduklarına inanmaktadırlar. Genellikle bu tarz çözüm yollarını uygulayan çocuklar, bu davranışlarını kendilerinden daha güçlü ve büyük olan anne-babalarına değil, daha sıklıkla akran gruplarıyla olan etkileşimlerinde sergilemektedirler (Bandura,1989; Akt.:Grych ve Fincham, 1990). Açıkça sergilenen çatışmalar ve tartışmalar, çocukların davranış problemleri üzerinde gizlenen çatışmalar veya evlilikle ilgili doyumsuzluklardan daha fazla etkili olmaktadır (Grych ve Fincham, 1990).

Bilişsel-yapılanma yaklaşımları doğrultusunda, Grych ve Fincham (1990), anne ve baba arasındaki çatışmanın gözlemlenmesinin, çocukta bu çatışmanın çocuğun kendisine, anne-babasına veya ailenin tümüne ne denli bir tehdit oluşturduğunu değerlendiren bir zihinsel süreci harekete geçirdiğini belirtmiştir. Bu süreç boyunca çocuk anlaşmazlıkların nedenini anlamlandırmaya çalışmakta aynı zamanda buna nasıl bir tepki verebileceği üzerine düşünmektedir. Çocuğun çatışmaya ne düzeyde bir tepki oluşturacağı, ortama ve çocuğun bilişlerine göre farklılık göstermektedir. Çocuğun bu durumda algıladığı çatışmaya duygusal ve bilişsel olarak nasıl bir anlam yüklediği çocuğun bu çatışmayla başetmesini etkilemektedir.

Zihinsel işlemlenin birinci aşamasında, çocuk önce kendisine stres veren durum ile karşı karşıya gelmekte ve bunun sonucunda bir duygusal tepki geliştirmektedir. Anne ve baba arasındaki çatışma öyküsü ve ortama ait bazı özellikler ilk anlamlandırmayı biçimlendirmektedir. Daha sonrasında ikinci aşamaya geçilerek, daha ayrıntılı bir zihinsel işleme söz konusu olmaktadır. Bu aşamada çocuk ilk aşamada içinde bulunduğu duygusal durumla bağlantılı olarak, bu çatışmayla ne kadar ilgili olduğunu, bu durumdan kendisinin ne kadar sorumlu tutulduğunu irdelemektedir. Dodge (1986), çocuğun anne ve babası arasındaki ilişkiye dair yüklediği nedensel açıklamaların, akranlarıyla kurduğu ilişkiler üzerinde önemli etkileri bulunduğunu belirtmiştir. Çatışmanın süresi, şiddeti ve içeriğine bağlı olarak çocuk bu kavgalardan kendisini sorumlu tutabilir ki, bunun sonucunda depresif duygular, düşük benlik saygısı, başetme becerilerindeki yetersizlikten kaynaklı kaygı problemleri yaşanabilmektedir (Akt.:Grych ve Fincham, 1990).

Daha küçük yaştaki çocuklar, büyük çocuklara oranla anne ve babaları arasındaki anlaşmazlıkların sorumluluğunu kendi üstlerine almakta, bundan ötürü kendilerini suçlamakta ve daha fazla olumsuz duygular yaşamaktadırlar. 5 yaşındaki çocuklar, anne ve babalarının sosyal rollerine ilişkin olarak onların eş olma rollerinden çok ebeveynlik rollerine odaklanmaktadırlar. Dolayısıyla anne ve babaları tartıştıklarında, bu durumu onların ebeveynlik rolleri içerisinde değerlendirdiklerinden, tartışmayı anne ve babaları ile olan ilişkilerinin bir sonucu olarak görmekte ve kendilerini suçlama eğiliminde bulunmaktadırlar. Yaşları büyüdükçe çocuklar bireylerin çok sayıda sosyal role bir arada sahip olabileceği düşüncesiyle, anne ve babalarını hem kendilerinin ebeveyni hem de birbirlerinin eşi olduğunu kavramaktadırlar (Jenkins ve Buccioni, 2000).

Daha büyük çocuklar doğrudan anne ve babalarının tartışmasına dahil olarak onları durdurma çabasına girişmektedirler. Küçük yaştaki çocuklar anne ve babalarının kavgasından büyük oranda sıkıntı duysada onlara müdahale etmeye girişmemektedirler (Cummings ve Davies, 1996).

Anne ve babanın çatışmaya rağmen birbirleriyle yapıcı biçimde etkileşim kurmaları ve anlaşmazlığa düştükleri konuyu çözümleyebilmeleri, çocukta ilişkilerde yaşanan sorunların çözümlenebilir olduğuna ilişkin olumlu bir algıya yol açabilmektedir (Grych ve Fincham, 1990).

Çocukların anne ve babaların arasındaki çatışmaları nasıl algıladıkları ve buna nasıl tepki gösterdikleri, sosyalleşme süreçleri ele alındığında cinsiyetlere göre de farklılık taşımaktadır. Cinsiyet farkı, çocuğun anne ve baba arasındaki anlaşmazlıklarla yüzleşmesinin sonucunda sergilediği duygusal tepki ve bununla başetmek üzere geliştirdiği stratejilerde göz önüne alınırken çocuğun, gözlemlenebilir davranışların da bulunmamaktadır (Grych ve Fincham, 1990).

Aile içi ilişkiler ile çocuğun çevreye uyumu arasındaki ilişkiyi açıklayan modellerden bir diğeri olan duygusal güven teorisi, gelişimsel bir teori olup, çocukların duygusal açıdan güvenilirliklerinin aile içi ilişkilerin niteliği açısından güçlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, anne ve baba arasında ve anne-çocuk, baba-çocuk arasında kurulan ilişkilerin ve bağlanmaların niteliği çocuğun aileye ilişkin duygusal güvenini de belirlemektedir. Anne -babalar tarafından algılanan duygusal sıcaklık, duyarlılık ile dengeli anne-çocuk, baba-çocuk ilişkisi, güvenli bağlanmaların temelini oluşturmaktadır. Bretherton, Ridgeway & Cassidy (1990)'nin belirttiği üzere güvenli bağlanma sonucu gelişen çocuğun kendisi ve diğerlerine ilişkin içsel temsilleri çocuğun çevreye uyumunu da desteklemektedir . Çocuk anne ve babası arasında bir çatışma algıladığı durumda, aile içi ilişkilere dair güven duygusunu yitirmekte ve bunun sonucunda uyum sorunları yaşamaya başlamaktadır. Ebeveynlerden biri veya her ikisi ile kurulan yakın ilişkiler anne ile baba arasında algılanan çatışmanın şiddetini azaltabilmektedir (Akt.:Davies ve Cumming, 1994).

Kavramsal olarak “Duygusal Güven Teorisi” çocukların aile içi ilişkilere dair içsel temsillerini açıklamak üzere “doğrudan” ve “dolaylı yol” olmak üzere iki hipotez öne sürülmektedir. Bunlardan ilki “ doğrudan yol hipotezi” olup, bu varsayıma göre, anne – baba arasındaki çatışmalar, çocuk tarafından içselleştirilmekte bunun sonucunda ise uyum problemleri ortaya çıkmaktadır.

“Dolaylı yol hipotezi”ne göre ise, anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkiler ve çocukların bu ilişkilere dair içsel temsilleri anne-baba çatışması ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkiyi biçimlendirmektedir. “Doğrudan yol hipotezinde”, anne-baba arasındaki çatışmanın zihinsel temsilleri çocuk açısından kendi ve aile sisteminin iyilik durumuna karşı bir tehdit oluşturmaktadır. “Dolaylı yol hipotezinde” ise anne-çocuk veya baba-çocuk arasındaki ilişkide bir güven kaybı söz konusu olmaktadır (Davies, Harold, Goeke-Morey & Cummings, 2002).

Duygusal açıdan iyi olma hali ve yaşamdaki zorluklar karşısında duyguları düzenleyebilme kapasitesi “duygusal güven”in temelini oluşturmaktadır. Anne-babalarıyla olan ilişkilerinde duygusal bir güven hissederek çocuklar anne ve babalarının evliliklerinin de süreceğinden, her zaman psikolojik veya fiziksel ihtiyaçlarından ötürü anne-babalarına ulaşabileceklerinden emin olmaktadır. Böylelikle, aile içi yaşanan sorunların fiziksel veya psikolojik iyi olma hallerine bir tehdit oluşturmayacağı kanısına sahiptirler. Çocukların anne ve babaların etkileşimlerine, anne-babalık uygulamalarına tanık olmaları kadar, diğer aile üyeleri ile olan etkileşimleri de “duygusal güven” geliştirmelerine önemli katkıda bulunmaktadır (Davies ve Cummings, 1994).

Duygusal güven tepki sistemi, çocuğun anne ve babası arasındaki çatışmalarla veya duygusal deneyimlerle karşı karşıya geldiği zamanki tepkilerini düzenlemesine, organize etmesine yardımcı olmaktadır (Davies, Harold, Goeke-Morey ve Cummings, 2002).

Evlilik içi huzursuzluk ve sıkıntılar, çocukların sosyal ilişkiler geliştirmelerine engel teşkil etmekte, aynı zamanda fiziksel sağlıklarını etkileyerek, hastalıklılara yakalanma olasılıklarını da arttırmaktadır. Evlilik ilişkileri bozuk olan anne ve babaların, ebeveynlik biçimleri soğuk, tepkisiz, öfkeli ve daha az sınır koyan olmakta; bu tarz etkileşimin sonucunda ise, çocuklar daha fazla karşı gelen ve sinirli olmaktadır. Çatışmaların yüksek oranda yaşandığı evlerde yetişen çocuklar akranlarıyla daha olumsuz biçimlerde etkileşim kurmakta, oyunları esnasında daha fazla anlaşmazlıklar sergilemektedirler. Bu araştırmada öne sürülen modele göre, eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde yaşadıkları sıkıntılar, anne ve babaların ebeveynlik biçimlerini etkileyerek çocukların sosyal ilişkilerinde ve fiziksel sağlıklarında sorunlara yol açmaktadır (Gottman ve Katz, 1989).

Mathijssen ve ark. (1998) okul çağında bulunan çocuklar ve aileleriyle yapmış oldukları çalışmada, anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba arasındaki ilişkilerin çocukların psikopatolojileriyle olan bağlantısını incelemiştir. Elde edilen bulgular üzerine, özellikle çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkisinin çocukta görülen psikopatolojiyi yordadığı tespit edilmiştir.

Anne-çocuk ilişkisinin özellikle çocuklardaki dışsallaştırılmış davranış sorunlarıyla, anne ile baba arasındaki ilişkideki güvensizlik, çatışma ve uyumsuzluk ise içselleştirilmiş davranış sorunlarıyla bağlantılı bulunmuştur. Eşler arasında görülen anlaşmazlıkların aynı zamanda çocuklarda somatik yakınmalara yol açtığı belirtilmiştir. Anne ile çocuk arasındaki ilişki karşılıklı birbirini kısıtlayan davranışları içerdiğinde, düşük düzeydeki farkındalık, güven ve dürüstlük varolduğunda, bu durum çocuklardaki dışsallaştırılmış davranış sorunlarıyla ilişkili bulunmuştur. Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda, aile içi ilişki örüntüleri ile çocukların psikopatolojileri incelenmiştir. Hiç bir olumlu ilişkinin bulunmadığı ailelerin çocuklarının davranış problemleri açısından daha yüksek risk grubuna girdikleri saptanmıştır. Eğer aile içinde 2 ya da 3 olumsuz nitelikte ilişki mevcut ise, bu durum çocuklar açısından olumsuzluk yaratmaktadır. Anne- baba çatışmasının olduğu ailelerde, çocuğun anne veya babasıyla olan ilişkilerinin de olumsuz nitelik taşıdığı görülmekte ve çocuklar dışsallaştırılmış davranış sorunları sergilemektedirler. Anne veya baba ile olumlu bir ilişkiye sahip olmak, anne-baba çatışmasının çocuk üzerindeki zararlı etkilerini daha da azaltmaktadır (Mathijssen ve ark., 1998)

Emery ve O’Leary (1984), eşler arasındaki anlaşmazlıkların dört temel şekilde çocukluk döneminde görülen sorulara yol açtığını belirtmiştir. İlk olarak çocuklar, anne ve babalarının sergilemiş olduğu geri çekilmek veya kaygı duymak gibi işlevsel olmayan çatışma içerikli çözüm yollarını model alabilmektedirler.

İkincil olarak anne ve babalar tutarsız disiplin yöntemleri uyguladıklarında bu durum çocuklarda psikolojik sıkıntılara yol açabilmektedir. Eşler arasında meydana gelen çatışmalar çocukları ile olan bağların kopmasına da yol açabilmektedir. Son olarak da, anne ve babasının arasındaki kavgalara tanık olan çocuklar, çevrelerinde sürekli bir gerilim algılamakta, bu da onların güven duygularının zedelenmesine neden olmaktadır (Emery ve O’Leary, 1984)

Uyumlu, destekleyici evlilik ilişkisine sahip olan anne-babalar çocuklarıyla destekleyici, duyarlı ve ilgili ilişkiler geliştirmektedirler. Buna karşılık, çatışma ve öfke içeren evlilik ilişkisinin var olduğu ailelerde, anne-babalar çocuklarına karşı ihmalkar davranabilmekte ve sonucunda da çatışmalı anne-çocuk veya baba-çocuk ilişkileri görülmektedir. Birbirleriyle sürekli kavga eden anne ve babalar, ilgililerini kendi sorunlarına yönelttiklerinden dolayı, çocuklarına karşı daha sert, tutarsız ve iletişimsiz uygulamalarında bulunmaktadır (Erel ve Burman, 1995).

David ve Murphy (2007), eşler arasında çatışmanın çocukların akranlarıyla olan ilişkileri üzerindeki etkilerini ve aynı zamanda bu ilişki içinde mizaç özelliklerinin aracı bir rol oynayıp oynamadığını araştırmak üzere okul öncesi dönemdeki çocukları kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Elde edilen bulgulara göre eşler arasında meydana gelen çatışmalar çocukların akran ilişkilerinde de belirleyici olmakla kalmayıp bu etki çocuğun mizaç özelliklerine göre de değişkenlik göstermektedir. Mizaç, anne ve baba arasındaki yıkıcı çatışmalar ile çocuğun akranlarıyla günlük işlevselliği arasında aracı bir rol oynamaktadır.

Çabaya dayalı kontrol düzeyleri düşük olan çocuklar, anne ve babaları arasındaki çatışmaların daha fazla etkisi altında kalarak, akranlarıyla daha problemli ilişkiler yaşamakta, buna karşılık çabaya dayalı kontrol düzeyleri yüksek olan çocuklar anne ve babaları arasındaki çatışmaların akranlarıyla olan ilişkileri üzerindeki yansımaları karşısında daha korunaklı olmaktadır. Anne ve baba çatışması ile çocuğun akranlarıyla olan ilişkileri arasında yer alan bir diğer aracı değişken ise cinsiyet olmaktadır. Kızların erkeklere oranla anne ve babaları arasında meydana gelen anlaşmazlıkların sonucunda akranlarıyla daha az etkileşim kurdukları saptanmıştır (David ve Murphy, 2007)

Evlilik çatışması ile çocukların davranış bozulukları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araştırma Stocker, Richmond ve Low (2003) tarafından yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, anne ve babanın çocuklarına karşı sergiledikleri düşmancıl ve olumsuz davranışların evlilik çatışması ile çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım bozuklukları arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı tespit edilmiştir. Anne ve babanın birbirleriyle olan anlaşmazlıkları doğrudan ebeveynlik davranışlarına yansımakta ve çocuklarına daha olumsuz bir duygulanım ve saldırgan davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu durumun sonucunda ise çocukların depresyon, kaygı ve düşük benlik saygısı gibi belirtiler sergileme olasılıkları artmaktadır.

Anne ve babalarının öfkeli davranışlarına tanık olan çocukların bu davranışları model olarak dışsallaştırılmış davranış sorunları şeklinde gözlemlenebilmektedir. Araştırmanın ikinci amacı olan, çocuğun evlilik çatışmasına ilişkin bilişsel atıflarının incelenmesi sonucunda ise, çocukların anne ve babaları arasındaki anlaşmazlıklar karşısında kendilerini suçlama eğilimi, depresyon, kaygı ve kendilik algısında sorunlara yol açabilmekte ve kendilerini tehdit altında algılamaları çocukların içselleştirilmiş davranış sorunlarını yordadığı tespit edilmiştir (Stocker, Richmond ve Low, 2003).

Halpern (2004), okul öncesi dönemde bulunan çocukların başetme becerilerinin ve aile ortamlarının davranış problemleriyle ilişkili olup olmadığını incelediği araştırmasında, duygularını daha az ifade eden ve düşük düzeyde uyum gösteren ailelerin çocuklarının davranış problemlerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Duyguların ifade edilmediği bir aile ortamı içerisinde çocuğun olumsuz duygularıyla nasıl başedebileceğini öğrenme olasılığı daha düşük olurken, aynı zamanda güven duygusunun oluşumuna katkıda bulunan olumlu duygularla da yüzleşememektedir. Düşük aile uyumu ile dışsallaştırılmış davranış problemleri arasındaki ilişki, birbirlerine karşı daha az destekleyici olan aile üyelerinin çocuklarının yıkıcı davranışlar sergilediğini ortaya koymaktadır. Aile içinde yaşanan uyum problemleri çocukların başetme becerileri de zayıf olduğunda, içselleştirilmiş davranış sorunlarına neden olmaktadır. Başetme becerileri yeterli olduğunda, ister uyumlu ister uyumsuz aileden geliyor olsun çocuklar daha düşük bir olasılıkla içselleştirilmiş davranış sorunları sergileyeceklerdir.

Aile içi çatışma ile çocuğun çevreye uyumu arasındaki ilişki yalnızca çocuğun başetme becerileriyle bağlantılı olarak saptanmıştır. Başetme becerileri zayıf olan çocuklarda, maruz kaldıkları aile içi çatışmanın derecesi ne olursa olsun dışsallaştırılmış davranış sorunları görülmektedir. Dolayısıyla başetme becerileri, deneyimlenen aile içi çatışmaya karşın koruyucu bir faktör olabilmektedir. Duyguların ifade edilmediği, destekleyici davranışların sunulmadığı ailelerde büyüyen çocuklar, başetme kaynakları açısından bir risk taşımaktadırlar. Yeterli başetme kaynaklarına sahip olamadıklarında da davranış sorunları göstermektedirler. Buna karşın, başetme yönünden kaynakları yeterli olan çocuklar, destekleyici ve olumlu bir aile ortamında yetişmenin getirdiği olumsuzluklara karşı daha dirençli olmaktadır (Halpern, 2004).

Çocukların başetme becerilerinin, evlilik çatışması ile çocuğun uyum problemleri arasındaki ilişkide aracı rol oynayıp oynamadığını inceleyen bir araştırma, Shelton ve Harold (2007) tarafından birinci sınıfa giden çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, evlilik çatışmasına maruz kalan çocukların olumsuz duygularını sergilemek gibi işlevsel olmayan başetme yöntemlerini daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Bunun sonucunda, başetme stratejilerinin anne baba anlaşmazlıkları ile çocuk uyum problemleri arasında aracı bir rol oynadığı saptanmıştır. Anne ve babaları arasındaki anlaşmazlıklara tanık olan çocuklar, olumsuz duygularını daha fazla sergileme eğilimi göstermekte ve sonunda anksiyete, depresyon, saldırganlık ve düşük benlik saygısı gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Olumsuz duyguları gösterme tarzında bir başetme stratejisi uygulayan çocukların kısa vadede, duygusal uyarılmalarının düzeyini azaltma şansı bulursa da; uzun vadeli olarak ele alındığında bu başetme stratejisi işlevsiz olmaktadır (Shelton ve Harold, 2007)

Ailesel faktörlerin altı yaş grubu çocukların sosyal davranış problemleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada, cinsiyetin, kardeş sayısının, annenin çalışma durumunun ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun çocukların sosyal davranış problemlerinde belirleyici unsurlar olduğu anlaşılmıştır. Erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha çok davranış problemi sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, aileye ilişkin özellikler ele alındığında, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarının üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olan ailelerden gelen çocuklara kıyasla daha fazla sosyal davranış problemi olduğu görülmüştür. Bu durum üst sosyo-ekonomik düzeyde olan ailelerin çocuklarının fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya daha yatkın olmalarıyla açıklanabilmektedir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise, çalışan annelerin çocuklarının çalışmayan annelerin çocuklarına oranla daha az sosyal davranış problemi sergilemeleridir (Seven, 2007).

Anne ve babaların sergiledikleri ebeveynlik davranışları ile bunların okul öncesi dönem çocuklarının sosyal-duygusal yeterliliklerine olan katkılarının incelendiği çalışma, Bronson (2000) tarafından yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde babalarından daha fazla çocukların özerkliklerini destekleyici davranışlarda bulunduklarını göstermektedir.

Diğer yandan, çocuklarıyla anlaşmaya varma, çocuk merkezli iletişim kurma ve olumlu pekiştirme yönünden anne ve babalar arasında bir farka rastlanmamıştır. Sosyal yeterlilik açısından ise, babaların çocukları özerkliklerini destekleyici davranışlarının yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde, çocuk merkezli tutumlar sergileyen, çocuklarının belli hedeflere ulaşmasında uygun bir otonomi sağlayan babaların çocuklarının okul öncesi dönemde sosyal-duygusal açıdan daha yeterli oldukları saptanmıştır. Annelerin ise anne-baba odaklı kontrolleri ve olumsuz davranışları, çocukların sosyal-duygusal güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sonuçlara göre, anne ve babalar farklı biçimlerde ve davranışlarıyla çocukların sosyal yeterlilikleri üzerinde etkili olmaktadır.

3.3. ANNE-BABA VE KARDEŞ İLİŞKİSİ

Klinisyenler ve aile kuramcıları, 20. y.y'ın başlarından beri kardeş ilişkilerinin aile içi ilişkilerde önemli bir role sahip olduğunu ve bireysel gelişim ve uyumu desteklediğini de ifade etmişlerdir (Dunn, 2002).

Aile sistemi kendi bünyesinde anne-baba ve çocuk sistemi, eş sistemi gibi pek çok alt sistemi barındırmakta ve her bir alt sistemin çocuğun sosyalleşme sürecinde büyük önemi bulunmaktadır. Sosyalleşmeyi belirleyen faktörlerden bir diğeri de kardeş ilişkileridir. Çocuğun anne ve babasıyla kurduğu etkileşimlerin yanı sıra kardeşiyle olan ilişkisinin niteliği de önem arz etmektedir (Hetherington, Parke, Guavain ve Locke, 2006).

Bebeklik döneminden başlayarak, ergenliğin sonuna kadar kardeş ilişkilerinin özellikle duygusal gücünün varolduğu ifade edilmiştir. Okul öncesi dönemde bulunan çocukların % 20'sinin kardeşleriyle olan ilişkilerinde anne-babalarıyla veya akranlarından daha fazla olmak üzere olumsuz duygular içerdiği tespit edilmiştir. Bu dönemde yürütülen kardeşlik ilişkileri çok sayıda farklı olumlu ve olumsuz duyguyu içinde barındırmaktadır. Kardeş ilişkisinin kendisine has bir yakınlığı bulunmaktadır. Çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını anne ve babalarından çok kardeşleriyle geçirmektedirler. Birbirlerini oldukça iyi tanıyan kardeşlerin ilişkileri birbirleri açısından destekleyici veya çatışma içeren olabilmektedir. Bazı kardeşler iletişimleri esnasında birbirlerine şefkat ve ilgili gösterip işbirliği ve destekleyici bir ilişki kurabilirken, bazıları ise düşmanlık ve saldırganlık sergileyebilmektedirler (Dunn, 2002).

Çocukların kardeşleriyle olan ilişkisinin niteliğini belirleyen özelliklerden bir tanesi, çocukların anne ve babalarıyla geliştirmiş oldukları bağlanma ilişkisidir. Anne ve babalarıyla güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların, güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocuklara kıyasla, kardeşleriyle daha olumlu ilişkilere sahip oldukları görülmüştür (Vollings ve Belsky,2002).

Anne – baba ve çocuk ilişkisinde cezalandırıcı, olumsuz, sert ve aşırı kontrol eden tavırlar, kardeşler arasındaki ilişkilede saldırgan ve düşmanca davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlantılar tam ters bir şekilde de işleyip, kardeşler arasındaki olumsuz ilişkinin çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkilerini de biçimlendirmesi söz konusu olabilmektedir (Dunn, 2002).

Brody, Stoneman, McCoy ve Forehand (1992), yürüttükleri çalışmada, aile içindeki olumsuz duygulanım, eşler arası çatışma ve mutsuzluğun, kardeşler arasındaki ilişkide daha az prososyal davranışların sergilenmesi ile bağlantılı bulunmuştur. Anne ve baba arasında görülen anlaşmazlıkların, anne ve babaların çocuklarına farklı şekilde davranmanlarına yol açtığını, bunun sonucunda da daha yüksek düzeyde kardeşler arası çatışmanın görüldüğünü ifade etmişlerdir. Brody, Stoneman, McCoy & Forehand (1992) kardeş ilişkilerinin niteliği ile çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarının bağlantılı olduğunu belirtmişlerdir.

Evlilik ilişkisi ile anne – baba ve ocuk arasındaki ilişki yalnızca birbirini etkilemekle kalmayıp, kardeşler arasındaki ilişkileri de biçimlendirmektedir. Brody, Pillegrini ve Sigel (1986)'nın belirttiği üzere, eş çatışmasının yaşandığı ve bunun sonucunda çocuklarıyla olan ilişkilerinde sert, cezalandırıcı ve tutarsız tutumlar sergileyen anne ve babaların çocuklarının, yüksek düzeyde saldırganlık sergiledikleri ve kardeşleriyle duygu içerikli olmayan etkileşimler kurdukları saptanmıştır. Stocker, Dunn ve Plomin (1989)'de yapmış oldukları çalışmada, kardeş ilişkilerinde görülen farklılıklarda, annenin davranışlarının, çocuğun mizaç özelliklerinin, yaşının ve ailenin yapısının belirleyici olduğu gösterilmiştir. Annenin ayrımcı tavırları, daha çatışmalı bir kardeş ilişkisine neden olmaktadır. Annenin duyarlılık, kontrol ve sevgi gösterme biçimi kardeşler arasında farklılık gösterdiğinde kardeşlerin daha rekabetçi ve çatışmalı bir ilişkiye sahip oldukları kanıtlanmıştır.

Anne kardeşlerden birine daha fazla şefkat ve ilgi, daha az disiplin ve kontrol sergilediğinde, çocuklar bu farklılığı algılamakta ve kardeşlerin birbirleriyle anlaşabilme olasılığı da azalmaktadır (Stocker, Dunn ve Plomin, 1989) Aile içi ilişkiler, kardeş ilişkileri ve çocuğun uyum düzeyi arasındaki bağlantıları ortaya koymak üzere okul öncesi dönemdeki bulunan çocuklarla yapılan araştırmada, kardeşler arasındaki ilişkinin çocuğun uyum düzeyini belirlediği ortaya konmuştur. Buna göre, olumlu kardeşler arası ilişkiye sahip olan çocukların daha az davranış problemi sergiledikleri görülmüştür. Buna karşın kardeşler arasında görülen rekabetin hem içselleştirilmiş hem de dışsallaştırılmış davranış bozukluklarıyla bağlantılı olduğu saptanmıştır (Mandell, Gamble ve Taylor, 2007).

Aile içi ilişki kalitesi ile kardeş ilişkileri incelendiğinde, duyguların daha fazla ifade edildiği ailelerde, kardeşlerin de birbirleriyle daha iyi anlaştıkları görülmüştür. Bunun yanısıra, anne ve babalar çocuk yetiştirme biçimleri konusunda hem fikir olduklarında, kardeşler arasında çatışma daha az görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise, aile içinde duygulanım ile çocukların uyum düzeyi arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Buna göre, aile içi ilişkilerin daha sıcak olduğu ve duyguların ifade edildiği ailelerde yetişen çocuklar daha az davranış problemi sergilemektedirler (Mandell, Gamble ve Taylor, 2007).

Aile içi ilişkilerin çocuğun sosyal becerileri üzerindeki etkisi incelendikten sonra bu bölümde çocuğun bakış açısı ve algısından aile içi ilişkilerin görünümü ve bunun çocuğun sosyal içerikli davranışları ve yeterliliği ile ilişkisinden söz edilecektir.

3.4 AİLE İÇİ İLİŞKİ TEMSİLLERİ VE SOSYAL YETERLİLİK

Anne ve baba arasındaki çatışmalar ile çocuğun psikolojik sorunları arasında ki ilişkiyi açıklamaya çalışan kavramsal modeller, çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinin bu ilişki dahilinde aracı bir rol olarak işlediğini göstermektedir (Davies ve Cummings,1994). Düşmanca, saldırgan aile içi etkileşimler, çok çeşitli şekillerde çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini de etkilemektedir. Aile içi ilişkilerin çocuğun sosyal-duygusal gelişimini etkilediği yollardan bir tanesi doğrudan çocuğun yakın ilişkilere dair inançları ve beklentilerini biçimlendirerek olmaktadır (Grych, Wachsmuth-Schlafer ve Klockkow, 2002). Çocukların aile içi ilişkilerine dair deneyimleri ile sosyal-duygusal gelişimleri arasındaki ilişkiyi en iyi açıklayan kuram bağlanma kuramıdır (Bowlby, 1973,1977; Akt.: Verschueren ve Marcoen, 1999).

Bağlanma kuramı (Bowlby, 1969) anne-babaların bebeklerinin ihtiyaçlarına veya verdiği sinyallere ne denli duyarlı olduklarına büyük önem vermektedir. Bebeklerinin gereksinimlerine uygun şekilde cevap verebilen, onları destekleyen, gelişimlerinin erken dönemlerinde onlara sıcak ve güvenli bir ortam sağlayabilen anne-babaların çocuklarının duygusal ve sosyal işlevselliğini en iyi şekilde desteklemiş olmaktadır. Anne-babasından böylesi duygusal yakınlık ve ihtiyaçlarının giderildiğini gören bebek veya çocuk güvenli bağlanma yaşantısını zihinsel temsiller olarak içselleştirmekte bunun sonucunda kendisini koruyan, bakımını üstlenen kişilerin bulunduğu güvenli bir üsse sahip olduğu inancı geliştirerek çevresini keşfetmeye başlamaktadır.

Çevresini keşfedebilen ve bu çevre üzerinde hakimiyet geliştirebilen, güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan bebekler pek çok yönden yeterli olmakta ve içinde bulunduğu gelişim dönemine ait zorluklarla ve olanaklarla başa çıkabilme becerisine sahip olmaktadır (Waters ve Sroufe, 1983).

Anne ve babayla geliştirilen sağlıklı bağlanma ilişkisi beraberinde merak duygusunu, keşfetme davranışını, sosyal ve fiziksel çevrede uzmanlaşmayı getirmektedir. Erken dönemde kurulan güvenli bağlanma ilişkisi, çocuğun sosyal ilişkilere dair güven duygusunu güçlendirmekte ve akranlarıyla duygusal ilişkilerin geliştirmesine aracı olmaktadır (Hetherington, Parke, Guavain ve Locke, 2006).

Güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların çevrelerinde bulunan kişilerin güvenilir, iyi kişilerin olduklarına ve kendilerinin de sevilebilir, diğer insanların ilgi ve dikkatini kazanabilecek değerde olduğuna ilişkin inançları güçlenmektedir. Ebeveynlerinin onlara karşı sıcak ve destekleyici olmadığı, daha az duyarlı olduğu çocuklar güvensiz bağlanma yaşantılarına ilişkin temsiller oluşturarak, güvenli bağlanmayla geliştirilen kişinin kendisi ve çevresine ilişkin sahip olduğu değerler sistemini içselleştirememekte bunun sonucunda da sosyal zorluklar içeren deneyimler açısından risk teşkil etmektedirler (Hastings ve ark., 2006).

Bowlby'e (1973) göre, anne-baba ve çocuk arasındaki iletişimin doğası, yaşamı boyunca çocuk tarafından kurulacak olan sosyal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Aile içerisinde kazanılan iletişim örüntüleri daha sonrasında kişi yetişkin olduğu dönemlerde kurduğu ilişkilere de yansımaktadır. Buna göre kişinin çocukluk döneminde benimsediği aile içi iletişim örüntüleri daha sonraki yıllarda evlenip kendi ailesini kurduğunda da tekrarlamaktadır.

Bağlanma kuramcıları çocukların anne-babalarıyla kurdukları bağlanma ilişkileri temelinde kendileri, diğerleri ve ilişkiler hakkında fikir sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Çocuklar yaşamlarının erken dönemlerinde kendilerinin bakımını üstlenen kişilerle kurdukları ilişkiler temelinde zihinlerinde “içsel çalışan modeller” adı verilen yapılar oluşturmaktadırlar. Bu içsel çalışan modeller çocuğun kendisine, bağlanma figürlerine ve ilişkilerine dair temsilleri içererek, duygusal- bilişsel filtreler olarak işlev görerek çocukların sosyal ilişki içinde bulunduğu kişilere nasıl tepkide bulunacaklarını ve sosyal dünyaları içinde kendilerini nasıl algıladıklarını biçimlendirmektedir. Bakımı üstlenen kişi çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilecek duyarlılıkta ise, çocuklar kendilerine ilişkin sevildikleri ve değerli oldukları yönünde içsel çalışan modeller geliştirmekte ve sonuçta diğer kişilere de sıcak ve sevgi dolu bir yaklaşımda bulunacaklardır. Eğer bakımını üstlenen kişi çocuğun güvende olma ve keşfetme gereksinimlerine duyarsız ise, çocuklar zihinlerinde değersizlik ve güvensizlik duyguları temelli içsel çalışan modeller oluşturacak, sosyal ilişkilerinde de reddedici tavırlar sergileyeceklerdir (Bretherton, 1990; Akt.: Laible, Carlo, Torquati, ve Ontai, 2004).

Çocuğun anne ve babasıyla olan deneyimleri onun içsel çalışan modellerinin birincil belirleyicisi olsa da, çocuklar büyüdükçe diğer etkileşimleri de (örneğin, diğer aile bireyleri, akranları) onun ilişkilere dair düşüncelerini ve beklentilerini etkilemektedir. Çocuğun temsil modelleri kişilik gelişiminin önemli bir parçası olup, daha ileri ki yıllardaki işlevselliğinin de önemli bir belirleyicisi olmaktadır. Anne veya baba ile çocuk arasında kurulan bağlanma deneyimi yalnızca çocuğun anne-babasını, onlarla olan ilişkilerini ve kendisini nasıl temsil ettiğini değil aynı zamanda diğer ilişkilerine dair temsillerini de etkilemektedir (Bowlby, 1973).

Eğer çocuk bağlanma figürlerini ulaşılabilir ve duyarlı olarak algılasa, kendisinin değerli, yeterli, sevebilir olduğuna daire bir şema geliştirecektir. Buna karşın ihmal ve reddedilme algıladığında benzer biçimde kendisinin de değersiz ve kabul edilemez olduğunu düşünecektir. Anne ve babasının birbirlerine karşı saldırgan ve zorlayıcı olduğunu algılayan çocuklar, kendisine de öyle davranabileceklerine dair şüphe duyabilecek ve bunun sonucunda da aile ortamının güvenli bir üs olmadığını düşünebilecektir (Waters ve Cummings, 2000).

Cassidy, Kirsh, Scolton ve Parke (1996) yaptıkları çalışmada, bağlanma ile çocukların akran ilişkisi arasındaki bağı ele almışlardır. Araştırmanın birinci aşaması üç buçuk yaşındaki çocuklarla gerçekleştirilmiş olup, ikinci aşamasında ise okul öncesi dönemdeki çocuklar ve birinci sınıf öğrencileri ile çalışılmıştır. Birinci aşamadan elde edilen sonuçlara göre; güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocuklar, anneleriyle olan ilişkilerinde deneyimledikleri yardımseverliği, duyarlılığı, diğerleriyle olan ilişkilerine de taşımaktadırlar.

Bunun sonucunda kimsenin ona kasıtlı bir şekilde zarar verebileceği düşüncesi geliştirmemekte akranlarına yönelik olarak olumlu temsiller oluşturmaktadırlar. Güvenli bağlanma yaşayan çocuklar belirsiz durumlarda akranlarının onlara ne niyetle yaklaştıklarına ilişkin olumlu çıkarsamalarda bulunmuşlardır. Araştırmanın ikinci aşamasından elde edilen sonuçlar anne veya babası tarafından ihmal edildiğini düşünen çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde daha saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymaktadır. Çocukların olumsuz anne-baba-çocuk ilişkisi temsilleri, çatışmalı akran ilişkileri ile bağlantılı bulunmuştur (Cassidy, Kirsh, Scolton ve Parke, 1996)

Yapılan boylamsal bir araştırmada, bebeklik döneminden 19 yaşına kadar süreç içerisinde erken dönemde kurulan bağlanma ilişkisinin gelecekte sosyal davranışı yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, güvenli ve güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların farklı sosyal-duygusal örüntüler sergiledikleri söylenebilmektedir. 4 ve 5 yaşındaki güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların öğretmenleri, bu çocukların daha olumlu duygular sergilediklerini, diğerlerine karşı daha fazla empati duyduklarını ve akranlarıyla daha kolay iletişime geçebildiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanısıra bu çocuklar aynı zamanda , daha az şikayet ettikleri, daha az saldırgan davranışlar gösterdikleri ve onlarda olumsuz iletişim biçimlerine daha az rastlandığı ifade edilmiştir.

Güvenli bağlanma ilişkisi yaşamış çocuklar öğretmenleri tarafından sosyal açıdan daha yeterli bulunmuşlardır. Bowlby'nin de dile getirmiş olduğu üzere, bağlanma ve sosyal davranışlar arasındaki ilişki çocukların içsel çalışan modelleri aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Aynı araştırmada, çocukların ilişkilere dair içsel çalışan modelleri üzerinde de durulmuştur. Sonuçların gösterdiği üzere, güvenli bağlanma yaşayan okul öncesi dönemdeki çocukların ilişki modelleri, oyun arkadaşları arasında empatinin, paylaşımın mevcut olması ve çatışmalara dair yapıcı çözümlerin oluşturulması üzerine kuruludur. Araştırmacılar, bilişsel çalışan modeller ile sosyal davranışlar arasındaki ilişkinin ileriki zamanlarda da devam ettiğini göstermişlerdir. Okul öncesi dönemde bilişsel temsiller, okul çağındaki sosyal davranışları yordamakta, okul çağında edinilen temsiller ergenlik dönemindeki sosyal davranışları biçimlendirmektedir (Carlson, Sroufe ve Egeland, 2004).

Lieberman (1977), 2-5 yaş arasındaki çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmada, bebeklik döneminde anne ve babalarıyla güvenli bağlanma ilişkisine sahip olan çocukların, güvensiz bağlanma geliştiren çocuklara kıyasla akranlarıyla olan ilişkilerinde daha tutarlı olduklarını tespit etmiştir. Okul öncesi dönemde bulunan ve anneleriyle güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan erkek çocukların, öğretmenleri tarafından bildirildiği üzere, sosyal açıdan daha az yeterli oldukları ve daha çok sayıda davranış problemi sergiledikleri, akranları ve öğretmenleri tarafından daha az sevildikleri ortaya konmuştur (Cohn, 1990).

Okul öncesi dönemde bulunan çocuklarda bağlanma ile sosyal yeterlilik arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir araştırma Pitterle (2003) tarafından yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların aynı zamanda anne ve babaları tarafından da sosyal açıdan yeterli oldukları görülmüştür. Bağlanma ilişkisi, öğretmenlerin sosyal yeterlilik değerlendirmeleri ile ilişkili bulunmamıştır.

Clark ve Ladd (2000), okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapmış oldukları çalışmada, anne ve babalarıyla yakınlık içeren ve özerklik tanıyan ilişki kuran çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde daha fazla prososyal davranışlar sergileyip, sergilemediklerini incelemişlerdir. Bu araştırmada bağlanma ilişkisinin, anne-baba ile çocuk arasındaki yakınlığı ve çocuğun özerkliğini ne ölçüde desteklediği bağlamında değerlendirilmiştir. Anne babalarıyla yakınlık kuran çocukların daha fazla prososyal davranışlar sergiledikleri, daha çok sayıda yakın arkadaşına sahip oldukları, akranlarıyla olan ilişkilerinde de daha uyumlu oldukları ve yine akranları tarafından daha fazla kabul gördükleri tespit edilmiştir.

Bağlanma temelli aile içi ilişki temsilleri ile çocukların sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma Page ve Bretherton (2003) tarafından anne ve babaları boşanmış veya 2 yıl süreyle ayrı yaşayan okul öncesi dönemdeki çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Çocukların öyküsel temsilleri ile sosyal davranışları arasındaki bağlantı, kendilerinin bakımını üstlenen kişilerle kurulan ilişkinin içsel çalışan modellerinin çocukların diğer çevrelerde akranlarıyla kurdukları ilişkileri üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, babaları ile güvenilir bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan kız çocuklarının babalarını daha duyarlı, ulaşılabilir, ilgili ve korunma sağlayan kişiler olarak nitelendirdikleri, annelerinin ise varlığından endişe duydukları görülmüştür.

Buna karşın, babaları ile güvenilir olmayan bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan kız çocuklarının bu kez de, anneye yöneldikleri ve öykülerinde anneye dair temsillerinin daha olumlu oldukları ve annelerini birincil bakımveren ve kendilerini koruyan kişi olarak gördükleri tespit edilmiştir. Aile içinde çatışmalı bir iletişim tarzına sahip olan anne ve babaların çocuklarının, öykü tamamlama çalışmalarında onların ulaşılabilirliğine dair kaygılar yaşadıkları, her ikisinin de varlığından endişe duydukları ve sonuç olarak düşük düzeyde sosyal yeterliliğe sahip oldukları saptanmıştır (Page ve Bretherton, 2003).

Bağlanma kuramı ile benzer biçimde, sosyal-bilişsel kuram ve buna yönelik araştırmalar, bireylerin belli olaylar, kişiler ve yaşantılar temelindeki deneyimleri doğrultusunda şemalar veya skriptler gibi düzenli anı yapıları oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Bu yapılar belli bir duruma ilişkin çok sayıda bilgi, inanç ve beklentiyi içermekte ve kişi ileride benzer bir durumla karşılaştığında bu durumu nasıl algılaması veya nasıl davranması gerektiği konusunda kişiye rehber olmaktadır. Çocuklar 3 yaşından itibaren, karşı karşıya kaldıkları olayların kısa ve genellenmiş temsillerini oluşturmakta ve yaşlarının büyümesi ile birlikte bu temsillerin içeriği de karmaşık hale gelmektedir (Baldwin, 1992).

Sosyal-bilişsel model, çocukların anne ve babalarının bakımla ilişkili davranışlarını içselleştirerek zihinsel yapılar oluşturduklarını, bunların da sosyal ortamlarda çocukların duygusal ve davranışsal tepkilerini biçimlendirdiğini öngörmektedir (Crick ve Dodge, 1994).

Araştırmacılar çocukların sosyal dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin şemalarının, öykü anlatımları aracılığıyla ortaya çıkarılabileceğini ifade etmişlerdir. Küçük yaşta bulunan çocuklar için ilişkilere dair ilk deneyimlerinin pek çoğu aile ortamında gerçekleşmekte, dolayısıyla da aile içi ilişkilerin niteliği çocukların ilişkilere dair nasıl bir anlayış geliştirdiği üzerinde belirleyici olmaktadır. Çocukların sosyal çevrelerine ilişkin anlayışları zihinlerinde temel olarak içsel çalışan modeller gibi zihinsel temsiller biçiminde yapılandırılmakta ve çocuklar aile içi etkileşim örüntülerine dair şemaları diğer kişilerin niyetlerini anlamlandırmada ve sosyal deneyimleri boyunca kendi davranışlarına yön vermekte kullanmaktadırlar. (Nelson,1981; Akt.:Laible, Carlo, Torquati ve Ontai, 2004). Araştırmacılar, çocukların öykü anlatımları aracılığıyla onların skriptlerine dair fikir sahibi olunabileceğine işaret etmişlerdir (Oppenheim, Emde ve Warren, 1997).

Çocukların sosyal-duygusal çatışmalar içeren öykü tamamlama testleri ile değerlendirilmeleri, küçük yaşta çocukların kendileri açısından önemli olan kişilerle olan ilişkilerine dair düşünceleri ve duygularına ulaşma yolunu sağlamaktadır.

Geçmiş yıllarda araştırmacılar çocukların sosyal skriptleri ve ilişkileri nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymak üzere çok sayıda oyuncak öykü tamamlama testi geliştirmişlerdir (örneğin, Mac Arthur Öykü Bataryası, Bağlanma Oyuncak Öykü Tamamlama Testi gibi). Bu teknikler çok sayıda yarım bırakılmış öykü kökünü içermekte ve çocuktan oyuncak bebekler kullanarak öyküleri canlandırmaları ve sonlandırmaları istenmektedir. Her bir öyküde çocuğa çatışma içeren karmaşık ilişkisel durumlar anlatılmakta ve çocuktan öyküde sunulan çatışmaya bir çözüm yolu bulması beklenmektedir.

Öyküler çocuk açısından bir katalizör görevi görerek, çocukların sosyal ilişkilerine dair zihinsel yapılarını ortaya koymalarına aracı olmakta, bunun yanı sıra öykülerde sunulan çatışmaların çözümlenebilme kapasitesi, çocukların duygularını düzenleme becerilerine de işaret etmektedir. Dolayısıyla öykü tamamlama çalışmaları hem çocuğun aile içi ilişkileri ve ebeveynlik davranışlarını nasıl algıladığına ilişkin fikir vermekte hem de duygularını düzenleme becerilerini yansıtmaktadır (Woolgar, 1999; Emde,1993; Oppenheim ve ark.,1997).

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların öykü tamamlama çalışmalarında annelerine ilişkin temsilleri ile sosyal-duygusal uyum düzeylerini araştıran Oppenheim, Emde ve Warren (1997), annelerinin ebeveynlik davranışlarını daha olumlu, daha disiplinli olarak algılayan çocukların davranış problemlerinin daha az olduğunu tespit etmişlerdir. Dolayısıyla çocuğun algısı açısından annenin sergilediği ebeveynlik biçimleri, çocukların davranış problemleri ve sosyal-duygusal işlevselliği ile ilişkili olmaktadır.

Çocukların öykü tamamlama testine verdikleri yanıtlar ile aile içi ilişkilerin niteliği arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi amaçlayan bir araştırma, Oppenheim, Emde ve Winfrey (1993) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada çocuklardan çok sayıda anne ve babayla olan ilişkilerde şefkat ve çatışma temaları içeren yarım bırakılmış öykü tamamlamaları istenmiştir. Aynı zamanda anne ve babalardan da aile içi ilişkilerini ve çocukların uyum becerilerini değerlendiren ölçekler doldurmaları istenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, evlilik uyumunun yüksek, annenin psikolojik sağlığının iyi olduğu, anne ve babayla arasındaki çatışmanın düşük düzeyde seyrettiği, çocuk tarafından sergilenen davranış problemlerinin az olduğu aile örüntülerinde, erkek çocuklar öykü tamamlama çalışmasında daha tutarlı yanıtlar verirken, kızlarında daha az saldırganlık içeren temalar oluşturdukları görülmüştür. Çocukların öykü tamamlama testinde ifade ettikleri temaların, sosyal-duygusal gelişimleri ve aile içi ilişkilerin niteliğini yansıttığı ifade edilmiştir.

Shamir, Du Rocher Schudlich ve Cummings (2001), ilişkilere dair içsel temaların sosyal alanlar üzerinde de etkili olduğu fikrini savunmuşlardır. Coie ve Dodge (1998)'un belirttiği üzere, çocukların erken dönemlerde kurduğu ilişkisel deneyimler, bir kişinin diğerleri tarafından nasıl muamele görebileceği varsayımları biçiminde içselleştirilmektedir. Bu varsayımlar veya “şemalar” bireylerin diğerlerinin davranışlarına ilişkin bilgileri nasıl kodladığını, yorumladığını ve onların davranışlarına nasıl tepkide bulunduğunu belirleyerek, kişinin genel sosyal uyumunu etkilemektedir.

Anne-babalarla kurulan ilişkiler, sosyal uyuma aracılık edecek olan ilişkilerin içselleştirmesi süreçlerinde oldukça önemli yer almaktadır (Akt.: Du Rocher Schudlich, Shamir ve Cummings, 2004). Çocuklar aileleri ile birlikte geçirdiği zaman sürecinde hem anne ve babaları tarafından hem kendilerine yönelik hem de birbirlerine karşı sergiledikleri olumlu ve olumsuz duygularla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle, aileler çocuklar açısından çok sayıda duygusal deneyime kaynaklık etmektedirler. Aile içinde yer alan duygusal ortam anne ve babaların duygularını ifade ediş tarzı ile bağlantılı olmaktadır. Duyguların ifade ediliş biçimi, olumlu, olumsuz ve itaatkar olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Olumlu biçimde, birini övme, yüceltme ve sevgisini ifade etmeye yöneliktir. Olumsuz ve baskın ifade ediş tarzında, saldırgan ve itici bir duygulanım söz konusu olmaktadır. Olumsuz ve itaatkar tarzda ise saldırgan olmayan ancak üzüntü, keder ve küsme gibi duygular ifade edilmektedir. Araştırmalar, anne ve babaların duygularını ifade etme biçimleri ile çocukların aile içi ilişki temsilleri ve sosyal-duygusal gelişimleri arasında bağlantı olduğunu göstermektedir. Boyum ve Parke (1995), duygularını olumlu biçimde ifade eden annelerin çocuklarının sosyal yeterliliklerinin daha fazla olduğunu öne sürmüşlerdir.

Laible (2006) tarafından yapılan başka bir araştırma da ise, bağlanma, annenin duygularını ifade ediş tarzı, çocukların ilişki temsilleri ve sosyal davranışları arasındaki ilişkileri ele almıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, annenin duygularını ifade etme biçimi ve çocukla kurduğu bağlanma ilişkisinin çocuğun ilişki temsilleri ve sosyal davranışıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların, duygularını olumlu biçimde ifade eden ailelerin çocukları oldukları görülmüştür. Annenin olumlu duygu ifadeleri, öykü tamamlama testiyle ölçülen ilişki temsillerinde daha tutarlı ve daha az saldırganlık içeren temalarla ilişkili bulunmuştur. Güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocuklarda ise, anne olumlu biçimlerde duygularını ifade ettiğinde, çocuklar aile içi ilişkilerini olumlu biçimde temsil etmekte ve dolayısıyla bağlanma ilişkisi koruyucu bir faktör oluşturmaktadır. Ailede yüksek düzeyde olumlu duygulanım var olduğunda, bu durum güvensiz bağlanma ilişkisini telafi ederek, çocukların sıcaklık ve sevgi içeren aile içi ilişki temsilleri oluşturmasını sağlayarak sosyal gelişimlerini de desteklemektedir.

Araştırmadan elde edilen diğer sonuçlara bakıldığında, bağlanma ilişkisi, çocukların sosyal davranışlarıyla bağlantılı bulunurken, aile içi ilişkilere dair temsillerini yordamadığı görülmektedir. Güvenli bağlanma ilişki kuran çocukların daha sosyal oldukları, daha az saldırgan davranışlar sergiledikleri anneleri tarafından belirtilmiştir. Aynı zamanda çocukların oyuncak öykü tamamlama testinden elde edilen aile içi ilişkilere dair temsillerinin de sosyal davranışlarıyla ilişkili olmadığı saptanmıştır. Ancak bu araştırmada sosyal davranışlar anneden alınan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiş olup, öğretmen bilgilerine dayanmamaktadır. Annelerin çocukların sosyal davranışlarına ilişkin yalnızca ev ortamındaki gözlemlerine dayanan geribildirimleri yeterli değildir (Laible, 2006).

Çocukların ilişkilere dair bilişleri ile sosyal ilişkileri arasındaki bağlantıları inceleyen bir çalışmada, çocukların kendilikleri ve diğerleriyle olan ilişkilerine dair bilişsel temsillerinin akranlarıyla olan ilişkilerindeki yeterlilik duygularını belirlediği saptanmıştır (Boivin ve Hymel, 1997). Okul çağı çocuklarıyla yapılan bir çalışmada ise, çocukların kendilikleri, aileleri ve akranlarına ilişkin olumsuz zihinsel temsillerinin, sosyal yetersizlik ve akranlar tarafından reddedilme ile ilişkili olduğu görülmüştür (Rudolph, Hammen ve Burge, 1995).

Sözü edilen araştırmalardan elde edilen bulgular, ilişkilere dair bilişsel temsiller ile sosyal deneyimlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. 4-7 yaş arasındaki çocukların aile içi ilişkileri nasıl algıladıklarının incelendiği araştırmada, aile üyeleri ve arkadaşlarıyla olan yakınlıkların temsil edildiği “Dört Alan Haritası” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçların gösterdiği üzere, çocukların aile içi ilişkileri algılayışları, aile tipi ve çocukların anne ve babalarına biyolojik yönden bağlı olup olmadığına göre değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda, üvey babaların bulunduğu ailelerde çocuklar babalarını 4 Alan Haritası üzerinde en uzak yerde temsil ettikleri saptanmıştır. Anne-çocuk ve kardeş-çocuk ilişkileri ile yakın arkadaş ilişkileri en anlamlı ve çocukların kendilerine en yakın olarak temsil ettikleri ilişkiler olarak görülmüştür.

Çocukların dışsallaştırılmış davranış sorunları, babalarıyla olan ilişkilerini nasıl temsil ettikleri ile ilintili bulunurken, prososyal davranışlar, hem anne hem de babayla olan ilişkilerin temsilleri ile bağlantılı bulunmuştur (Sturgess, Dunn ve Davies, 2001).

Okul öncesi dönemde bulunan çocuklarla gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise, evlilik çatışması, çocukların algıladıkları aile içi ilişkiler ve akran ilişkileri arasındaki bağlantılar incelenmiştir. Akranlarıyla çatışma durumlarında agresif davranışlar sergileyen çocukların anne ve babalarının da gizli olarak veya açıkça benzer davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Anne ile baba arasında yer alan örtük veya açıkça sergilenen çatışmalar, hem agresif davranışlar hem de problemlili akran ilişkileri ile bağlantılıdır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise, çocukların anne-babalarıyla olan ilişkilerine dair temsilleri, evlilik çatışmasının çocukların akran ilişkileri üzerindeki etkisinde aracı rol oynamaktadır. Çatışmalı akran ilişkileri yalnızca eşler arasındaki anlaşmazlıklar sonucu gelişen olumsuz temsillerden kaynaklanmamakta aynı zamanda anne-baba-çocuk arasındaki ilişkilerin çocuk tarafından nasıl algılandığı üzerinde de belirleyici olmaktadır. Çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkisine dair olumsuz temsilleri, daha yüksek düzeyde saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur. Özellikle babayla olan ilişkinin olumsuz temsilleri sorunlu akran ilişkileri ile ilişkili olmuştur. Çocuğun üçlü ilişkiye dair olumsuz temsilleri (anne-baba-çocuk), annenin hem örtük hem de açık, babanın ise örtük çatışmalarıyla bağlantılıdır (Du Rocher Schudlich, Shamir ve Cummings, 2004).

Anne ve baba arasındaki çatışmalar ile çocuğun psikolojik sorunları arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan kavramsal modeller, çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinin bu ilişki dahilinde aracı bir rol oynadığını göstermektedir (Davies ve Cummings, 1994). Çocukların anne ve baba arasındaki çatışmayı gözlemlemesi; anne baba arasındaki anlaşmazlıkların nasıl çözümlenebileceği, evlilik ilişkisinin yordayabilirliği ve sağlamlılığı, çatışmanın kendi iyi olma haline ne denli bir tehdit oluşturduğuna ilişkin çok sayıda fikir oluşturmalarını sağlamaktadır. Bu temsiller çocuğun duygusal güven duygusunun oluşumuna katkıda bulunurken aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu çevreye uyum sağlamasında ve ruh sağlığının gelişiminde de belirleyici olmaktadır (Davies ve Cummings, 1994).

Duygusal güven kuramı, evlilik çatışmasının çocukların ailenin işlevselliğine dair güven duygularını etkilediğini öne sürmektedir. Anne ve babaları arasındaki çatışmaya maruz kalan çocuklar edindikleri duygusal güvensizliklerini aile içi ilişkilere dair temsillerinde yansıtmaktadırlar. Aile içi ilişkilere dair temsiller, evlilik çatışması ile çocukların sosyal-duygusal işlevsellikleri arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır (Cummings ve Davies, 1996). Shamir, Schudlich ve Cummings (2001), anne baba arasındaki çatışmaya maruz kalma ile çocuğun evlilik ilişkisi ve anne-babası ile olan ilişkisi temsili arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda 5-8 yaş arası çocuklarla aile içi ilişkileri nasıl temsil ettiklerini yordamak üzere öykü tamamlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Anne ve babaları arasında yıkıcı çatışmaya tanık olan çocukların evlilik ilişkisi ve anne-babalarıyla olan ilişkilerine dair öykülerinde daha olumsuz temalara rastlanmıştır.

Ebeveynlik biçimlerinin çocuk tarafından nasıl algılandığının incelenmesi sonucunda ise, babaların sergilediği davranışsal kontrol daha olumlu evlilik ve anne-baba çocuk ilişkisi temsilleri ile ilişkili bulunurken, psikolojik kontrolün daha olumsuz evlilik ilişkisi temsillerini yordadığı saptanmıştır.

Ross, Stein, Trabasso, Woody ve Ross (2005), yapmış oldukları çalışmada yaşları 5.5 ile 8.5 arasında değişen iki çocuğa sahip 76 ailenin Sosyal İlişki Modeli kullanılarak, aile içi ilişkilerinin niteliği incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, aile bireylerinin genellikle kendilerine (“Anneme iyi davranırım”) ve ilişki içinde bulundukları kişilere (“Annem bana iyi davranır”) dair olumlu temsiller yansıttıkları görülmüştür.

Kardeş ilişkilerinin aile içindeki diğer ilişkilere kıyasla daha olumsuz yansıtıldığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, bireylerin kendilerine yönelik değerlendirmeleri ile ilişki içinde bulundukları diğer kişilere ilişkin değerlendirmelerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Özellikle anne ve babaların ve kardeşlerin kendileri arasındaki ilişkilerine dair benzer temsillerde bulundukları anlaşılmaktadır.

Çocukların çoklu aile ilişkilerini (anne-çocuk, baba-çocuk, anne-baba) nasıl algıladıklarını değerlendiren çalışma, Schermermorn, Cummings ve Davies (2008) tarafından yapılmış olup, araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların evlilik çatışmasına ilişkin temsilleri ile baba-çocuk, anne-çocuk arasındaki ilişkiye dair temsilleri birbirleriyle ilişkili olmaktadır.

Bu bağlamda, aile içindeki karşılıklı ilişkileri ifade etmek üzere, aile dinamikleri modeli oluşturulmuştur. Bu model kendi içinde, temsilleri, açıkça sergilenen davranışları ve psikolojik işlevselliği barındırarak, aile üyelerinin ve aile içi ilişkilerin birbirlerini nasıl etkilediklerini ortaya koymaktadır. Aile içi çatışmalar, çocuğun işlevselliği, anne-çocuk ve baba-çocuk arasındaki ilişkiler çocuğun evlilik çatışması, anne ve babasıyla olan ilişkilerine dair temsillerini ve evlilik ilişkisine dair güven duygusunu belirlemektedir. Bu temsiller ise en sonunda yeniden aile içi çatışmayı, çocuğun psikolojik işlevselliğini, anne ve babanın çocuğu ile kurduğu ilişkileri etkilemektedir. Aile içinde bir alt sisteme ilişkin temsiller diğer alt sistemler üzerinde de etkili olmaktadır. Aile üyesinin biriyle kurulan ilişki, diğerleriyle kurulan ilişkileri de biçimlendirmektedir .

Davies, Struge-Apple, Winter ve Cummings (2005), yapmış oldukları araştırmada çocukların güvensiz aile temsillerinin altında yatan anne-baba çatışması ve ebeveynlik biçimlerinin karşılıklı etkileşimlerine işaret etmektedir. Araştırma sonucuna göre, çocukların anne –baba çatışmasına maruz kalmaları, anne ve babalarının evlilik ilişkilerine dair daha yüksek düzeyde olumsuz temsilleri geliştirmelerine neden olmaktadır. Öğretmenlerin bildirimleri ise bu çocukların okula uyumlarının daha düşük olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise şunu göstermektedir ki; evlilik çatışması ebeveynlik davranışlarını da olumsuz yönde etkilemekte ve bu da çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkilerine dair olumsuz temsiller geliştirmelerine neden olmaktadır.

Olumsuz anne-çocuk ve baba-çocuk ilişki temsilleri çocukların okuldaki uyumsuz davranışlarının da yordayıcısı olmaktadır (Davies, Struge-Apple, Winter ve Cummings, 2005).

“Duygusal güven” duygusunun anne-baba çatışması ile çocukların uyum düzeyleri arasındaki aracı rolünün araştırıldığı bir başka çalışma ise, (9-18 yaş) ve (5-7 yaş) olmak üzere iki yaş grubu temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Her iki yaş grubu için de, duygusal güven anne baba arasındaki anlaşmazlık ile çocuğun uyum düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklayan bir etmen olup , aynı zamanda çocuklardaki içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarının da yordayıcısıdır. Duygusal güvenin yaş büyüdükçe içselleştirilmiş davranış sorunlarından çok dışsallaştırılmış davranış sorunları açısından daha büyük önem taşıdığı görülmüştür (Cummings, Schermerhorn, Davies, Goeke-Morey ve Cummings, 2006).

Çocukların erken dönemdeki akranlarıyla olan ilişkilerinde sergiledikleri uyumlu davranışlar anne ve babaları ile kurdukları etkileşimler ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Çocuklarıyla olan etkileşimlerinde olumlu bir duygulanım sergileyen, duyguların ifade edilmesine olanak sağlayan, sert ve cezalandırıcı disiplin uygulamalarından kaçınan duyarlı ve destekleyici anne ve babaların çocukları akranlarıyla olan ilişkilerinde daha uyumlu davranışlar sergilemektedirler. Bunun yanı sıra, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişki bağlamında varolan duygusal temas, karşılıklı ilgi ve destek, doğrudan çocuğun erken dönemdeki sosyal ilişkileriyle de bağlantılı olmaktadır.

Anne ve babalarından daha düşük düzeyde ilgi ve destek gören okul öncesi dönemdeki çocukların, kukla görüşmesi ile ölçülen aile içi ilişki temsillerinde daha fazla sıkıntı ve huzursuzluk ifade etmelerinin yanısıra akranlarıyla olan ilişkilerinde de , daha fazla problem yaşadıkları ve daha fazla içselleştirilmiş davranış sorunları görüldüğü saptanmıştır.

Duygusal temasın az olduğu ailelerde yetişen çocuklar ise aile içi ilişki temsillerinde saldırgan ve öfkeli temalar dile getirmişlerdir. Bu çocukların okulda akranlarıyla kurdukları ilişkilerde de dışsallaştırılmış davranış sorunları sergiledikleri görülmüştür. Sözü geçen bu araştırmada, bu ilişkiler yalnızca erkek çocuklar için geçerli olmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, tartışmanın yüksek, destekleyici davranışların az olduğu ailelerde yetişen çocuklar, öfke ve saldırganlık içeren “içsel çalışan modeller” veya şemalar geliştirerek başka ortamlarda diğer çocukları yoksayan veya olumsuz etkileşimler içeren tavırlar sergilemektedirler (McHale, Johnson ve Sinclair, 1999).

Aile ortamı ve anne-baba temsillerinin, 5 ve 6 yaşındaki çocukların güçlü ve zayıf yönleriyle olan ilişkisini değerlendiren bir çalışmadan elde edilen bulgulara göre; aile ortamı,davranış problemleri, dikkat eksikliği ve duygusal problemlerle ilişkili bulunmuştur. Araştırmadan çıkarılan bir başka sonuç ise, öykü tamamlama testinde belirtilen olumsuz anne-baba temsilleri, davranış problemleri ile ilişkili olurken, olumlu anne-baba temsillerinin pro-sosyal davranışlarla bağlantılı olduğu saptanmıştır.

Olumsuz temsiller; sert, cezalandırıcı, reddedici ve ilgili ebeveynlik davranışları, olumlu temsiller ise, koruyucu, ilgi gösteren, şefkatli ve yardımsever davranışları kapsamaktadır. Anne-baba temsillerinin duygusal semptomlardan çok davranışsal semptomlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni duygusal semptomların aile üyeleri ve öğretmenler tarafından daha zor tespit edilebilir olmasıdır (Stadelmann, Perren, Wyl ve Klitzing, 2007).

Çok sayıda olumlu anne-baba temsiliinde bulunan çocukların aynı zamanda pro-sosyal davranışlarının da daha fazla olduğu görülmüştür. Son olarak, ailenin aile içi ilişkilere yönelik algısı ile çocukların algısının birbirleriyle örtüşmediği anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmada, çocukların temsillerinin doğrudan aile yaşamının bir aynası olmadığı tespit edilmiştir (Stadelmann, Perren, Wyl ve Klitzing, 2007).

Grych, Wachsmuth-Schlaefel ve Klockow (2002), eşler arasındaki çatışmanın, çocukların anne-babaları ile olan ilişkilerini ve anne-babalarının evlilik ilişkisini nasıl temsil ettiklerini yordadığını belirtmişlerdir.

Eşi tarafından istismara uğrayan annelerin çocukları, istismara uğramayan annelerin çocuklarına göre öykü tamamlama çalışmasında annelerini daha az bakım veren ve daha az şefkat gösteren olarak ifade ederken, daha agresif, ihmalkar ve reddedici olduklarına dair ifadelerde bulunmamışlardır. Çocukların kendilerine dair temsillerinde ise, saldırgan ve karşı gelen gibi daha olumsuz ifadeler kullandıkları görülmüştür (Grych, Wachsmuth-Schlaefel ve Klockow , 2002),

Anne ve babalarının evliliklerine ilişkin temsillerde ise, anne ve babalarının arasında anlaşmazlık olan çocuklar genellikle öykülerde yer alan çatışmaları çözümleyememiş, daha az tutarlı olan öyküler kurgulamış ve daha kaçınmacı davranışlar sergilemişlerdir. Anne- babalar arası çatışmanın varolduğu ve baba ile çocuk arasındaki ilişkide bozulma annelerin daha olumsuz yönde temsil edilmeleri ile sonuçlanmıştır. Eşleri tarafından daha fazla saldırıya maruz kalan annelerin çocukları aile içi ilişkilere dair temsillerde daha olumsuz tepkiler vermekte bunun yanı sıra anne ile çocuk arasındaki ilişkide varolan çatışma çocuğun kendilik temsillerini olumsuz yönde etkilemektedir (Grych, Wachsmuth-Schlaefel ve Klockow , 2002),

Bu durum Grych ve Fincham (1990)'ın bilişsel yapılanma modeli ile açıklanabilmektedir. Çocuklar anne ve babaları arasındaki çatışma ile yüzleştiklerinde bunun nedenini anlamaya çalışmaktadırlar. Çocuklar çok erken dönemden itibaren insanlar yanlış bir davranışta bulunurlarsa cezalandırılmalarına gerek olduğunu öğrenmektedirler. Bu bakış açısıyla, annelerinin babaları tarafından şiddete maruz kalmalarının nedenini annelerinin bir hatası sonucu olarak görmekte, ve annelerini daha yetersiz ve daha az güçlü olarak algılamaktadırlar.

Bir diğer açıklama ise, babaları ile daha olumsuz bir etkileşim içinde olan çocuklar, annelerine ilişkin olumsuz temsillerde bulunabilmekte çünkü annelerinin onları korumakta yetersiz kaldığını düşünmektedirler (Water ve Cummings, 2000).

Her bir aile üyesinin bakış açısından yararlanarak aile sistemini incelemek üzere yapılan bir araştırmada anne, baba ve 6-10 yaş arası çocukların aile sistemlerini nasıl algıladıkları ve bu algının ebeveynlik biçimleri ile çocuğun uyumu ile ilişkili olup olmadığı değerlendirilmiştir. Sonuçlara bakıldığında aile sistemini nasıl algılandığı kişisel farklılıklar gösterirken, aile içi ilişkilerin o bireyler için nasıl bir etkiye sahip olduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

En fazla aile içi çatışmanın ve evliliğe ilişkin doyumsuzluğun üçgenlere bölünmüş (babaya karşı anne ve çocuk arasında veya anneye karşı baba ile çocuk arasında koalisyon kurulması) olan aile yapısında görüldüğü anlaşılmıştır. Bu yapıda yetişen çocukların aile içi ilişkileri daha olumsuz yönde algıladıkları, ebeveynler arası çatışmayı daha sıklıkla ifade ettikleri görülmüştür. Çocuklar anne ve babaları arasında evlilik sistemi içinde ortaya çıkan çatışmaları çözümlemeye çalışmakta ve dolayısıyla da aile ve evlilik ilişkisine dair daha fazla gerilime maruz kalmaktadırlar. Anne ve babanın çocuğa karşı koalisyon oluşturdıkları aile yapısında ise çocukların anne ve babaları arasındaki anlaşmazlıklar da kendilerini suçlama eğilimi daha fazla görülmekte ve anne-babaları tarafından da bu çocukların daha fazla içselleştirilmiş davranış sorunları sergiledikleri belirtilmektedir. Bu tip aileler odak noktasını evlilik ilişkisinden çok çocuğa odaklamakta, bunun sonucunda evlilik ile ilgili uyumsuzluklarını kısa vadede ertelemekte veya bunları algılamamaktadırlar (Kerig, 1995).

Her bir aile üyesinin birbirinden ayrı ve bağımsız olduğu ailelerin çocuklarında ise dışsallaştırılmış davranış sorunları görülmüştür (Kerig, 1995). Aile içi çatışma ile anne ve babaların aile içinde meydana gelen duygusal açıdan stres veren olaylar karşısında birbirleri ile nasıl iletişim kurdukları ile çocukların aile içi ilişkilere dair içsel temsilleri arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırma Winter, Davies, Hightower ve Meyer (2006), tarafından yapılmıştır. Okul öncesi dönemdeki çocuklarla gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçlarının gösterdiği üzere, aile içi anlaşmazlıklar doğrudan çocuğun aile içi ilişkilerine dair temsillerini yordamamaktadır. Çocuklar kendileri açısından tehdit oluşturan unsurları çok sayıda kaynaktan elde ettikleri veriler doğrultusunda değerlendirmektedirler. Anne ve babalarının birbirleri ile kurdukları etkileşimin niteliği ve aile içi çatışma birarada çocuğun aile içi ilişkilerinin ne denli güvenli olduğuna ilişkin temsillerini şekillendirmektedir. Anne ve babalar aile içinde gerginlik yaratan olaylar karşısında birbirleri ile nitelikli iletişim kurduklarında, çocuklar çok detaylı açıklamalardan olumsuz yönde etkilenmekte, aile içi ilişki ilişkilere dair kendilerini daha savunmasız hissederek güvensiz temsiller geliştirmektedirler.

Aile içi çatışmanın yüksek olduğu ailelerde, çocukların anne ve babalarının ayrılacaklarına ilişkin korkularını önceden sezmek ve onları rahatlatmak adına anne-babalar tarafından yapılan açıklamalar onların kaygılarını daha arttırmaktadır. Doğrudan ailenin duygusal ortamıyla tutarlı olan sözel açıklamalar, çocukların ailenin güvenilir bir yer olduğuna ilişkin inançlarını güçlendirmektedir (Davies, Hightower ve Meyer, 2006),

4.0. ARAŞTIRMANIN AMACI

Buraya kadar sözü edilen aile içi ilişki ve sosyal yeterlilik kuramları, literatür bilgileri ve araştırma bulgularına dayanarak, anne ve babaların ebeveynlik uygulamalarının, aile içi ilişkilerin niteliğinin ve çocukların aile içi ilişkilere yönelik algılarının; çocukların çeşitli sosyal içerikli davranışları ve yeterlilikleriyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin ve ailenin mevcut işlevsellik düzeyinin, çocukların sosyal yeterlilikleriyle olan ilişkisini incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin niteliği ile annelerinin ifade ettikleri aile içi ilişkilerin birbirleriyle ne kadar ilişkili olduğunu ortaya koymaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda, araştırmanın temel sorularını şöyle sıralamak mümkündür.

1. Sosyal yeterlilik düzeyleri açısından cinsiyetler arası fark var mıdır ?
2. Okula uyum, sosyalleşme, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları açısından cinsiyetler arası fark var mıdır ?
3. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aktarılan aile içi ilişkilere dair öyküsel tepkiler açısından cinsiyetler arası fark var mıdır ?

4. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocuklar arasında, sosyal yeterlilik düzeyleri açısından fark var mıdır ?

5. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocuklar arasında, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları açısından fark var mıdır ?

6. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocuklar arasında , okula uyum düzeyleri açısından fark var mıdır ?

7. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocukların arasında, aile işlevsellikleri yönünden fark var mıdır ?

8. Okul öncesi dönemdeki çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ifade ettikleri aile içi ilişki temsilleri ile annelerinin ifade etmiş oldukları ailenin işlevsellik düzeyi arasında ilişki var mıdır ?

9. Okul öncesi dönemdeki çocukların aile ilişkileri temsilleri (Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi ile değerlendirildiği üzere) ile annelerinden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenen aile işlevsellik düzeyi çocukların sosyal yeterliliklerinin yordayıcısı mıdır ?

BÖLÜM V

YÖNTEM

5.1 ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın örneklemini yaşları 60 ay ile 80 ay arasında değişen, , 51'i kız, 44'ü erkek olmak üzere 95 çocuk ve annelerini kapsamaktadır. Örneklem Ankara ilinde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulları ya da anasınıflarına devam çocuklar arasından seçilmiştir. Cinsiyet ve yaş demografik değişkenlerine ilişkin örneklem bilgileri Tablo 5.1'de verilmiştir.

Tablo 5.1. Cinsiyet ve yaş demografik değişkenlerine ilişkin örneklem bilgileri

		60-71 Ay	72- 80 Ay	Toplam
KIZ	N	31	20	51
	%	32.6	21.1	53.7
ERKEK	N	22	22	44
	%	23.2	23.2	46.3
TOPLAM	N	53	42	95
	%	55.8	44.2	%100

5.2 KULLANILAN ÖLÇME ARAÇLARI

Araştırmada ailelerin demografik özelliklerini saptamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, çocukların aile içi ilişkilerini nasıl algıladıklarını değerlendirmek üzere “ Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi”, aile işlevlerini ölçmek amacıyla “Aile Değerlendirme Ölçeği”, çocukların uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek, ev ve okul ortamındaki davranışlarını incelemek üzere ailelere ve öğretmenlere “6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği” ve yine öğretmenlere “Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği” verilmiştir.

5.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Ailelerin demografik özellikleriyle ilgili bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, ailelere ait demografik özelliklerin sorulduğu toplam 30 soruyu içermektedir. Formda anne-babaların yaşları, eğitim durumları, meslekleri, hanede yaşayan kişi sayısı, sahip oldukları çocuk sayısı ve bunların cinsiyetleri, çocuğa ilişkin bebeklik döneminde geçirilen hastalıklar ile olumlu ve olumsuz olduğu düşünülen davranışlarına yönelik sorular bulunmaktadır.

5.2.2. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Aile işlevlerini belirlemek amacıyla, annelere Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Ailenin hangi konularda işlevlerini yerine getirip getirmediğini ortaya koymak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Buttler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde Epstein, Bishop ve Baldwin tarafından 1983 yılında geliştirilmiş olan Aile Değerlendirme Ölçeği, McMaster Aile İşlevleri Modelinin klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiş olup, yedi alt ölçekten oluşmaktadır. 6 alt ölçek, McMaster Model'ini 6 boyutunu içermekte, bir tanesi de genel işlevleri üzerine odaklanmaktadır. Ölçekteki her soru yedi alt ölçekten bir tanesine ait olmaktadır.

Aile Değerlendirme Ölçeği'nde seçeneklere, 1'den 4'e kadar puan verilmektedir. “ Aynen Katılıyorum” seçeneğini işaretleyenler 1 puan, “ Büyük Ölçüde Katılıyorum” seçeneğini seçenler 2 puan, “ Biraz Katılıyorum” diyenler 3 puan ve “Hiç Katılmıyorum” şeklinde cevap verenler 4 puan almaktadırlar. Bazı maddeler olumlu, bazıları olumsuz yönde hazırlanmış olduğundan bazı sorularda “ Aynen Katılıyorum” cevabı; diğerlerinde ise “ hiç katılmıyorum” cevabı sağlıklı olmayı göstermektedir. Soruların bazıları sağlıklı işlevleri, bazıları da sağlıklı işlevleri tanımlamaktadır. McMaster Aile İşlevleri Modeline göre 53 olan soru sayısı, üç alt boyutun (iletişim, problem çözme ve roller) geçerliliği arttırmak amacıyla boyutlararası korelasyonu etkilemeyecek biçimde 60 soruya çıkarılmıştır.

Ölçekte yer alan yedi alt boyutun tanımları aşağıdaki gibidir.

Problem çözme (Problem Solving) : Ailenin etkili şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmıştır. Sorunun ortaya çıkışından çözülmesine kadar olan dönemi içine almaktadır. Aile Değerlendirme Ölçeği'nin problem çözme ile ilgili ifadeleri 2,12,24,38,50 ve 60.sorularda bulunmaktadır.

İletişim (Communication): İletişim, aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişi biçiminde tanımlanmaktadır. Burada ailenin etkili bir iletişim içinde olup olmadığı ölçülmek istenmektedir. Üyeler arası sözlü iletişimin içeriğinin açık olup olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini direkt olarak ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır. İletişim boyutu ile ilgili maddeler Aile Değerlendirme Ölçeği'nin 3, 14, 18, 22, 29, 35, 43, 52 ve 59. sorularında yer almaktadır.

Roller (Roles): Roller ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıpları olmakta ve ailenin bakıp büyütme, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini ifade etme gibi konularda davranış kalıplarını geliştirip geliştirmediğine odaklanmaktadır. Görevlerin belirgin ve eşit olarak dağılımının sağlanması ile aile üyeleri tarafından sorumlu olarak yerine getirilip getirilmediği de bu boyuta dahil olmaktadır. Roller boyutu ile ilgili ifadeler 4,8,19,15,23,30,34,40,45,53 ve 58. maddelerinde yer almaktadır.

Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness): Aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi gösterebilmesi anlamına gelmektedir. Aile üyelerinin duygularını ağırlıklı bir şekilde sözle veya hareketle ifade edebilmeleri beklenmektedir. Bu boyut ile ilgili ifadeler 9, 19,28,39,49 ve 59. maddelerde yer almaktadır.

Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement): Aile üyelerinin birbirlerine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgiyi içermektedir. En sağlıklı aile orta derecede ilgilenmekte, az veya çok ilgilenen aileler işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Çok ilgilenme karşılıklı bağımlılığı, az ilgilenme ise birbirilerine az sevgi ve ilgi duyduklarının belirleyicisi olmaktadır. Bu ifadeler ölçeğin 5, 13, 25,33,37,42 ve 54. maddelerinde yer almaktadır.

Davranış Kontrolü (Behaviour Control): Davranış kontrolü ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi olmaktadır. Psikolojik veya sosyal tehlike karşısındaki davranışları değerlendirilmektedir. Bununla ilgili ifadeler ölçeğin 7, 17,20,27,32,44,47,48 ve 55. maddelerinde yer almaktadır.

Genel Fonksiyonlar (General Functions): Yukarıda belirtilen altı boyutu da kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlayan boyuttur. Bunlar 1,6,11,16,21,26,31,36,41,51 ve 56. maddelerde yer almaktadır.

McMaster Aile İşlevleri Modeli, Aile Değerlendirme Ölçeği için 53 soruyu indirgenirken her boyuttan tesadüfi yöntemle sorular seçilmiş ve her boyutun iç tutarlılığı Cronbach alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. Her boyutun alfa katsayısı en az 0.70 olana kadar bu işleme tabi tutulmuştur. İç tutarlılık (alfa katsayısı) altı boyutu 0.72 ile 0.92 arasında değişmektedir. Bu da ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçek 218 normal ve 98 psikiyatrik hasta ailesinden yalnız birer kişiye uygulanmış, her ölçekte normal ailelerin aldıkları puan ortalamaları hasta ailelerin aldıkları puan ortalamalarından daha düşük (sağlıklı) çıkmıştır. Aile Değerlendirme Ölçeğinin ikinci geçerlik ve güvenirlik çalışması Miller ve arkadaşları tarafından 1985 yılında yapılmıştır. Ölçeğin sosyal beğenirlik yönelimlerinden etkilenme durumunu saptamak amacıyla 72 aile içindeki 164 aile üyesine Aile Değerlendirme Ölçeği, Marlowe-Crowne Beğenirlik Yönelimlerinden Etkilenme Ölçeği ile birlikte verilmiş ve bu ölçeğin her alt boyut için yapılan korelasyonları düşük çıkmıştır. En düşük korelasyon Davranış Kontrolü boyutunda olup, -0.06; en yüksek korelasyon ise Gereken İlgiyi Gösterme boyutunda -0.019'dur. Bu sonuç Aile Değerlendirme Ölçeği'nin sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir.

Puan değişmezliği konusundaki güvenirlik çalışması için ölçek 45 kişilik bir gruba on beş gün arayla iki kez uygulanmıştır. Ön-Son Test uygulaması ölçeğin puan değişmezliği konusunda güvenilir olduğunu ortaya çıkarmıştır. İki uygulama arasındaki ön-son test güvenirlik katsayısı 0.66 (problem çözme) ve 0.76 (duygusal tepki verebilme) arasında değişmektedir.

Ülkemizde ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Bulut (1989) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali Türkçe'ye çevrildikten sonra aile terapisi konusunda uzman olan bir öğretim üyesinin önerisi alınarak her maddeyi en iyi açıklayan çeviri kabul edilmiştir. Çeviriden sonra hazırlanan Türkçe form, psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan 20 kişilik bir gruba dağıtılarak her madde gözden geçirilmiş ve ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği bilinen grupların karşılaştırılması tekniği ile sınanmıştır. Boşanmış ailelerin işlevlerinin sağlıklı olduğu düşünülerek 25 boşanma sürecinde olan çift ve 25 normal evlilik sürdüren çiftte uygulanmış ve sonuçlar her için t testi ile karşılaştırılmıştır. Yedi ölçeğin altı tanesi $p=0.001$ düzeyinde önemli fark gösterirken Davranış Kontrolü boyutu $p=0.01$ düzeyinde anlamlılık göstermiştir.

Yine, ölçeğin ruh hastası bulunan ve bulunmayan gruplar arasındaki ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinde 1985-1988 yıllarında yatarak tedavi görmüş 100 hastanın ailelerine ölçek uygulanmıştır. Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgili Gösterebilme ve Genel Fonksiyonlar boyutlarında $p=0.001$ düzeyinde, İletişim, Roller ve Davranış Kontrolü boyutlarında $p = 0.001$ düzeyinde ve Problem Çözme boyutunda ise $p = 0.001$ düzeyinde önemli farklar gözlemlenmiştir. Sonuçlar, grupları birbirinden ayırt ettiğini göstermiştir.

Benzer ölçekler geçerliğini incelemek amacıyla evli 25 kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği ile birlikte uygulanmış ve sadece Genel Fonksiyonlar boyutuyla karşılaştırılmıştır. Her iki ölçekten alınan puanların Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu katsayısı 0.66'dır ve $p = 0.001$ düzeyinde önemlidir.

Aracın güvenirliği iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemleriyle sınanmıştır. İç tutarlılığı, 67 deneğin verdikleri cevaplar üzerinden her bir boyut için Cronbach alfa katsayıları hesaplanarak yapılmıştır. Problem Çözme için 0.80, İletişim için 0.71, Roller için 0.42, Duygusal Tepki Verebilme için 0.59, Gereken İlgiyi Gösterme için 0.38 , Davranış Kontrolü için 0.52, Genel Fonksiyonlar için 0.86 ($p=0.001$) bulunmuştur. Ayrıca, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencilerinden 51 kişilik gruba üç hafta süreyle iki kere uygulanmış ve test-tekrar test katsayıları Problem Çözme için 0.90, roller için 0.82, İletişim için 0.84, Gereken İlgiyi Gösterme için 0.62, Duygusal Tepki Verebilme için 0.78, Davranış Kontrolü için 0.80 ve Genel Fonksiyonlar için 0.89 olarak gerek iç tutarlılığı gerekse test-tekrar test güvenirliği yüksek bulunmuştur ($p < 0.001$).

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirliğine ilişkin bulgular, ölçeğin orijinalinde yapılan çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir (Bulut,1993).

5.2.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behaviour Check List For Ages 6-18 (CBCL/6-18)

Achenbach ve Edelbrock (1983) tarafından 6 - 18 yaş grubu çocuk ve gençlerin yeterlik alanlarını ve sorunlu davranışlarını anne babalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte aileye ilişkin demografik bilgilerin yanı sıra, yeterlik ile ilgili maddeler ve çocuklarda görülen davranış ve duygusal sorunları tanımlayan 113 madde bulunmaktadır. Ölçekte puanlamaya dahil edilmeyen, çocuğa özgü açık uçlu bazı sorular ve ifadeler bulunmaktadır. Bu araştırmada açık uçlu sorular içerisinde yer alan çocuğun anne ve babayı en çok kaygılandıran özellikleri ile çocuğun en beğenilen özelliklerine ilişkin bilgiler kullanılmakta olup, bu verilerden yola çıkılarak bir sıfat listesi oluşturulmuş ve anne-babalar tarafından çocukları için uygun gördükleri sıfatlar değerlendirilmiştir.

Yeterlilik ile ilgili olan maddelerden “ Etkinlik”, “Sosyallik” ve “Okul” olmak üzere üç alt test elde edilmektedir. Etkinlik alt testi, spor etkinlikleri, spor dışı ilgi alanları ve uğraşlarını, ev ya da ev dışı yapılan işleri; Sosyallik alt testi üye olunan kulüp ve kuruluşlar ile arkadaş ve kardeş ilişkilerini; Okul alt testi ise okuldaki başarısını, ve uyumunu, okul etkinliklerine katılımını yansıtmaktadır. Bu üç alt testin toplamından Toplam Yeterlilik Puanı elde edilmektedir. Toplam Yeterlilik puanları T puanlar temel alınarak normal, klinik ve sınır düzey olarak belirlenmiştir (Klinik Düzey $T < 37$ (<10.yüzdelik); sınır düzey $T = 37-40$ (10. ve 16. yüzdelik arası); normal $T > 40$ (>16. yüzdelik).

CBCL/6-18, çocuğun problem davranış ve yeterliliklerinin aile ya da çocuğu tanıyan bir yakını tarafından değerlendirildiği bir ölçektir; tanı koyucu bir özelliğe sahip değildir. Davranışların standart biçimde tanımlanmasını sağlamaktadır. Test doldurulduktan sonra veriler mevcut bilgisayar programına puanlanarak girilmektedir. Ölçekte ortalamanın bir standart sapma üstü sınır, 1.5 standart sapma üstü klinik düzey olarak kabul edilmiştir. ADDÖ' nin geçerliği ampirik olarak saptanmıştır. ABD'de yaygın olarak kullanılmakta ve farklı ülkelerde standardizasyonu ve adaptasyonu yapılmıştır (Erol & Şimşek, 2010).

Ölçeğin 1981 formu Türkçe' ye ülkemizde ilk kez Melda Akçakın ve Işık Savaşır tarafından 1983 yılında çevrilmiş, güvenirlik çalışması yapılmış ve 6-11 yaşında toplam 80 çocuğa uygulanmıştır (Akçakın,1983; Akçakın, Savaşır 1985; Akt.:Erol ve Şimşek, 2010). CBCL/4-18'in 1991 formu, Neşe Erol ve Melda Akçakın tarafından çevrilmiş ve ülkemizdeki 1983 çeviri formuyla sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla karşılaştırılarak, farklılık ve benzerlikler gözden geçirilmiştir. Maddelerin Türkçe olarak tam ifade edilmesine ve orijinali ile aynı duygusal yükte olması üzerinde çalışılmıştır. Daha sonra bir Türk dil bilimci tarafından ölçek incelenerek, Türkçe ifadelerde bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Bu şekli ile ölçek başka bir psikolog ve psikiyatr tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek karşılaştırma yapılmıştır. Sonraki aşamada alanda uygulama yapılmış, ölçek eğitim düzeyi düşük olan on anneye uygulanmıştır.

Bunlara ek olarak iki dilde tekrarlama tekniği kullanılmış, bu amaçla ingilizce ve Türkçe' yi iyi bilen 24 anneye bir hafta ara bir kez Türkçe bir kez İngilizce olarak iki kez uygulanmıştır. Korelasyonlar Toplam Yeterlikte 0.89, İe Yönelimde 0.94, Dışa Yönelimde 0.84, Toplam Problemde 0.93 olarak saptanmıştır. Bu bulgular eviri işleminin yeterli olduğunu göstermiştir.

CBCL'in ilk norm çalışması, 1991-1992 yılları arasında Ankara'da, üç sosyo-ekonomik düzeyi de temsil eden okul örnekleminde seçilen 3129 çocuğun anne-babasından elde edilen veriler kullanılarak elde edilmiştir. Daha sonrasında Türkiye geneli için geçerlik ve güvenirlik çalışmaları tekrarlanmıştır. CBCL için 963 klinik, 4278 toplum örnekleminde oluşan toplam 5241 norm çalışmasına dahil edilmiştir. Ölçeğin toplum örneğinde yaş ve cinsiyet farkı bulunmamaktadır. Ölçeğin Türkçe test-tekrar test güvenirliği için, Erol ve arkadaşları (1995) leği 50 anneye bir hafta ara ile iki kez uygulamış ve korelasyonlar Toplam Yeterlikte .78, Toplam Problemde .84 olarak saptanarak, korelasyonların yüksek olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı, 4488 ocuk ve gencin puanları üzerinden Cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayıların ortalaması; Toplam Yeterlik .70, İe Yönelim .82, Dışa Yönelim .81, Toplam Problem .88 olarak bulunmuştur (Akt.: Erol & şimşek, 2010). Yerleşim yeri tipine göre de Toplam Problem Katsayıları; il merkezinde .85, ilçede .86, köyde .84 olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar il, ile ve köylerde ölçeğin güvenilir olarak kullanıldığını göstermektedir (Erol & şimşek, 2010).

5.2.4. 6-18 Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği

Öğretmen Bilgi Formu (Child Behaviour Checklist for Ages 6-18 the Version of Teacher's Report Form / TRF)

Öğretmen Bilgi Formu, Achenback ve Edelbrock tarafından 1986 yılında 5-18 yaş grubu öğrencilerin okula uyumunu ve sorun davranışlarını öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda standart bir biçimde değerlendirebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin 1983 Formunun uyarlama ve standardizasyon çalışmaları Füsün Akkök ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Ölçeğin 1991 formu ise, Neşe Erol tarafından 1992 yılında yeniden gözden geçirilmiş, eski ve yeni formlar arasındaki farklılıklar belirlenmiş ve yeni bir uyarlama çalışması yapılmıştır.

Ölçek hem öğrenci hem de okulla ilgili temel bilgilerin hem de öğrencinin okul ve uyum işlevleriyle ilgili bilgileri sağlar. TRF; okul başarısı, çok çalışma, uygun ve yerinde davranma, öğrenme ve mutlu olma alt testlerinde oluşmakta ve bunların toplamında toplam uyum puanı elde edilmektedir. Ölçeğin 2. bölümü, CBCL/ 6-18 ile paralellik göstermektedir. Ancak Dikkat Sorunları Alt test, Dikkatsizlik ve Hiperaktivite-Dürtüsellik olarak iki alt teste ayrılarak adlandırılmıştır. Bu araştırma kapsamında, ölçeğin uyum, öğrenme, ders başarısı ve mutlu olma alt testleri ve içe yönelim, dışa yönelim ve sosyal sorunlar alt testleri değerlendirmeye alınmıştır.

Ölçeğin tutarlılık katsayısı, Toplam Problemde .88 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı 2340 çocuk ve gencin puanları üzerinden elde edilen Cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar İç Yönelimde .82, Dış Yönelimde .81 ve Toplam Problemde .87 olarak bulunmuştur (Erol & Şimşek, 2010).

5.2.5. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT)

Son yıllarda, çok sayıda araştırma çocukların öykü tamamlama çalışmaları esnasındaki öyküsel anlatımları ile aile içi ilişkilerin çeşitli yönlerini ilişkilendirmiştir (Laible, Carlo, Torquati & Ontai, 2004; Oppenheim, Emde & Warren, 1997). Çocukların öykü tamamlama ölçümlerine yönelik tepkilerinin, hem duygularını düzenleme becerileri hem de aile içi ilişkileri zihinlerinde nasıl temsil ettiklerine dair ipucu taşıdığı savunulmaktadır (Page & Bretherton, 2001). Öyküsel çalışmaların bu ilişkisel zihinsel şemalara ilişkin fikir edinmek açısından yararlı teknikler olduklarından söz edilmektedir (Bettman & Lundahl, 2007).

Bu araştırma kapsamında okul öncesi dönemde bulunan çocukların aile içi ilişkileri nasıl temsil ettiklerini ve algıladıklarını değerlendirmek üzere öykü tamamlama testi geliştirilmiştir (işlem bölümünde ayrıntıları verilmiştir). Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde çocuklardan aile içi ilişkilere yönelik çatışmalı durumları içeren yarım bırakılmış öyküleri oyuncak aile bebekleri (anne, baba, kız çocuk, erkek çocuk ve büyükanne) kullanarak tamamlamaları istenmektedir.

Çocukların yarım bırakılmış olan her bir öyküye yönelik öyküsel aktarımları “Problem Çözme”, “İletişim”, “Duygusal Tepki Gösterme”, “ Davranış Kontrolü”, “Gereken İlgiyi Gösterme”, “Ebeveyn Rolünün Açıklığı”, “Yakınlık” ve “Güven” boyutları temelinde “0,1,2,3” puan olarak puanlanmaktadır.

0 puan hikayede sözü geçen anne veya baba hiç bulunmadığında, 1 puan şiddet ve ceza içeren bir ilişkinin var olması durumunda, 2 puan çatışma içeren hikayede sözel iletişim ve duygu ifadesi olmadan çatışmanın çözülmesi durumunda, 3 puan ise çatışmanın olumlu biçimde çözümlendiği ve anne-baba-çocuk arasında sözel iletişim, duygusal ifade ve yakınlık bulunduğu verilmektedir. Daha sonra her çocuk açısından tüm hikayeler birarada değerlendirilerek çocuğun aile içi ilişki algısı “0-olumsuz”, “1- olumlu” olarak kodlanmaktadır.

Ölçüm aracının güvenirlik özelliğini belirlemek amacıyla, örneklemin 1/4’üne ait öyküsel anlatımlar iki bağımsız değerlendirici tarafından değerlendirilmiş ve aradaki tutarlılığa bakılmıştır. Olumlu ve olumsuz aile içi ilişki temsili sınıflaması için yargıçlar arası güvenirliğin Cronbach Alpha katsayısının 0.78 ile 0.96 ($n = 95$, $p < 0.001$) arasında değiştiği belirlenmiştir.

5.2.6. Sosyal Yeterlik için Öğitmen Değerlendirme Ölçeği

Okul öncesi kurumlarındaki öğretmenlerin çocukların sosyal yeterlilik düzeylerini değerlendirmeleri amacıyla geliştirilen 17 maddelik bu ölçek, (Bjorkman ve ark.,1986; Howes ve ark.,1992; Petrogiannis, 1996; Schindler, Moely ve Frank, 1987; Vandell ve Powers, 1983; Akt.: Micozkadıoğlu ve Kazak-Berument, 2003), Türkçe'ye Micozkadıoğlu ve Kazak Berument (2000) tarafından çevrilmiştir.

Likert tipi bir ölçek olan bu araç, “hiç uygun değil”den “çok uygun” seçeneğine kadar uzanmakta ve “ öğretmenle olan pozitif ilişkiler”, “öğitmenle olan negatif ilişkiler”, “akranlarla olan pozitif ilişkiler”, “akranlarla olan negatif ilişkiler”, “katılımcı olmayan davranışlar” ve “yalnız başına bulunma” olmak üzere 6 boyutta çocukların sosyal yeterliliğini değerlendirmektedir.

Micozkadıoğlu ve Kazak-Berument (2000), okul öncesi kurumların kalitesi ve çocukların sosyal yeterliliği isimli çalışmalarında, ölçek üzerinde bir faktör analizi çalışması yapmış ve sonucunda ölçeği 4 faktöre indirgemişlerdir. Bunlar “ eğitimle ve akranlarla olan pozitif ilişkiler”, “öğitmenle olan negatif ilişkiler”, “akranlarla olan negatif ilişkiler” ve “ etkileşimin olmaması” boyutlarıdır. Alfa güvenirliği açısından tüm ölçeğin değeri .92, öğretmenle ve arkanlarla olan pozitif ilişkilerin değeri.91, öğretmenle olan negatif ilişkilerin değeri .92, akranlarla olan negatif ilişkilerin değeri .93 ve etkileşimin olmaması boyutunun da .83'tür (Micozkadıoğlu ve Kazak-Berument, 2003).

5.3. İşlem

5.3.1. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi Geliştirilmesi Süreci

Söz konusu yüksek lisans tezine ilişkin araştırmada kullanılabilecek öykü köklerine karar verilebilmesi amacıyla öncelikle ilgili yazında yer alan öykü tamamlama tekniklerine ilişkin çalışmalar gözden geçirilmiştir. Okul öncesi dönemde bulunan çocukların aile içi ilişkileri nasıl temsil ettiklerini ve algıladıklarını değerlendirmede öykü tamamlama ve benzer tekniklerin kullanıldığı çalışmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda çocuğun algısını değerlendirmek üzere, kültürümüze de uygun olması da dikkate alınarak özgün öykü köklerinin oluşturulmasına karar verilmiştir.

Yapılan literatür taramasında ulaşılan Bretherton ve Oppenheim (2003)'ın geliştirmiş oldukları MacArthur Öykü Tamamlama Bataryası ve bu konuda yapılmış benzer çalışmalarda kullanılmış olan yarım bırakılmış öyküler gözden geçirilmiştir. Gözden geçirilen öykü kökleri ve aile ilişkilerine ilişkin bilgiyi yansıtmada yararlı olabileceği düşünülen araştırmacı ve danışmanı tarafından kurgulanan özgün öyküler üçer anaokulu psikoloğu, gelişim psikoloğu ve çocuk gelişim uzmanının görüşleri ve onayları ile 16 öykü kökünün kullanılmasına karar verilmiştir.

Ayrıca çocukların aile ilişkilerine ilişkin algılarını öğrenebilmek amacıyla hazırlanan öykü kökleri ile bu çalışmada kullanılacak olan Aile Değerlendirme Ölçeği ve Kreş İçi Sosyal İlişi Değerlendirme Ölçeği alt boyutları arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağı üniversitelerin Psikoloji bölümlerinde öğretim üyesi olan üç yargıcının onayına başvurularak sınanmıştır.(Araştırma kapsamında aile içi ilişkilere yönelik hem çocuklardan hem de Aile Değerlendirme Ölçeği kullanılarak anneden bilgi alınmaktadır.) Yargıcılardan gelen yanıtlar fikir birliği esas alınarak sıralanmış ve ölçek alt boyutları ile en az ilişkilendirilen öykü köklerinin (4 öykü kökü) dışarıda bırakılmasına karar verilmiştir.

Böylece Aile Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçekleriyle uyumlu bulunan “Problem Çözme”, “İletişim”, “Duygusal Tepki Gösterme”, “ Davranış Kontrolü”, “Gereken İlgiyi Gösterme”, “Yakınlık”, “Ebeveyn Rolünün Açıklığı” ve “Güven” boyutlarından oluşan, çocukların tema tamamlamaları ile anne baba ve çocuk için ayrı ayrı değerlendirilebilecek 13 öykü kökü ile pilot çalışma yapılmıştır.

Pilot çalışmada öykü köklerinden elde edilecek temaların çalışma amacına ve ilgili yazında kabul gören Mac Arthur öyküleri ile tutarlılığa da bakılması planlanmıştır. Bu Aile kuklaları, geliştirilmiş öykü kökleri ve Mac Arthur öyküleri kullanılarak 20 çocuk ile gerçekleştirilen pilot çalışma sonrasında öyküler kodlanmış ADÖ alt boyutları ile yüksek uyumu olduğu saptanan öykülerle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir.

Aile Değerlendirme Ölçeği boyutlarına ve Mac Arthur öykülerine uygunluğunu ve bu boyutları ne oranda temsil ettiklerini değerlendirmek üzere gelişim ve klinik psikoloji alanlarında uzman 3 yargıcı kararından geçmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmış, bazı hikayeler değerlendirme aracından çıkarılmış ve toplam 11 hikaye seçilmiştir.

5.3.2. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi Uygulama Süreci

Uygulamalara başlamadan önce Ankara içindeki çeşitli anaokulları ile görüşmeler yapılmış ve bu araştırmaya katkıda bulunmayı kabul eden anaokullarındaki 60 ay ve üzeri çocukların ailelerine bir ön hazırlık olarak bu araştırmaya katılıp katılmayacaklarını ifade ettikleri birer izin formu dağıtılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden anne ve babalardan sadece anneler tarafından cevaplandırılması istenecek olan Kişisel Bilgi Formu, 6-18 Yaş Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18), Aile Değerlendirme Ölçeği kendilerine kapalı zarf içerisinde iletilmiştir. Bu ölçeklerin yanısıra çocukların anasınıflı öğretmenleri tarafından Öğretmen Bilgi Formu (TRF/ 6-18) ve Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği her çocuk için yanıtlanmıştır. Bu süreç içinde eş zamanlı olarak araştırmaya katılmayı kabul eden ailelerin çocuklarıyla Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Uygulamalar, çocukların bulunduğu kurumlar tarafından sağlanan bir odada, bireysel olarak yapılmıştır. Bütün uygulamaların ses kayıtları alınmış olup, her uygulamadan önce çocuğa kayıt cihazlarını tanınması ve incelemesi için vakit ayrılmıştır. (ses kayıtları için de aileden izin alınmıştır. Kodlama ve puanlama sırasında ortaya çıkabilecek yanlışlıkları önlemek amacıyla, elde edilen kayıtlar gelişim psikolojisi alanında uzman düzeyindeki iki yargıcıya gönderilmiş ve yargıcılar arası güvenilirlik değeriendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM VI.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilere uygulanan istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Araştırmanın temel amacı, çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin, sosyal yeterlilikleriyle olan bağlantısını incelemektir. Bunun yanısıra, araştırmanın hipotezleri arasında da belirtildiği üzere, sosyal yeterlilik ve çocukların aile içi ilişki temsillerinin kızlar ve erkekler arasında farklılık gösterip göstermediği de inceleme kapsamında bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; öncelikle sosyal yeterlilik boyutunda cinsiyetler arası fark görülüp görülmediğini araştırmak üzere, Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği ile annelerin ve öğretmenlerin doldurduğu 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçekleri'nin alt ölçeklerinden alınan puanların cinsiyetler açısından karşılaştırıldığı bağımsız örneklem t-testi analizi sonuçlarına yer verilecektir. Bu bulguların ardından da; Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi aracılığıyla ortaya konan aile içi ilişki temsillerinin cinsiyetler arası fark gösterip göstermediğini incelemek üzere yapılan t-testi analizi sonuçları aktarılacaktır. Daha sonrasında; araştırmanın temel amacı doğrultusunda, Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukları sosyal yeterlilik, okula uyum, sosyalleşme düzeyleri ile içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları açısından karşılaştırmak amacıyla yapılan t-testi analizi sonuçlarından söz edilecektir.

Bu karşılaştırmaların ardından da; hem aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların ailelerinin de işlevsellik düzeylerinin ne yönde farklılaştıklarının incelendiği t-testi analiz sonuçlarına ve hem de çocukların ifade etmiş oldukları aile içi ilişki temsilleri ile annelerin bildirmiş oldukları ailenin işlevsellik düzeyi arasındaki ilişkileri irdelemek üzere gerçekleştirilen Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarından söz edilecektir. Son olarak da; bu bölümde sosyal yeterliliği yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılmış olan regresyon analizi bulgularına yer verilecektir.

6.1 Çocukların Sosyal Yeterlilik Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Literatür bilgileri ele alındığında sosyal yeterlilik düzeyinin kızlar ve erkekler arasında farklılık gösterdiği görülmüş olup, bu araştırmada da t-testi analizi ile çocukların sosyal yeterlilik düzeyini ölçmeyi amaçlayan Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanların kızlar ve erkekler açısından değişkenlik gösterip göstermediği incelenmiştir. T-testi analizi sonuçları Tablo 6.1'de gösterilmektedir.

Tablo 6.1. Sosyal İlişki Değerlendirme Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

	Kız N= 51		Erkek N= 44		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	t
Akran ve Öğretmenlerle Pozitif İlişkiler	39,80	4,59	37,77	4,96	2,06**
Katılımcı Olmayan Davranışlar	4,35	1,37	5,45	2,11	-2,97**
Akranlarla Negatif İlişkiler	3,57	2,07	4,75	2,34	-2,58**
Öğretmenle Negatif İlişkiler	5,47	0,97	5,06	1,42	1,59

**p < 0.05

Tablo 6.1’de de görüldüğü üzere, kız çocuklarının ($\bar{X} = 39.80$; s.d = 4,59) erkek çocuklara ($\bar{x} = 37.77$, s.d = 4,96) oranla akranlar ve öğretmenlere yönelik pozitif ilişkiler alt faktöründen daha yüksek puan aldıkları gözlenmiştir [t (1,88)= 2,058, p <0.05]. Buna karşın, erkek çocukların ($\bar{x} = 5,45$; s.d = 2,11) kız çocuklara ($\bar{x}=4,35$; s.d= 1,37) oranla katılımcı olmayan davranışlar alt faktöründen daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir [t (1,71) = -2.969, p < 0.01] Benzer şekilde akranlarla negatif ilişkiler alt faktöründe de erkek çocuklar ($\bar{x} = 4,75$; s.d= 2,34) kız çocuklardan ($\bar{x} = 3,57$; s.d = 2.07) daha yüksek puanlar almışlardır [t (1,86) = - 2,584, p<0.05].

Bu bulgulara göre, erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla akranlarıyla olumsuz ilişki ve katılımcı olmayan davranışlar sergiledikleri, kız çocuklarının ise akranlarıyla ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişki kurabildikleri düşünülmüştür. Öğretmenle negatif ilişkiler boyutunda ise cinsiyet farkına rastlanmamıştır.

6.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların, sosyal sorunlarını, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunlarını, sosyal faaliyetlere ve etkinliklere katılım durumunu belirlemek üzere, anneler tarafından doldurulan 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden alınan puanların kız ve erkekler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek üzere t-testi analizi yapılmıştır . Bu analize ilişkin sonuçlar Tablo 6.2'de verilmektedir.

Tablo 6.2. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.

	Kız		Erkek		
	N= 51		N= 44		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	T
Sosyal Sorunlar	3,68	2,31	3,40	3,14	0.48
İçe Yönelim Davranış Sorunları	6,98	4,66	6,29	6,07	0.61
Dışa Yönelim Davranış Sorunları	9.06	5,79	9.66	7,53	-0.43
Sosyallik Alt Testi	8,71	1,97	7,29	2,49	3,024**
Etkinlik Alt Testi	16,35	6,93	14,31	6,02	1,531

** p < 0.05

. Tablo 6.2’de de görüleceği üzere, bu alt ölçekler yönünden kız ve erkekler arasında anlamlı düzeyde bir farklılığa rastlanmamıştır. Ancak Sosyallik alt testi ele alındığında, kızların ($\bar{x} = 8.71$; s.d = 1.97) erkeklerden ($\bar{x} = 7.29$; s.d = 2.49) daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir [t (1,82) = 3,024, p<0.01]. Bu bağlamda kız çocuklarının erkeklerden daha fazla sosyal gruplar içine dahil olduğu, daha çok sayıda arkadaşlık ilişkisi kurduğu ve anne- babası, kardeşi ve arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi olduğu düşünülmüştür.

6.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Öğretmen Bilgi Formu (TRF/6-18)

Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.

Araştırma kapsamında, çocukların sosyal sorunları, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları, okul ortamındaki etkinliklerdeki başarı ve uyum düzeyleri, öğrenmeye yönelik çabalarını değerlendirmek üzere, öğretmenlerden 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Öğretmen Bilgi Formu'nu doldurmaları istenmiştir. Okul öncesi dönemde bulunan çocukların 6-18 Yaş Davranış Değerlendirme Öğretmen Bilgi Formu'nun sosyal sorunlar, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları alt ölçeklerinden aldıkları puanların cinsiyetler arasında farklılık gösterip göstermediğini incelemek üzere yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre, öğretmenler erkek çocukların ($\bar{x} = 7,34$; s.d = 8.45) kız çocuklarından ($\bar{x} = 4,20$; s.d = 4.40) daha fazla dışa yönelim davranış sorunları sergilediklerini bildirmişlerdir. [t (1,65) = 7.29, p <0.05]. Sosyal sorunlar ve içe yönelim davranış sorunları açısından cinsiyetler arası bir farka rastlanmamıştır.

Öğretmenler tarafından bildirilen genel uyum düzeyine bakıldığında, kız çocuklarının ($\bar{x} = 5,17$; s.d=1,26) erkek çocuklardan ($\bar{x} = 4,29$; s.d=1.00) daha uyumlu oldukları saptanmıştır. [t (1,92)=3,793, p<0.01]. Anaokulunda yer alan etkinliklerdeki başarıları değerlendirildiğinde, kız çocuklarının ($\bar{x} = 5,03$; s.d=1,24) başarı oranlarının erkeklerden ($\bar{x} = 4,43$; s.d= 0.87) daha yüksek olduğu görülmüştür [t (1,92)= 2,776, p<0.01].

Benzer şekilde kız çocuklarının ($\bar{x} = 5,31$; s.d= 1,31) öğrenmeye ilişkin puanlarının erkek çocuklardan ($\bar{x} = 4,59$; s.d.=1,06) anlamlı derecede yüksek olduğu [$t(1,92) = 2,955$, $p < 0.01$] ve erkek çocuklara ($\bar{x} = 4,77$; s.d.=1.00) oranla yine kız çocuklarının ($\bar{x} = 5,62$; s.d.=1,26) öğretmenleri tarafından daha mutlu olarak nitelendirildikleri belirlenmiştir [$t(1,92) = 3,663$, $p < 0.01$]. Bulgular ışığında, anaokulu ortamında erkek çocuklarının daha fazla dışsallaştırılmış davranış sorunları sergiledikleri, buna karşın kızların ise erkeklere göre daha uyumlu, daha başarılı, ve öğrenmeye yönelik çabalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 6.3’de gösterilmektedir.

Tablo 6.3. 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Öğretmen Bilgi Formu (TRF/6-18) Alt Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması.

	Kız N= 51		Erkek N= 44		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	T
Sosyal Sorunlar	1,35	1.76	2,09	2,32	0.09
İçe Yönelim Davranış Sorunları	4,66	4,50	4,86	4,40	0.04
Dışa Yönelim Davranış Sorunları	4,20	4,40	7,34	8.45	7.29**
Etkinliklerdeki Başarısı	5,03	1,24	4,43	0.87	2.776**
Uyum	5,17	1,26	4,29	1,00	3,793**
Öğrenme	5,31	1,31	4,59	1,06	2,955**
Mutlu	5,62	1,26	4,77	1,00	3,663**

6.4. Çocukların Aile İçi İlişki Temsillerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların aile içi ilişki temsilleri ile ilgili literatürde yer alan çeşitli araştırmalara göre kız ve erkek çocuklarının aile içi ilişki temsilleri farklılık göstermektedir. Çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ifade ettikleri öyküsel anlatımlarının cinsiyetlere özgü farklılıklarını incelemek üzere t-testi analizi gerçekleştirilmiştir. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi ve alt boyutları açısından kızlar ile erkekler arasındaki farklılıkların olup olmadığını incelemek üzere yapılan t-testi analizi yapılmış ve anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Tablo 6.4'de gösterilen bulgulardan da anlaşılabacağı üzere çocukların aile içi ilişki temsillerinin cinsiyetler arasında farklılık göstermediği saptanmıştır .

Tablo 6.4. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT) ve Alt Boyutlarından Alınan Puanların Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

	Kız N= 51		Erkek N= 43		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	T
ÖYAİT (Toplam Puan)	0,45	0,50	0,44	0,50	0,89
Problem Çözme	38,10	7,76	37,07	8,30	0,62
İletişim	36,98	8,42	34,95	8,53	1,15
Duygusal Tepki Gösterme	37,10	8,59	35,17	7,50	1,16
Davranış Kontrolü	38,63	7,99	38,21	9,43	0,23
Gereken İlgiyi Gösterme	42,04	8,28	40,47	8,63	0,90
Güven	41,00	8,81	40,32	8,71	0,37
Yakınlık	39,96	8,58	38,58	9,01	0,76
Ebeveyn Rolünü Anlama	40,28	8,55	41,72	9,62	-0,76

**** p < 0.01**

6.5. Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri Açısından Sosyal Yeterlilik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların sosyal yeterliliği değerlendirmeyi amaçlayan Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırmak üzere yapılan t-testi analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarından elde edilen bulgular, Tablo 6.5'de verilmektedir.

Tablo 6.5. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması

	Aile İçi İlişki Algısı		Aile İçi İlişkileri Algısı		T
	Olumlu N=42		Olumsuz N=52		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	
Akranlarla ve Öğretmenlerle Olumlu İlişkiler	42,28	5,76	38,44	3,43	-3,839**
Akranlarla Olumsuz İlişkiler	4,11	0,85	4,38	0,84	1,536
Katılımcı Olmayan Davranışlar	6,21	1,96	5,40	2,08	-1,940
Öğretmenle Olumsuz İlişkiler	2,60	1,14	2,40	0,96	-0,920

** p < 0.01

T-testi analizi sonuçlarına göre, aile içi ilişkilerini olumlu olarak algılayan çocukların ($\bar{x} = 42,28$; s.d.= 5,76), olumsuz olarak algılayan çocuklara ($\bar{x} = 38,44$; s.d.= 3,43) kıyasla akranları ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişkiler geliştirdikleri tespit edilmiştir [$t(1,65) = -3,839$, $p < 0.01$]. Öğretmenler ve akranlarla olumsuz ilişkiler kurma yönünden aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayanlar arasında bir farka rastlanmamıştır.

6.6. Aile İçi İlişkileri Olumlu ve Olumsuz Olarak Algılayan Çocukların 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği'nden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması

Öykülere Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak yansıtan çocukları Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırmak üzere yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre gruplar arası fark bulunmamıştır. Analiz sonuçları Tablo 6.6'da gösterilmektedir.

Tablo 6.6. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/6-18) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması

	Aile İçi İlişki Algısı Olumlu N=42		Aile İçi İlişkileri Algısı Olumsuz N = 52		T
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	
Sosyal Sorunlar	3,72	3,06	3,42	2,42	-0.518
İçe Yönelim Davranış Sorunları	5,98	4,87	7,23	5,70	1,157
Dışa Yönelim Davranış Sorunları	9,52	7,66	9,19	5,69	-0.226
Sosyallik Alt Testi	8,35	2,48	7,81	2,19	-1,117
Etkinlik Alt Testi	15,12	6,31	15,65	6,84	0.398

p>0,05

Aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların annelerinden alınan bilgiler doğrultusunda içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları, sosyal faaliyetlere ve etkinliklere katılım oranları ve bu etkinliklerdeki başarıları yönünden farklılaşmadıkları görülmektedir.

6.7. Aile İçi İlişkileri Olumlu ve Olumsuz Olarak Algılayan Çocukların 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Bilgi Formu’ndan Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması

Öykülere Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak yansıtan çocukları Öğretmen Bilgi Formu’nun alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırmak üzere yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre gruplar arası fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 6.7 ‘de verilmektedir.

Tablo 6.7. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Öğretmen Bilgi Formu’nun (TRF / 6-18) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılması .

	Aile İçi İlişki Algısı Olumlu N= 52		Aile İçi İlişkileri Algısı Olumsuz N = 42		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	T
İçe Yönelim Davranış Sorunları	5,07	3,99	4,33	4,68	-0,821
Dışa Yönelim Davranış Sorunları	6,52	7,05	4,38	4,96	-1,661
Etkinliklerdeki Başarısı	4,62	0,93	4,90	1,24	1,268
Uyum	4,67	1,16	4,90	1,22	0,96
Öğrenme	4,90	1,22	5,08	1,26	0,67
Mutlu	5,12	1,15	5,34	1,28	0,90

p>0,05

Aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların öğretmenlerinden alınan bilgiler doğrultusunda, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları, etkinliklerde sergiledikleri başarı, sınıf içi uyumluluk, mutluluk ve öğrenme düzeyleri açısından farklılaşmadıkları saptanmıştır.

6.8. Aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocukların aile işlevsellikleri yönünden karşılaştırılması

Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aile içi ilişkileri olumlu veya olumsuz olarak algılayan çocukların annelerinin belirtmiş olduğu aile işlevsellikleri puanları yönünden karşılaştırılması amacıyla t-testi analizi yapılmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 6.8'de gösterilmektedir.

Tablo 6.8. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT)’nde aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz olarak algılayan çocukların Aile Değerlendirme Ölçeği ve alt ölçeklerinden alınan puanlar açısından karşılaştırılması.

	Aile içi İlişki Algısı Olumlu N=42		Aile İçi İlişki Algısı Olumsuz N=52		
	$\bar{X}$	Sd	$\bar{X}$	Sd	T
ADÖ Toplam Puan	100,58	17,96	130,15	36,57	5,130**
ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeği	9,93	3,62	13,11	4,72	3,718**
ADÖ İletişim Alt Ölçeği	14,25	3,02	17,88	6,68	3,505**
ADÖ Roller Alt Ölçeği	20,02	4,47	25,81	6,75	4,993**
ADÖ Duygusal Tepki Gösterme Alt Ölçeği	8,72	2,28	11,38	4,90	3,487**
ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği	13,30	2,36	16,96	3,61	5,926**
ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği	13,86	3,02	18,71	4,58	6,185**
ADÖ Genel Fonksiyonlar Alt Ölçeği	18,14	4,62	23,38	9,38	3,54**

** p<0.01

Aile işlevselliğini değerlendiren Aile Değerlendirme Ölçeği’nden alınan yüksek puanlar, “sağlıksız aile işlevlerine” işaret ederken, düşük puanlar ise “sağlıklı aile işlevlerine” işaret etmektedir. Analiz sonucunda aile içi ilişkileri olumsuz yönde algılayan çocukların annelerinin doldurmuş olduğu aile değerlendirme ölçeklerinden aldıkları puanların da yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular, öykü tamamlama testinde aile içi ilişkileri olumlu yönde algılayan çocukların, olumsuz yönde algılayan çocuklara kıyasla Aile Değerlendirme Ölçeği ve alt testlerinin tümünden düşük puanlar aldıklarına işaret etmektedir.

6.9. Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri ile Annelerinin İfade Etmiş Oldukları Ailenin İşlevsellik Düzeyi Arasındaki İlişkiler

Giriş bölümünde de değinildiği üzere, çocukların algıladıkları aile içi ilişkiler ile ailenin mevcut işlevsellik düzeyi birbirleriyle ilişkili görünmektedir. Bu araştırmada çocukların aile içi ilişki temsilleri ile anneden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenen ailenin işlevsellik düzeyi arasındaki ilişkileri saptamak üzere Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Daha öncede yapılan t testi analizi sonuçlarına göre, ailenin sağlıklı veya sağlıklı işlevsellik düzeyine bağlı olarak çocukların aile içi ilişki temsillerinin farklılaştığı gözlemlenmiş olup, bu bölümde Aile Değerlendirme Ölçeği'nin ve Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin alt boyutları temelinde birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6.9'da gösterilmektedir.

Tablo 6.9. Aile Değerlendirme Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Ölçekleri ile Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi (ÖYAİT) Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.

	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT	ÖYAİT
	Problem	İletişim	Duygusal	Davranış	Ebeveyn	Gereken	Güven	Yakınlık
	Çözme		Tepki	Kontrolü	Rolünün	İlgiyi		
			Gösterme		Açıklığı	Gösterme		
ADÖ Problem Çözme	-0.40**	-0.32**	-0.31**	-0.31**	-0.21**	-0.37**	-0.36**	-0.41**
ADÖ İletişim	-0.39**	-0.34**	-0.33**	-0.33**	-0.14	-0.40**	-0.37**	-0.42**
ADÖ Roller	-0.45**	-0.43**	-0.46**	-0.42**	-0.23*	-0.43**	-0.43**	-0.48**
ADÖ Duygusal Tepki Gösterme	-0.29**	-0.24*	-0.24*	-0.23*	-0.05	-0.27**	-0.26**	-0.33**
ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme	-0.45**	-0.45**	-0.46**	-0.45**	-0.21*	-0.48**	-0.46**	-0.49**
ADÖ Davranış Kontrolü	-0.56**	-0.48**	-0.48**	-0.49**	-0.29**	-0.54**	-0.52**	-0.55**
ADÖ Genel	-0.34**	-0.27**	-0.27**	-0.28**	-0.20	-0.34**	-0.34**	-0.39**
ADÖ Toplam Puan	-0.46**	0.41***	-0.41**	-0.40**	-0.23*	-0.45**	-0.44**	-0.49**

* $p < .05$, ** $p < .001$,

Tablo 6.9’da da görüldüğü üzere, Aile Değerlendirme Ölçeği’nin Alt Ölçekleri ile Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nin boyutları arasında beklenen yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur. Aile Değerlendirme Ölçeği’nde alınan düşük puanlar sağlıklı aile içi işleve, buna karşın Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nde alınan yüksek puanlar ise olumlu aile içi ilişki temsillerine işaret etmektedir. Analiz sonuçlarından elde edilen negatif yönde ilişkiler bu durumu destekler nitelikte olmakta ve annelerin belirtmiş oldukları aile içi işlev ile çocukların aile içi ilişki temsilleri arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir. Aile Değerlendirme Ölçeği alt ölçekleri ile Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi alt boyutları arasında -0.21 ($p < 0,01$) ile -0.56 ($p < 0.01$) arasında değişen anlamlı korelasyonlar mevcuttur. Aile Değerlendirme Ölçeği’nin Genel Fonksiyonlar ve Duygusal Tepki Gösterme alt ölçeği ile Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nin Ebeveyn Rolünün Açıklığı boyutu arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

7.0. Regresyon Analizi

Çeşitli araştırmalar, ailenin işlevsellik düzeyi ve çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinin çocukların sosyal yeterlilik düzeylerini yordadığını belirtmişlerdir. Bu çalışma kapsamında da çocukların aile içi ilişki temsilleri ve ailenin mevcut işlevsellik düzeyinin çocuklarının sosyal yeterlilik düzeylerini yordadığı varsayılmış ve bu araştırma sorusunu sınamak üzere Aşamalı Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır.

Sosyal yeterlilik düzeylerini incelemek üzere, çocukların akranlarıyla ve öğretmenleriyle olumlu ve olumsuz ilişkiler kurma ile uyumluluk düzeyleri, anneler ve öğretmenler tarafından alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiş içe yönelim dışı yönelim davranış sorunları temel alınmıştır.

Yapılan Aşamalı (Hiyerarşik) Regresyon Analizi kapsamında denkleme ilk aşamada Aile Değerlendirme Ölçeği'nin toplam puanı ve alt ölçekleri (Problem Çözme, İletişim, Davranış Kontrolü, Duygusal Tepki Gösterme, Gereken İlgiyi Gösterme, Roller, Genel Fonksiyonlar), ikinci sırada Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi toplam puanı ve alt ölçekleri (Problem Çözme, İletişim, Yakınlık, Güven, Gereken İlgiyi Gösterme, Ebeveyn Rolünün Açıklığı, Davranış Kontrolü, Duygusal Tepki Gösterme) alınmıştır. Sonuçlar Tablo 7.0'de verilmiştir.

Tablo 7.0. Sosyal Yeterliliğin Bileşenleri Yordayan Değişkenler

Akranlar ve Öğretmenlerle Olumlu İlişkiler Geliştirme					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
Duygusal Tepki Gösterme	0.22	0.22	-0.47	-5,76**	26,63**
Aile İşlevsellik Düzeyi	0.31	0.29	0.44	3,87**	20,06**
Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri	0.41	0.39	0.34	3,95**	20,73**

Akranlarla Olumsuz İlişkiler Geliştirme					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
Duygusal Tepki Gösterme (ADÖ)	0.05	0.04	-0,23	-3,41*	5,29*
Gereken İlgiyi Gösterme (ADÖ)	0.11	0.09	0,30	1,50	5,82**
Güven (ÖYAİT)	0.15	0.13	-0.23	-2,07*	5,46**
Sınıf İçi Uyumluluk					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
İletişim (ADÖ)	0.11	0.10	-0.33	-4,18**	10,95**
Problem Çözme (ÖYAİT)	0.17	0.15	-0.28	-2,64 *	9,33**
* p< .05 , ** p< .01 ,					

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların öğretmenlerinden alınan bilgiler doğrultusunda, çocukların akranları ve öğretmenleriyle olumlu ilişkiler geliştirmelerini yordayan değişkenlere bakacak olursak; denkleme ilk sırada Aile Değerlendirme Ölçeği'nin "Duygusal Tepki Gösterme" alt ölçeği'nin girdiğini ve toplam varyansın % 22'sini açıkladığı görülmektedir. Aile Değerlendirme Ölçeği toplam puanı olarak belirlenen "Aile İşlevsellik Düzeyinin" ise, Duygusal Tepki Gösterme ile birlikte toplam varyansın % 31'ini açıkladığı belirlenmiştir. Denkleme üçüncü sırada giren çocukların aile içi ilişki temsillerinin ise toplam varyansa

%10'luk bir katkı sağladığı tespit edilmiştir. Denkleme giren tüm değişkenler toplam varyansın %41'ini açıklamaktadırlar.

Çocukların akranlarla olumsuz ilişkiler geliştirmelerini yordayan değişkenlerin belirlenmesine yönelik yapılan analiz sonucunda ise; denkleme giren tüm değişkenlerin toplam varyansın % 15'ini açıkladığı görülmektedir. Denkleme ilk sırada giren değişken olan “Duygusal Tepki Gösterme” alt ölçeği, toplam varyansın % 5'ini, ikinci sırada giren Gereken İlgiyi Gösterme” alt ölçeği, Duygusal Tepki Gösterme alt ölçeği ile birlikte toplam varyansın % 11'ini açıklamaktadır.

Üçüncü sırada denkleme giren Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin Güven alt ölçeği, toplam varyansa % 4'lük bir katkıda bulunduğu saptanmıştır. Gereken ilgiyi gösterme değişkeni kendisinden önce ve sonra denkleme giren değişkenlerle birlikte toplam varyansa anlamlı düzeyde bir katkıda bulunurken, tek başına yordamaya katkısının anlamsız olduğu görülmektedir.($t = 1,50$, $p > 0.05$).

Öğretmenlerin bildirdiği sınıf içi uyum düzeyini yordayan değişkenlerin incelediği analiz sonucunda ise, denkleme ilk aşamada, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin İletişim alt ölçeği'nin girdiği ve toplam varyansın % 11'ini, denkleme ikinci sırada giren Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin Problem Çözme alt boyutunun iletişim alt ölçeği ile birlikte toplam varyansın % 17'sini açıkladığı görülmektedir.

Dışa Yönelim Davranış Sorunları (Öğretmenler tarafından bildirilen)					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
Problem Çözme (ÖYAİT)	0.05	0.04	0,232	2,28*	5,18*
Dışa Yönelim Davranış Sorunları (Anneler tarafından bildirilen)					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
Genel Fonksiyonlar (ADÖ)	0.07	0.06	0.27	2,67**	7,12**
İçe Yönelim Davranış Sorunları (Anneler tarafından bildirilen)					
	R²	Uyarlanmış R²	β	t	F
Ebeveyn Rolünün Açıklığı (ÖYAİT)	0.10	0.09	-0.306	-3,07**	9,41**

Çocukların dışa yönelim davranış sorunlarını yordayan değişkenler incelendiğinde, öğretmenler ile annelerin belirtmiş oldukları dışa yönelim davranış sorunlarını yordayan değişkenlerin farklı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Aşamalı Regresyon Analizinde Aile Değerlendirme Ölçeği ve Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin tüm alt ölçekleri denkleme dahil edildiği halde yalnız tek değişkenin yordayıcı özelliğe sahip olduğu görülmüştür.

Okul öncesi dönemde bulunan çocukların öğretmenleri tarafından bildirilen İçe Yönelim davranış sorunlarını yordayan değişkenlere bakıldığında, Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin Problem Çözme alt ölçeğinin toplam varyansın % 5'ini açıkladığı görülmektedir. Buna karşın, annelerden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenen dışa yönelim davranış sorunlarını yordayan değişkenler incelendiğinde, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Genel Fonksiyonlar alt ölçeğinin toplam varyansa % 7'lik bir katkıda bulunduğu görülmektedir. Annelerin bildirdiği İçe Yönelim Davranış Sorunları açısından, Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin Ebeveyn Rolünün Açıklığı boyutu toplam varyansın % 10'unu açıklamaktadır.

BÖLÜM VII

TARTIŞMA

Çok sayıda araştırma, aile içi ilişkilerin çocukların sosyal-duygusal gelişimleri üzerinde önemli bir role sahip bulunduğunu, aile içinde yer alan etkileşimlerin çocuğun aile dışındaki ortamlarda kurduğu ilişkilerde de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Aile içi ilişkiler ile çocuğun psikolojik durumu ve sosyal-duygusal gelişimi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan modeller, çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinde bu ilişki dahilinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Yapılan bu araştırmanın amacı çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin ve ailenin mevcut işlevsellik düzeyinin, çocukların sosyal yeterlilikleriyle olan bağlantısını incelemek, bu bağlamda hem annelerden hem de çocuklardan alınan bilgiler doğrultusunda aile içi ilişkiler ve ailenin işlevsellik düzeyini saptamak ve bu doğrultuda da çocukların sosyal yeterlilik düzeyleri ve sosyal yeterlilik ile bağlantılı çeşitli davranışlar arasındaki ilişkileri mercek altına almaktır.

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular araştırmanın amaçları ve literatürde yer alan benzer çalışma sonuçları temelinde tartışılacaktır. Yapılan bu araştırmanın amacı çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin ve ailenin mevcut işlevsellik düzeyinin, çocukların sosyal yeterlilikleriyle olan bağlantısını incelemektir. Ayrıca, çeşitli değişkenler açısından cinsiyetler arası farka da değinilecektir. Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular amaçların sunulduğu sıra göz önünde bulundurularak irdelenecektir.

7.1. Cinsiyete İlişkin Bulguların Tartışılması

Öncelikle çocukların sosyal yeterlilikleri, okul ve ev ortamındaki davranışları yönünden kızlar ve erkekler arasındaki farklardan söz edilecektir. Çocukların sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek üzere uygulanan Kreş İçi Sosyal Yeterlilik Ölçeği'nin akranlar ve öğretmenlerle olumlu ilişkiler, akranlarla olumsuz ilişkiler, katılımcı olmayan davranışlar ve öğretmenle olumsuz ilişkiler alt ölçeklerinden alınan puanların cinsiyetler arasında fark teşkil edip etmediği incelenmiş ve yapılan analiz sonuçlarından elde edilen bulgular öğretmenlerin değerlendirmelerinde kreş içinde sosyal yeterlilik yönünden kızlar ve erkekler arasında farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Kızların erkeklere oranla akran ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişkiler kurdukları, erkeklerin ise kızlardan daha fazla katılımcı olmayan davranışlar sergiledikleri ve akranlarıyla olumsuz ilişkiler içinde bulundukları saptanmıştır. Bu bulgu literatürde yer alan diğer araştırma bulguları ile tutarlı olmaktadır.

Loeber & Hay (1997), erkek çocukların kız çocuklara oranla sosyal açıdan daha az yeterli olduklarını, akranlara yönelik daha fazla saldırgan davranışlar sergilediklerini belirtmiştir. Schmidt, DeMulder & Denham (2002)'da yapmış oldukları çalışmada, okul öncesi dönemde bulunan çocukların sosyal yeterliliklerinin gelişimsel ve psikososyal yordayıcılarını incelemişler ve araştırma sonucunda, öğretmenler tarafından bildirilen sosyal yeterlilik düzeyinin kızlar ve erkekler açısından farklılaştığını tespit etmişlerdir. Öğretmenler erkek çocukların kızlara oranla sosyal açıdan belirgin düzeyde daha az yeterli olduklarını, daha fazla öfke ve saldırganlık sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Landy (2009), okul öncesi dönemde bulunan çocukların sosyal oyunlarını incelediğinde, kızlar ve erkekler açısından birtakım farklılıkları gözlemlendiğini belirtmiştir. Erkek çocukların oyunlar içerisinde akranlarıyla olan ilişkilerinde daha kaba ve sert davrandıkları, rekabet ve egemenlik kurmayı içeren ilişki biçimini tercih ettikleri; kız çocuklarının ise daha az saldırgan ve işbirliği kurmaya daha meyilli oldukları ortaya konmuştur. Bu dönemde çocukların hemcinsileriyle oyun oynamayı ve ilişki kurmayı tercih etmelerinin nedeni bu benzer ilgi ve etkileşim örüntülerine sahip olmalarından ötürü olabilmektedir.

Çocukların kreş içindeki sosyal davranışlarını, uyumunu ve başarı düzeyini değerlendirmek üzere uygulanan bir diğer ölçek olan Öğretmen Bilgi Formu'ndan elde edilen sonuçların cinsiyet farkı açısından karşılaştırıldığı analiz sonuçlarına göre ise, erkeklerin anlamlı düzeyde kızlardan daha fazla Dışa Yönelim davranış sorunları sergilemekte oldukları, kızların ise erkeklere oranla öğretmenleri tarafından daha başarılı, daha mutlu ve öğrenmeye daha açık olarak değerlendirildikleri saptanmıştır. Erol, Kılıç, Ulusoy, Keçeci ve Şimşek (1998)'nin yaptıkları çalışmada, 5-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin öğretmenlerinden alınan değerlendirme sonuçlarında, kızlarda İçe Yönelim sorunlarının, erkekler de ise Dışa Yönelim sorunlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Kargı ve Erkan (2004), 3-5 yaş arası çocukların sorun davranışlarını inceledikleri araştırmalarında, öğretmenlerin Dışa Yönelim konusunda kızlarda erkeklere oranla daha fazla sorun davranışa işaret etmişlerdir.

Stadelmann ve ark. (2007), aile içi ilişkiler ile çocukların güçlü ve zayıf yönleri arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmalarında, erkeklerin kızlardan daha fazla Dışa Yönelim davranış problemleri sergilediklerini, kızların pro-sosyal davranışlarının erkeklerden daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Schmidt ve ark.(2002)' da erkeklerin Dışa Yönelim davranış sorunlarının kızlardan da daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Sosyal yeterlilik kendi içinde diğerleriyle etkili sosyal etkileşim içinde bulunma, akranlarla olan çatışmaları çözümleyebilme gibi becerileri içermektedir. Dışa Yönelim davranış sorunları ise akranlarla olan ilişkilerin bozulmasına ve sonuçta daha düşük düzeyde bir sosyal yeterlilik oluşumuna neden olmaktadır (Rose-Krasnor, 1997).

Okul öncesi dönemde yer alan çocuklarla yapılan çalışmalarda, İçe Yönelim ve Dışa Yönelim davranış sorunları bulunan çocukların, daha az sayıda prososyal davranış sorunları sergiledikleri ifade edilmiştir. Sosyal yeterlilik davranış sorunları ile problemli sosyal ilişkiler arasında aracı bir rol oynamaktadır (Dodge & Crick, 1990). Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmenlerin bildirdiği üzere Dışa Yönelim davranış problemleri daha fazla olan erkek çocuklarının, prososyal davranışlar sergileyen kız çocuklarına nazaran sosyal yeterliliklerinin daha düşük olduğu söylenebilmektedir.

Çocukların sosyal yeterliliğine ilişkin elde edilen bulguların cinsiyetler arası fark gösterip göstermediğinin incelendiği analiz sonuçlarında, anneden alınan bilgilerin, öğretmenlerden alınan bilgilerden farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların sosyal yeterliliğine ilişkin annelerden alınan bilgilerin cinsiyet farkı açısından incelendiğinde, kızların Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin Sosyallik alt testinde erkeklerden daha yüksek puanlar aldıkları görülmüş ancak İçe Yönelim ve Dışa Yönelim davranış sorunları ile sosyal sorunlar açısından kızlar ve erkekler arasında bir farka rastlanmamıştır. Sosyallik alt testinden elde edilen bulgular, kız çocuklarının erkeklerden daha fazla sosyal gruplar içine dahil olduklarına, daha çok sayıda arkadaşlık ilişkisi kurduklarına; anne,baba, kardeş ve arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin Öğretmen Bilgi Formu incelendiğinde ise annelerden alınan bilgilerin aksine, kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Anneler ve öğretmenlerin çocukların sosyal davranışlarına ilişkin birbirlerinden farklı geri bildirimlerde bulunmuş olmaları yapılan diğer araştırmalarda dikkat çekici bir unsurdur.

Arı, Tuğrul ve Uzmen (1996)'in 4-6 yaş çocuklarda ruhsal uyum davranışlarını anne-babalar ve öğretmen görüşleri açısından inceledikleri çalışmalarında, genel olarak tüm alt boyutlarda anne-baba ve öğretmen görüşleri arasında cinsiyet açısından farklılık olduğunu saptamışlardır. Bu farklılığın nedeni çocukların içinde bulundukları ortam ve çevreye göre farklı davranışlar sergilemeleri olabilmekte ve çocuğun davranışını değerlendiren kişinin çocuğu ne kadar iyi tanıdığına, davranış problemlerini tolere edebilme düzeyine, kişiliğine ve çocuktan beklentilerine göre değişkenlik göstermektedir (Schmidt ve ark., 2002).

Çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’de ifade ettikleri öyküsel anlatımlarının cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bulgular kızların ve erkeklerin aile içi ilişkileri olumlu veya olumsuz olarak yansıttıkları öyküsel anlatımlarının anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği görülmüştür. Bu konuda yapılan araştırmalarda tutarlı sonuçlar elde edilememiş olup, bazı araştırmalar çocukların öyküsel anlatımlarının cinsiyetler arasında fark gösterdiğini belirtirken bazıları ise herhangi bir fark öngörmemişlerdir.

Du Rocher Schudlich, Shamir ve Cummings (2004), evlilik çatışması, çocukların aile içi ilişki temsilleri ve akran ilişkileri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmadan elde ettikleri bulgular doğrultusunda, çocukların Oyuncak Öykü Tamamlama Testi aracılığıyla ifade ettikleri aile içi ilişki temsillerinin cinsiyet açısından farklı olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde okul öncesi dönemde bulunan çocukların öykü tamamlama çalışmalarıyla aile içi ilişki temsillerinin araştırıldığı başka bir araştırmada ise cinsiyetler arası farka rastlanmamıştır (Schermerhorn, Cummings & Davies, 2008).

Evlilik çatışması, ebeveynlik davranışları ve çocukların aile içi ilişki temsilleri arasındaki ilişkileri araştıran Shamir, Schudlich ve Cummings (2001), kızlar ve erkekler arasında aile içi ilişkileri olumlu ve olumsuz yönde temsil etmeleri açısından bir fark görmemişlerdir. Bu araştırmada belirtilen bulgulardan farklı sonuçların elde edildiği başka çalışmalar da mevcuttur.

Oppenheim ve ark. (1993) yaptıkları çalışmada, okul öncesi dönemde bulunan çocukların öykü tamamlama çalışmasında ifade ettikleri aile içi ilişki temsilleri ile ailenin işlevsellik düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlar evlilik doyumu daha yüksek olan ve annenin psikolojik sıkıntılarının daha az bulunduğu ailelerde yetişen erkek çocukların öykü tamamlama çalışmasında daha uyumlu ve tutarlı, kız çocuklarının ise daha az saldırganlık içeren öyküler kurguladıklarını göstermektedir.

Page & Bretherton (2003), çocukların aile içi ilişki temsilleri ile sosyal yeterlilikleri arasındaki bağlantıları ele aldıkları çalışmalarında, çocukların aile içi ilişki temsillerinin cinsiyetler arası fark gösterip göstermediğini incelemişlerdir. Elde edilen bulgular, genel olarak tüm hikayelerde erkeklerin kızlara göre daha fazla şiddet içeren temalar ifade ettiklerini ve baba figürünü hikayelerde daha sıklıkla kullandıklarını, kız çocuklarının ise daha fazla şefkat ve sevgi ifadeleri içeren hikayeler kurguladıklarını ve annelerini daha fazla bakım veren kişi olarak yansıttıklarını göstermektedir. Dolayısıyla çocukların aile içi ilişki temsillerinde cinsiyet rolüne uygun yansıtılarda bulunulabildiği göze çarpmıştır. Ancak bu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu, sosyal yeterliliği yordayan aile içi ilişki temsillerinin kızlar ve erkek açısından fark göstermediği olmuştur. Buna göre, annelerini daha olumsuz, anne ve baba arasındaki ilişkiyi daha çatışmalı algılayan çocukların sosyal problemlerinin daha fazla olduğu ve sosyal yeterlilik düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüş ve bu sonuçların kızlar ve erkekler arasında farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Laible ve ark. (2004), okul öncesi dönemdeki çocukların öykü tamamlama testi kullanarak aile içi ilişki temsilleri ile sosyal yeterliliklerini değerlendirdikleri araştırmalarında, çocukların öyküsel anlatımlarının cinsiyetler arası fark taşıdığı ve kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha tutarlı ve sözel açıdan zengin öyküler oluşturdukları görülmüştür. Bunun nedeni kız çocuklarının erkeklerden daha sosyal olmaları ve oyuncak bebek figürleri kullanarak sözel içeriği daha fazla öyküsel anlatımlarda bulunmaları olabilmektedir.

Öykü Tamamlama Testi kullanarak çocukların aile içi ilişki temsillerini değerlendiren bir başka araştırma da ise, erkek çocuklarının kız çocuklara göre anne ve babalarıyla olan ilişkilerini daha olumsuz yönde temsil ettikleri, kızların ise daha fazla olumlu temsillerde bulundukları görülmüştür (Stadelmann ve ark.,2007). Okul öncesi dönemdeki bulunan çocukların öykü tamamlama çalışmalarında ifade ettikleri aile içi ilişki temsillerinin cinsiyetler arası fark gösterdiğini belirten bir diğer araştırma; Klitzing, Stadelmann ve Perren tarafından (2007) yılında gerçekleştirilmiş ve kız çocuklarının erkek çocuklarıyla karşılaştırıldıklarında öykülerinde daha az sayıda olumsuzluk ve saldırganlık içeren tema ifade ettikleri belirtilmiştir.

7.2 Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri Açısından Sosyal Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ifade ettikleri öyküsel anlatımlarının sosyal yeterlilik düzeyleriyle olan ilişkisini ortaya koymak amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre, aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz yönde temsil eden çocukların okuldaki sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek üzere Öğretmenlerin doldurduğu Kreş İçi Sosyal İlişkiler Değerlendirme Ölçeği'nin alt faktörlerinden farklı puanlar aldıkları tespit edilmiştir.

Bulgular incelendiğinde, aile içi ilişkileri olumlu yönde algılayan çocukların, olumsuz yönde algılayan çocuklarla karşılaştırıldıklarında, akran ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişkiler kurdukları, akranlarıyla ortaklaşa oyunlar oynadıkları; akran ve öğretmenlerine yönelik dokunma, gülümseme ve kucaklama gibi sıcaklık ve yakınlık içeren davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Akranlar ve öğretmenlerle olumsuz ilişkiler kurma, katılımcı olmayan davranışlar sergileme ile aile içi ilişki temsillerinin bir bağlantısı görülmemiştir. Sosyal yeterlilik akran ve öğretmenlerle olumlu ilişkiler ile ilişkilendirilmiştir (Ladd, 1999). Dolayısıyla yukarıda bahsedildiği üzere aile içi ilişki temsilleri olumlu olan çocukların sosyal açıdan da yeterli oldukları söylenebilmektedir.

Olumlu aile içi ilişki temsilleri ile okul ortamında sergilenen sosyal davranışlar arasındaki ilişki başka araştırmalarca da irdelenmiştir. Rudolph, Hammen ve Burge (1995), kendileri, aileleri ve akranlarına yönelik olumsuz temsiller ifade eden çocukların okul ortamında daha fazla akranları tarafından dışlandıklarını ve sosyal yeterlilik düzeylerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukların öykü tamamlama çalışmalarında kendilerine birincil bakım veren kişilere atfettikleri olumlu temsiller, pro-sosyal davranışları ve akranları tarafından daha fazla tercih edilmeleriyle ilişkili bulunurken, olumsuz temsiller duygularını düzenleyememe, saldırganlık ve akranları tarafından reddedilme durumlarıyla ilişkilendirilmiştir (Shields, Ryan ve Cicchetti, 2001). Benzer şekilde, başka bir çalışmada ise, çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkilerine atfettikleri olumsuz temsillerin, akranlarına yönelik sergiledikleri agresif davranışlar ve olumsuz akran ilişkileriyle bağlantılı bulunmuştur (Schudlich, Shamir ve Cummings, 2004).

Olumlu aile içi ilişki temsilleri ile pro-sosyal davranışların ilişkilendirildiği bir başka çalışma Stadelmann, Perren, Wyl ve Klitzing'a (2007) aittir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, çocukların aile içi ilişki temsillerinin pro-sosyal davranışlar üzerinde ailenin bildirdiği aile içi işlevsellik düzeyinden daha fazla yordayıcı olduğu görülmüştür. Bu bulgu bu araştırma sonuçlarıyla da tutarlı görünmektedir. Elde edilen bulgularda annelerin bildirmiş olduğu aile işlevsellik düzeyi ile çocukların sosyal yeterliliklerine dair davranışları incelendiğinde yalnızca çocukların okuldaki uyum düzeyleriyle bir ilişki kurulabilmiş, sosyal yeterliliğin diğer boyutları olan akranlar ve öğretmenlerle ilişkiler, sosyallik, annelerin doldurduğu Aile Değerlendirme Ölçeği'nden alınan puanlarla ilişkilendirilememiştir.

Öykülerin birbirleriyle olan tutarlılıklarının ve sözel tepkilerin niteliğinin de sosyal yeterliliğin yordayıcısı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla öykü tamamlama çalışmalarında sunulan ilişkisel çatışmaları çözümleyebilen, aile içi ilişkilere dair sosyal ifadeler kullanan çocuklar günlük yaşamlarında akranlarıyla olan etkileşimlerinde de sosyal açıdan yeterli davranışlar sergilemektedirler (Holmberg, Robinson, Price ve Wiener, 2007). Çocukların öyküsel tepkileri değerlendirilirken bu çalışmada da benzer ölçütler ele alınmış, olumlu yönde iletişim, sevgi ve şefkat içeren, çatışmanın çözümlenebildiği hikayeler olumluluk boyutunda yüksek puanlar alırken, şiddet, ceza, ihmal, reddedilme gibi ifadeler bulunan öyküler olumsuz yönde puanlanmıştır.

Klitzing, Stadelmann ve Perren'in (2007) yılında yaptıkları çalışmaya göre, aile içi ilişki algısını değerlendiren öykü tamamlama araçlarında aile içi ilişkilere yönelik daha çok sayıda pro-sosyal ve olumlu tema bildiren çocukların, öğretmenleri tarafından bildirildiği üzere okul ortamında akranlarıyla daha fazla sosyalleşmektedirler. Benzer şekilde, Oppenheim, Emde ve Warren. (1997), okul öncesi dönemde bulunan çocuklarla yaptıkları oyuncak öykü tamamlama çalışması sonucunda, olumlu aile içi ilişki temsilleri bulunan çocukların hem annelerinden hem de öğretmenlerinden alınan bilgiler doğrultusunda sosyal yeterlilik düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Laible (2004), çocukların aile içi ilişki temsillerinin, ebeveynlik davranışları, sosyal yeterlilik ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarıyla olan ilişkisini araştırdığı çalışmada, çocukların aile içi ilişkilere dair öyküsel temsillerinin hem annelerden hem de öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda sosyal yeterliliklerinin yordayıcısı olduğunu söylemişlerdir.

Bahsedilen bu çalışmaların aksine yapılan bu çalışmada ailelerin bildirdiği sosyal yeterliliğe ilişkin bulgular ile çocukların aile içi ilişki temsilleri arasında ilişki görülmemiştir. Çeşitli araştırmalar (Laible, 2006; Page ve Bretherton, 2001; Laible, Carlo, Torquati ve Ontai, 2004) çocukların aile içi ilişki temsilleri ile sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişkileri incelemiş ancak bahsedilen hiç bir çalışmada, bu araştırmada da olduğu üzere çocukların aile içi ilişki temsili ile annenin çocuğun sosyal davranışlarına ilişkin bildirimleri arasında ilişkiye rastlanmamış, yalnızca öğretmen formlarından elde edilen veriler ile aile içi ilişki temsilleri arasında bağlantı kurulabilmiştir.

Bu durum, annenin çocuğun davranışlarına yönelik kesin ve yansız bilgiler sunmakta zorlanabilmesi veya yalnızca çocuğun aile ortamı içerisindeki sosyal davranışlarını temel alarak daha dar bir kapsamda değerlendirme yapmasından ötürü olabilmektedir. Çocuğun aile ortamı içerisinde yer alan sosyal davranışları, çocuğun daha geniş çevrelerdeki davranışlarına ilişkin çıkarsamada bulunmak için okul ortamında akranları arasında sergilediği davranışlardan daha az geçerli ve yeterli görünmektedir.

7.3. Aile içi İşlevsellik Düzeylerine göre Çocukların Aile İçi İlişki Temsilleri Bulgularının Tartışılması

Çocuklar aile içi ilişkilere yönelik olarak olumlu veya olumsuz yönde oluşturdukları zihinsel temsiller aracılığıyla aile içi işlevselliğe dair bir güven duygusu hissetmekte ve bu da çocuğun sosyal-duygusal işlevselliğini etkilemektedir (Cummings ve Davies,1994).

Çocuk kendisine bakım veren kişileri, ulaşılabilir ve duyarlı olarak algıladığında, aynı zamanda kendisinin de sevilebilir, değerli olarak hissetmekte ancak buna karşın bakım veren kişi ihmalkar ve reddeden bir tavır sergilediğinde çocuk da kendisinin seilmeyen ve değersiz biri olarak algılamaktadır. Çocuk aile içi ilişkilere dair bir güven duygusu içinde olmazsa, çevresini keşfetmesini sağlayacak otonomi ve özgüven duygusuna sahip olamamaktadır (Maccoby ve Martin,1983).

Çok sayıda araştırmada, çocukların anne ve babaları arasındaki çatışmaları ve ebeveynlik biçimlerini nasıl algıladığını incelemiş ve genel olarak aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliğini değerlendiren az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında ebeveynlik biçimleri ve anne-baba arasında yer alan evlilik çatışmasına değinilmemiş, annelere aile içi işlevsellik düzeylerini değerlendirmek üzere Aile Değerlendirme Ölçeği verilmiş ve çocukların annelerinin bildirmiş olduğu aile işlevsellik düzeyine bağlı olarak Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ifade ettikleri öyküsel anlatımlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, aile işlevsellik düzeyleri farklı olan çocukların aile içi ilişki algılarının da değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Buna göre, anneleri tarafından “sağlıksız aile içi işleve” sahip olduğu bildirilen ailelerin çocukları öykü tamamlama çalışmalarında aile içi ilişkilere yönelik olumsuz temsillerde bulunmuş, buna karşılık “sağlıklı” aile işlevlerine sahip olan ailelerin çocuklarının ise olumlu temsillerde bulundukları görülmüştür. Buna göre, çocukların aile içi ilişkilere dair algılarının, ailenin duygusal ortamı ve aile yaşamının bir yansıması olabileceği düşünülmüştür.

Aile içi çatışma ile çocukların aile içi ilişkilere dair içsel temsilleri arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırma Winter, Davies, Hightower ve Meyer (2006), tarafından yapılmıştır. Okul öncesi dönemde bulunan çocuklarla gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçlarının belirttiği üzere, aile içi anlaşmazlıklar doğrudan çocuğun aile içi ilişkilerine dair temsillerini yordamaktadır.

Çocuklar kendileri açısından tehdit oluşturan unsurları çok sayıda kaynaktan elde ettikleri veriler doğrultusunda değerlendirmektedirler. Anne ve babalarının birbirleri ile kurdukları etkileşimin kalitesi ve aile içi çatışma birarada çocuğun aile içi ilişkilerinin ne denli güvenli olduğunda ilişkin temsillerini biçimlendirmektedir. Anne ve babaların çatışmalar karşısında sergiledikleri tutumlar ve ilişkisel sorunları ortadan kaldırma biçimleri çocukların aile içi ilişkileri nasıl temsil ettikleri ile doğrudan ilişkili bulunmuştur (Shamir, Schudlich ve Cummings, 2001).

Birbirleri arasında yer alan çatışmaları olumsuz biçimlerde çözmeye çalışan anne-babaların çocuklarının da anne ve babalarına yönelik olumsuz temsiller geliştirdikleri, buna karşın çatışmaları olumlu biçimde çözen anne-babaların çocuklarının olumlu temsillerde bulundukları saptanmıştır. Bu bağlamda çocukların aile içi sistemlere ilişkin zihinsel temsillerinin evdeki sosyal-duygusal ortam yani anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba arasındaki ilişkiler ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilmektedir (Shamir, Schudlich ve Cummings, 2001).

Schermermorn, Cummings ve Davies (2008) çocukların çoklu aile ilişkilerini (anne-çocuk, baba-çocuk, anne-baba) nasıl algıladıklarını değerlendiren araştırmanın sonuçlarına göre, aile içi çatışmalar, anne-çocuk ve baba-çocuk arasındaki ilişkiler çocuğun evlilik çatışması, anne ve babasıyla olan ilişkilerine dair temsillerini ve evlilik ilişkisine dair güven duygusunu belirlemektedir. Bu temsiller ise en sonunda yeniden aile içi çatışmayı, çocuğun psikolojik işlevselliğini, anne ve babanın çocuk ile kurduğu ilişkileri etkilemektedir. Çocukların olumsuz aile temsillerinin altında yatan anne-baba çatışması ve ebeveynlik biçimlerinin karşılıklı etkileşimlerinin incelediği çalışmada, çocukların anne –baba çatışmasına maruz kalmaları, anne ve babalarının evlilik ilişkilerine dair daha yüksek düzeyde olumsuz temsilleri geliştirmelerine neden olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin bildirimleri ise bu çocukların okula uyumlarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, aile içi işlevsellik düzeyinin düşük olduğu ailelerin çocukları, işlevsellik düzeyinin yüksek olduğu ailelerin çocuklarına kıyasla aile içi ilişkilere dair daha olumsuz temsillerde bulunmakta ve öğretmenleri tarafından akranlarıyla olan ilişkilerinin de olumsuz olduğu söylenebilmektedir. Araştırmadan çıkarılan bir başka sonuç ise, aile içi ilişkileri olumsuz yönde algılayan çocukların annelerinin ve öğretmenlerinin çocukların sosyal yeterliliğine ilişkin davranışları konusunda farklı geribildirimlerde bulunmuş olmalarıdır. Olumsuz aile ilişki temsillerinde bulunan çocukların öğretmenleri çocukların sosyal yeterliliğine ilişkin ailelerinden daha olumsuz geribildirimlerde bulunurken, olumlu temsillerde bulunan çocuklara ilişkin olarak öğretmenler ailelerden daha olumlu ifadelerde bulunmuşlardır.

Aile içi ilişkileri olumsuz, çatışmalı bir ortam olarak algılayan ve zihninde böyle temsil eden çocuklar, aile içinde de, dışında da benzer çatışma, öfke ve saldırganlık içeren davranışlar sergilemektedir (Grych, Schlafer ve Klockow, 2002). Benzer şekilde McHale, Johnson ve Sinclair (1999)'de aile içi ilişki temsillerinin aile dinamikleri ile okul öncesi dönemde bulunan çocukların akranlarıyla olan ilişkileri arasındaki bağlantıda aracı rol oynadığını belirtmişlerdir. Böylece ailenin çocuğun sosyal davranışlarının üzerindeki etkisi çocuk tarafından oluşturulan zihinsel temsiller aracılığıyla olmaktadır.

Aile içi çatışmaların, çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerini etkilediği kabul edilmekte ve bu bağlamda Shamir ve ark. (2001) yılında yaptıkları araştırmada, anne,baba ve çocuk arasında yüksek düzeyde çatışmanın varolduğu ailelerde yetişen çocuklar aile içi ilişkilere dair olumsuz temsiller geliştirmekte, çatışmanın varolmadığı, sıcak ilişkilerin bulunduğu aileler de ise çocuklar olumlu temsiller geliştirmektedirler. Stadelmann ve ark. (2007), ailenin işlevsellik düzeyi ile çocukların aile içi ilişki temsilleri arasında bir ilişki bulamamış,ailenin çocuğun ilişki temsilleri üzerindeki etkisinin anne ve baba tutumları veya ebeveynlik davranışları aracılığıyla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Aile içi ilişki temsilleri ile sosyal yeterliliğin diğer boyutları olan okul ortamındaki davranışları, uyum ile başarı düzeyi, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan analiz sonuçlarında, çocukların aile içi ilişki temsilleri ile davranış sorunları, uyum ve başarı düzeyi arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Kreş içi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği'nden alınan bilgilerin aksine 6-18 yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Öğretmen Bilgi Formu tarafından değerlendirilen okuldaki uyum ve başarı düzeyi, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları açısından anlamlı sonuçlar bulunamamıştır. Literatürde yer alan aile içi ilişki temsilleri ile davranış sorunları arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli araştırmalar, aile içi ilişkilere yönelik çatışma ve şiddet içeren öyküsel anlatımların, öğretmenler tarafından bildirilen dışsallaştırılmış davranış sorunlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Laible, 2004; Warren, Oppenheim ve Emde,1996).

Öykü tamamlama tekniği ile çocukların aile içi ilişkilere dair algılarını inceleyen , geçmiş yıllarda yapılmış olan çok sayıda araştırmada, bu yöntemin çocukların çevrelerindeki ilişkilere dair anlayışlarını ortaya koymada aracı bir rol üstlendiğini göstermektedir (Bretherton, Ridgeway ve Cassidy, 1990; Oppenheim, Emde ve Warren, 1997). Raya (1986), öyküsel anlatımlar esnasında çocuklar tarafından aktarılan bilişsel-duygusal temsillerin, çocukların doğrudan görüşme ile bilgi sahibi olunamayacak ailenin işlevsellik düzeyine ilişkin temel inançlarını ortaya çıkardığını belirtmektedir (Akt.: McHale ve ark.,1999).

Bu araştırmada, çocukların aile içi ilişkilere dair algılarını incelemek üzere yarım bırakılmış öyküler geliştirilmiş ve ailenin işlevsellik düzeyini değerlendirmek üzere de annelerden ölçekler doldurmaları istenmiştir. Hem çocuklardan hem de annelerden alınan bilgiler karşılaştırıldığında, çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ailenin işlevselliğine ilişkin belirlenen tüm boyutlarında (problem çözme, iletişim, ebeveyn rolü, duygusal tepki gösterme, güven, yakınlık, gereken ilgiyi gösterme) yansıttığı temsillerin anneden alınan bilgilerle ilişkili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla çocukların aile içi ilişkilere dair algılarının annelerinin algılarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir. Çalışmadan elde edilen bu sonuç aynı zamanda geliştirilmiş olan öykü tamamlamaya dayanan ve çocukların aile içi ilişki temsillerini değerlendiren bu aracın güvenilirliğine ilişkin de veri sağlamaktadır.

Arkadaş edinme, sosyal paylaşımlarda bulunma, işbirliği kurma, akranlarla ve yetişkinlerle olumlu etkinlikler kurma gibi beceriler sosyal yeterliliğin bileşenleri olarak kabul edilmekte ve çocuğun anne-babasıyla kurduğu ilişkiler temelinde geliştiği öngörülmektedir. Sosyal açıdan yeterli bir işleyişe sahip olduğu düşünülen bir çocuğun gelişiminde, hem aile içerisinde hem de sosyal çevresi içinde yer alan deneyimleri hem de anne-babası öncelikli olmak üzere diğer insanlarla kurduğu etkileşimlerin niteliği önemli bir role sahiptir (Schneider ve ark.,1989; Akt.: Feldman ve Masalha, 2010).

7.4. Regresyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada çocukların sosyal yeterliliğini yordayan değişkenler incelenmiş ve farklı değişkenlerin sosyal yeterliliğin farklı boyutlarını yordadığı saptanmıştır. Öncelikle öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda çocukların akranları ve öğretmenleriyle olumlu ilişkiler geliştirmesini belirleyen etmenler açısından bakıldığında öncelikle, annenin çocuğa karşı sergilediği duygusal tepki daha sonrasında ailenin genel işlevsellik düzeyi ve çocuğun aile içi ilişkilere dair algısının yordayıcı oldukları saptanmıştır. Akranlarla olumsuz ilişkiler yürütme açısından ise, annenin duygusal tepki ve gereken ilgiyi gösterme düzeyinin ve çocuğun öykü tamamlama çalışmasında anne ve babasını ne denli güvenilir olarak temsil ettikleri yordayan faktörler olarak tespit edilmiştir.

Buna göre, aile içinde duyguların daha az ifade edildiği, bireylerin birbirlerine karşı daha az ilgi gösterdiği ailelerde yetişen ve çocukların anne ve babasını daha az güvenilir olarak algıladığı durumlarda çocukların akranlarıyla daha olumsuz ilişkiler geliştirdiği söylenebilmektedir.

Araştırmacılar aile içinde duyguların ifade edilmesinin çocukların sosyal davranışlarıyla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların aile içinde edindikleri deneyimler, çeşitli duyguların ifade edilmesine ne oranda tanık oldukları, anne ve babalarıyla kurdukları ilişkiler sosyal duygusal yeterliliklerinin yordayıcısı olmaktadır.

Duygusal tepkiselliğin yüksek olduğu ailelerde yetişen çocuklar, ilişkilere dair daha olumlu ve uyumlu temsiller geliştirmekte ve sosyal gelişimlerinin de daha iyi olduğu görülmektedir. Bu sonuç, bu araştırma bulgularıyla desteklenmiş olup, annelerin bildirmiş olduğu duygusal tepki düzeyi ile çocukların öykülerinde ifade ettikleri duygusal tepkisellik birbirleriyle ilişkili bulunmuştur. Bunun yanı sıra, duygusal tepkisellik yönünden sağlıklı işlev gösteren ailelerinin çocuklarının akranlarıyla daha olumlu ilişkiler kurdukları belirlenmiştir. Duygusal tepki gösterme ile çocukların aile içi ilişki temsilleri ve sosyal davranışları arasındaki ilişkiler hem bağlanma hem de bilişsel gelişim kuramcıları tarafından destek görmektedir. Çocukların aile içinde edindikleri gerçek yaşama ait deneyimler, aile içi ilişkilere dair temsillerini biçimlendirmektedir.

Çocukların aile ortamında duygularla ne denli iç içe oldukları , duyguların insan ilişkilerindeki önemini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Böylece, aile üyelerinin birbirlerine duygularını ifade ediyor olmaları çocukların ilişkisel bilgileri anlamalarını ve işlemlerini kolaylaştırmakta ve sosyal becerilerini güçlendirmektedir. Okul öncesi dönem çocukların içsel çalışan modellerinin ve ilişki şemalarının gelişimi açısından önemli yıllar olmaktadır. Her ne kadar çocukların ilişkilere dair şemaları yıllar boyunca biçimlenmeye devam etsede, ilk temsiller erken çocukluk döneminde ve okul öncesi yıllarda oluşmaktadır. Çocukların kişilerarası ilişkilere dair ilk deneyimleri ve özellikle duyguların ifade edilmesine tanık olmaları, ilişkisel şemalarının ve anlayışlarının gelişimi açısından önem arz etmektedir (Laible, 2006).

Aile içinde duygusal tepki gösterme ile çocukların sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişkileri inceleyen Boyum ve Parke (1995), anne ve babaların daha sıklıkla duygularını ifade ettiği ailelerde yetişen çocukların öğretmenleri tarafından sosyal açıdan daha yeterli bulundukları görülmüştür. Daha çok sayıda olumlu duygunun ifade edildiği ailelerde, çocukların prososyal davranışlarının oranı da daha fazla olmaktadır. Bu durumun aksine, olumsuz duyguların daha sıklıkla ifade edildiği ortamda yetişen çocukların saldırgan ve uyumsuz davranışlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Yapılan bir diğ er araştırmada da annenin çocuğa karşı sergilediği duyarlılık ile duygusal temasın çocukla olan karşılıklı ilişkinin çocukların sosyal çevreye olan uyumunu ve sosyal yeterliliklerini desteklediği  ne sürülmüştür (Feldman ve Masalha, 2010).

Ailenin işlevsellik düzeyi ile çocukların aile içi ilişki temsillerinin sosyal yeterliliklerinin ve davranış sorunlarının yordayıcısı olup olmadığının incelendiği diğ er analiz sonuçlarına göre ise de, ailenin işlevselliğinin çeşitli yönlerinin çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarını yordadığı tespit edilmiştir. Problem   zme yönünden düşük işlev gösteren ailelerin çocuklarının  ğretmenlerinin bildirdiği üzere dışsallaştırılmış davranış sorunları daha fazla olmaktadır. Ayrıca, genel olarak sağlıksız işlev gösteren aileler, çocuklarının daha fazla dışsallaştırılmış davranış sorunlarının bulunduğu bildirmişlerdir.

  selleştirilmiş davranış sorunları açısından bakıldığında ise, anne ve babalarının ebeveyn rollerine ilişkin daha fazla belirsizlik taşıyan, onlardan daha az maddi ve manevi destek algıladığını düşünen çocukların içselleştirilmiş davranış sorunlarının daha fazla olduğu d ş n lmektedir. Çocuklar, anne ve babalarının, ebevenlik sorumluluklarını yerine getirmekte yetersiz kaldıklarına ilişkin bir algıya sahip olduklarında, çocuklar ilgi ve ihtiyaçlarına yeterince önem verilmediği düşüncesine kapılarak, benlik algıları zedelenebilmekte ve bu doğrultuda içselleştirilmiş davranış sorunları görülebilmektedir (Segrin ve Flora, 2005).

Geçmiş yıllarda yapılan araştırmalar, sosyal yeterlilik ve davranış sorunları üzerinde ailenin işlevsellik düzeyinden daha çok ebeveynlik biçimlerinin etkisini temel almışlar ve ebeveynlik davranışlarının çocukların sosyal yeterliliğini yordayan değişkenler olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu araştırma sonuçlarına göre; olumlu, sıcak ebeveynlik biçimine sahip olan ailelerin çocuklarının sosyal yeterliliklerinin daha yüksek olduğu; cezalandırıcı ve sert ebeveynlik uygulamalarına sahip olanların çocuklarının ise öğretmenleri tarafından dışsallaştırılmış davranış sorunlarının daha fazla olduğu bildirilmiştir (Coie ve Dodge, 1998). Aile içi ilişki temsilleri ile çocukların davranış sorunları arasında ilişki olduğunu öne süren araştırmalar ise, anne ve babasına yönelik daha az olumlu temsilde bulunan çocukların okulda daha fazla dışsallaştırılmış davranış sorunları sergilediklerini göstermektedir (Laible, 2004; Oppenheim ve ark., 1997).

Aile içi işlevselliği olumsuz yönde etkilediği düşünölen evlilik çatışmaları da çocuğun sosyal ilişkilerini ve davranışlarını biçimlendirmektedir. Literatürde yer alan araştırmalar, evlilik çatışması bulunan ailelerde yetişen çocukların davranış ve uyum problemleri sergilediklerini göstermektedir (Emery, 1982; Katz ve Gottman, 1993). Yapılan bu araştırmada anne ve babalarının ilişkileri incelenmemiş ancak sağlıksız aile içi işleve sahip olduğu düşünölen ailelerin, evlilik yönünden de daha fazla çatışma yaşadıkları düşünölmektedir.

Evlilik ilişkisi ile çocukların davranış problemleri arasındaki ilişkilerin incelediği araştırmalarda , anne ve baba arasındaki düşmancıl ve olumsuz iletişimin, çocukların dışa yönelim davranış sorunlarını yordadığı belirlenmiştir (Katz & Gottman, 1993; Fincham ve Osborne, 1993). Evlilik ilişkisi ve niteliğinin çocukların uyum ve davranış problemleri üzerinde olan etkisi, model alma süreciyle açıklanabilmektedir. Çocuklar ebeveynlik biçimlerinin sergilenmesi ile anne ve babalarıyla olan etkileşimleri esnasında tüm olumsuz iletişim ve etkileşim örüntülerini gözlemleyerek öğrenebilmektedir. Ayrıca bu süreçlerden farklı olarak, evlilik ilişkisinin yarattığı gerginlik çocukların kendi sıkıntılarını farklı yollarla dışa vurmalarına neden olabilmektedir (Katz ve Gottman, 1993).

Çocukların okuldaki uyumlu davranışlarını yordayan değişkenler incelendiğinde, bunların annelerin bildirmiş olduğu ailenin iletişim ve problem çözme boyutlarındaki işlevselliği olduğu görülmüştür. Bu bağlamda iletişimin açık olduğu, sözel etkileşimin bulunduğu ailelerin çocuklarının okulda daha uyumlu oldukları söylenebilmektedir. Bu sonuç diğer araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Annenin olumlu bir duygulanım sergilediği, çocukla sözel iletişiminin kuvvetli olduğu ailelerde, çocukların sosyal yeterliliklerinin de daha yüksek olduğu saptanmıştır. Buna karşın, olumsuz duyguların baskın olduğu, sözel ifadelerin kullanılmadığı bir iletişim örüntüsüne sahip ailelerde yetişen çocukların daha düşük düzeyde sosyal yeterlilikleri bulunmaktadır (Zhou ve ark., 2002).

İletişim aile içinde öğrenilmekte ve diğer ortamlara genellenmektedir. Dolayısıyla çocukların aile ortamında edindikleri etkileşim örüntüsü, akranlarıyla olan ilişkilerine yansımaktadır. Ailenin iletişim örüntüsü ile çocukların akranları arasındaki yeterlilik düzeyinin ilişkisini ortaya koyan araştırma Cassidy ve ark. (1992) tarafından yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, iletişimin yüksek olduğu ailelerde yetişen çocuklar, akranları tarafından daha fazla kabul edilmekte ve sosyal yeterliliklerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Aile içi iletişim, ailenin sağlıklı bir işleyiş göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Açık bir iletişim için sözel veya sözel olmayan mesajların tutarlı ve uyumlu olmaları gerekmektedir.

Sağlıklı işlev gösteren aileler, üyelerin birbirlerine karşı güven duyduğu, duygularını, fikirlerini ve tepkilerini ilgi ve empati içeren biçimde ifade edebilen aileler olmaktadır. Buna karşın, sağlıklı işlev gösteren ailelerde, bireyler birbirlerine karşı güven duymamakta, birbirlerini suçlamakta, eleştirmekte, olumsuz duyguların paylaşımını ve birbirleriyle olan iletişimlerini engellemeyerek yıkıcı bir etkileşime sahip olmaktadır. İletişimin az olduğu, duyguların ve problemlerin konuşulmadığı ailelerde yetişen çocuklar daha fazla davranış problemi sergileme riski taşımaktadırlar (Clark & Ladd, 2000).

Ailenin problem çözme boyutundaki işlevselliğinin çocukların uyum yönündeki davranışlarını yordadığı bulgusu, literatür bilgilerini doğrulayan niteliktedir. Sağlıklı işleyişe sahip olan aileler, problemlerin olmadığı değil, problemleri çözebilme becerisinin bulunduğu aileler olarak kabul edilmektedir. Problem çözme süreci problemin tanımlanması, problemle ilgili bireylerin birbirleriyle iletişime geçmesi, olası çözüm yollarının geliştirilmesi ve en uygun çözüm yolunun uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi gibi çeşitli aşamaları içinde barındırmaktadır. Aileler bu süreçleri uygun şekilde gerçekleştiremediklerinde, problemler ve bunlarla ilişkili duygular hakkında birbirleriyle konuşmaktan kaçındıklarında, çocuklar da kendi kişisel yaşamlarında ve ilişkilerinde benzer davranış örüntüleri geliştirmekte, uygun başatme ve problem çözme becerileri gösteremekte, çeşitli davranış problemleri sergileyebilmektedirler (Rothbaum & Weisz,1994).

7.5 Sonuç

Bu araştırmada çocukların aile içi ilişkilere dair algıları ile sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, genel olarak, çocukların aile içi ilişkileri zihinlerinde olumlu veya olumsuz yönde temsillerinin sosyal yeterliliklerini belirleyen bir etmen olduğu söylenebilmektedir. Buna göre, aile içi ilişkilerini olumlu yönde temsil eden çocukların, öğretmenleri tarafından okulda arkadaşları ile daha olumlu ilişkiler geliştirdikleri ve sosyal yeterliliklerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Aile içi ilişkileri olumsuz yönde algılayan çocukların ise, akranlarıyla olumsuz ilişkiler geliştirdikleri öğretmenleri tarafından bildirilmiştir. Araştırmanın amaçları çerçevesinde sorulan sorulara yanıt olarak bulunan sonuçlar şunlardır:

1. Sosyal yeterlilik düzeyleri açısından cinsiyetler arası bir farka rastlanmıştır olup, erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla akranlarıyla olumsuz ilişki ve katılımcı olmayan davranışlar sergiledikleri, kız çocuklarının ise akranlarıyla ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişki kurabildikleri görülmüştür.

2. Okula uyum, sosyalleşme, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları açısından cinsiyetler arası farkın araştırıldığında, annelerin bildirdiği üzere; kız çocuklarının erkeklerden daha fazla sosyal gruplar içine dahil olduğu, daha çok sayıda arkadaşlık ilişkisi kurduğu ve anne- babası, kardeşi ve arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi olduğu düşünülmüştür. Öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda ise; erkek çocuklarının daha fazla dışa yönelim davranış sorunları sergiledikleri, buna karşın kızların ise erkeklere göre daha uyumlu, daha başarılı, ve öğrenmeye yönelik çabalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde aktarılan aile içi ilişkilere dair öyküsel tepkiler açısından cinsiyetler arası farka rastlanmamaktadır. Aile içi ilişki temsilleri açısından kızlar ve erkekler arasında bir farklılık görülmemiştir.

5. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocuklar arasında, sosyal yeterlilik düzeyleri açısından fark bulunmuş olup, aile içi ilişkilere yönelik olumlu zihinsel temsiller geliştiren çocukların, öğretmenleri tarafından da okulda arkadaşları ile daha olumlu ilişkiler geliştirdikleri ve sosyal yeterliliklerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

6. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocuklar arasında, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları açısından bir fark görülmemiştir. Aile içi ilişkilerini olumlu ve olumsuz yönde algılayan çocukların öğretmenlerinden ve annelerinden alınan bilgiler doğrultusunda, içe yönelim ve dışa yönelim davranış sorunları, sosyallik, etkinliklerde sergiledikleri başarı, sınıf içi uyumluluk, mutluluk ve öğrenme düzeyleri açısından farklılaşmadıkları saptanmıştır.

7. Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde, aile içi ilişkilere dair olumlu ve olumsuz temsillerde bulunan çocukların arasında, aile işlevsellikleri yönünden farka rastlanmış olup; "sağlıklı" olarak nitelendirilen işlevselliği yüksek olan ailelerde yetişen çocukların aile içi ilişki temsillerinin olumlu olduğu, öte yandan "sağlıksız", düşük işleve sahip ailelerin çocuklarının ise aile aile içi ilişki temsillerinin olumsuz olduğu belirlenmiştir.

8. Okul öncesi dönemdeki çocukların Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nde ifade ettikleri aile içi ilişki temsilleri ile annelerinin ifade etmiş oldukları ailenin işlevsellik düzeyi birbirleriyle ilişkili bulunmuştur.

9. Okul öncesi dönemdeki çocukların aile ilişkileri temsilleri (Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi ile değerlendirildiği üzere) ile annelerinden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenen aile işlevsellik düzeyi çocukların sosyal yeterliliklerinin yordayıcısı olduğu yapılan analiz sonuçlarında belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal yeterliliğin çocukların akranları ve öğretmenleriyle olumlu ilişkiler geliştirme boyutunda, ailenin duygusal tepki gösterebilme düzeyinin, ailenin işlevsellik düzeyinin ve çocukların aile içi ilişki temsillerinin yordayıcı özellik gösterdiği saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda aile içi ilişkilerin ve çocukların bu ilişkilere nasıl bir anlam yükledikleri, zihinlerinde nasıl canlandırdıkları sosyal-duygusal gelişimlerini biçimlendirerek, çevreyle olan iletişim ve etkileşimlerini etkilemektedir. Çocukların aile içindeki bireylerin ilişki kurma biçimlerini içselleştirerek kendi sosyal çevrelerinde benzer davranışlar sergiledikledikleri söylenebilmektedir.

Bu bağlamda çocukların aile içinde olup bitenleri çoğu zaman doğru yansıttıkları sonucu çıkarılabilmektedir. Araştırmada çocuğun sosyal davranışlarına ilişkin annelerin ve öğretmenlerin farklı bilgiler öne sürdükleri görülmüştür. Çocukların aile ilişki temsillerininin annelerin değil, öğretmenlerin çocuğa ilişkin bildirmiş olduğu sosyal yeterlilikleriyle ilişkili olduğu ortaya konmuştur.

Tüm bulgular birarada ele alındığında, çocukların çevrelerinde olup biten olaylara ve ilişkilere duyarsız kalmadıkları, bilgi işleme süreçleriyle zihinlerinde bir tutarlı bir algıya sahip oldukları ve tüm bunların onların psikolojik ve sosyal gelişimlerinde ve her yönden yeterli bireyler olmalarında büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

7.6 Araştırmanın Katkısı, Sınırlılıkları ve Öneriler

“Aile içi örüntülerin çocukların algıları açısından incelenmesi” adlı tez çalışmasında; çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin, ailenin mevcut işlevselliği ve çocukların sosyal yeterlilikleri arasında ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda; çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinin, okul ortamında sergiledikleri sosyal davranışlarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, okul öncesi dönemde bulunan çocukların aile içi ilişki temsilleri ile sosyal yeterliliklerinin birbirleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Ülkemizde psikoloji literatüründe yer alan araştırmalara bakıldığında, çocukların algıladıkları aile içi ilişkiler yönünden çok az sayıda araştırmaya rastlanmıştır.

Araştırma kapsamında geliştirilen Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi’nin bu konuda çocukların aile içi ilişki temsillerini değerlendirmek yönünde yararlı bir araç olacağına inanılmaktadır. Bu çalışmanın, hem anneden hem de çocuktan alınan bilgiler doğrultusunda aile içi ilişkileri ve çocukların sosyal yeterliliklerini bir arada ele alarak incelemesi, mevcut literatüre katkı sağlaması açısından önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları ele alındığında, çocukların algısından aile içi ilişkileri değerlendirmek üzere kullanılan Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi uygulamasının bireysel olarak çocuklarla uygulanmasının yarattığı zaman sınırlılığı nedeniyle, çok fazla sayıda çocukla çalışma olanağı bulunamamış, örneklem sayısı 95 çocuk ile sınırlı kalmıştır. Ancak ilgili literatür incelendiğinde bu konuda yapılmış olan araştırmalarda yer alan örneklem sayısının üstünde bir rakama ulaşabilmiştir.

Literatürde sözü edilen araştırmalar arasında, aile içi ilişkiler ile çocukların sosyal yeterliği arasında anne-baba tutumlarının aracı bir rol oynadığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında anne ve baba tutumlarının rolü incelenmemiştir. İlerleyen zamanlarda yapılacak çalışmalar da anne ve baba tutumlarının da göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır.

Araştırma ile ilgili karşılaşılan bir diğer kısıtlılık, çocukların yaş grupları açısından dengelenememiş olması, dolayısıyla belirtilen değişkenler açısından yaş grupları arasında bir karşılaştırma yapılamamıştır.

Araştırma kapsamında geliştirilen Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi'nin ilerleyen zamanlarda daha çok sayıda çocuğu içeren bir araştırma kapsamında geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının tamamlanması alana yeni bir ölçüm aracı kazandırılması açısından yararlı olacaktır.

Bunun yanısıra, bu araştırmada ailenin işlevsellik düzeyini belirlemek üzere annelerden bilgi alınmış, ancak hem aile içi ilişkilerin niteliğı hem de çocuğun sosyal becerilerine ilişkin olarak babalardan da bilgi alınması uygun olacak, çocuğı ve aileye ilişkin daha zengin bir bilgi kaynağı sağlayacaktır.

ÖZET

Son yıllarda yapılan çalışmalar, çocukların aile içi ilişkilere dair temsillerinin sosyal-duygusal gelişimleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmanın amacı okul öncesi dönemde bulunan çocukların aile içi ilişkileri nasıl algıladıklarını değerlendirmek ve sosyal yeterlilik düzeyleriyle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda 5 ve 6 yaşını doldurmuş, anaokuluna devam eden 95 çocuk ve anneleri araştırmada yer almışlardır. Aile içi ilişkileri nasıl algıladıklarını değerlendirmek üzere çocuklarla öykü tamamlama çalışması gerçekleştirilmiş, sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek üzere öğretmenlerinden Sosyal Yeterlilik için Eğitimci Değerlendirme Ölçeği ve sorun davranışlarını incelemek üzere Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Bilgi Formu (TRF /6-18) doldurmaları istenmiştir.

Ailenin mevcut işlevsellik düzeyini değerlendirmek üzere annelere Aile Değerlendirme Ölçeği ve çocuklarının ev ortamındaki sosyal becerilerini ve sorun davranışlarını belirlemek üzere Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği Aile Değerlendirme Formu (CBCL / 6-18) kullanılmıştır.

Uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular,. aile içi ilişkileri olumlu yönde algılayan çocukların okul ortamında sosyal yeterlilik düzeylerinin, olumsuz yönde algılayan çocuklardan daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.Bunun yanısıra, annelerden alınan bilgiler doğrultusunda “sağlıklı aile içi işleve” sahip ailelerde yetişen çocukların olumlu aile içi ilişki temsillerine, “ sağlıklı aile içi işleve” sahip ailelerin çocuklarının ise olumlu aile içi ilişki temsillerinde bulundukları görülmüştür. Çalışma bulguları, yararlılık ve sınırlılıkları göz önünde bulundurularak tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aile içi ilişkiler,aile içi ilişki temsilleri, sosyal yeterlilik, okul öncesi dönem çocukları, davranış sorunları

SUMMARY

Recent studies demonstrated that the children's representations of family relationships have possible linkages to their social and emotional development. The goal of the current study is to examine the pre-school children's perceptions of family relationships. Ninety-five preschool children ages of 5-6 years and their mothers took part in this work. In order to obtain their narrative representations of family relationships, they were asked to complete "Doll Story Completion Task", whereas their teachers completed "Child Behaviour Checklist Teacher Report Form (TRF/6-18), to disclose their conflict behaviours and "Social Competence Teacher Evaluation Form" to manifest children's social competence respectively. Mothers of the children also completed the "Family Assessment Device" to assess present family functioning and the "Child Behaviour Checklist" to bring light to social abilities of children at home.

The scores obtained from social competence scales were examined depending on the positive or negative perceptions of the children's family relationships. The findings of statistical analysis reveal the linkage between family representations and social competence. Children representing family relationships positively were found to be more socially competent than those of representing negatively. In addition, children of "healthy functioning" families have positive family relationships by contrast to "unhealthy functioning" families.

Keyword: Family Relationships, representations of family relationships, social competence, preschool children, conflict behaviour.

KAYNAKÇA

- Anthony, L.G., Anthony, B.J., Glanville, D.N., Naiman, D.Q., Waanders, C. & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133-154.
- Arı, M., Tuğrul, B. & Uzmen, S. (1996). Dört-Altı yaşlar arasındaki çocukların ruhsal uyum davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin ebeveyn ve eğitimci gözlemlerinin karşılaştırılması. *Doktor, Genel Tıp Derleme Dergisi*, 4 (5), 266-270.
- Balat, G.U., Şimşek, Z. & Akman, B. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirilmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 263-275.
- Baldwin, M.W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin*, 112 (3), 461-484.
- Bandura, A. (1977). *Principles of Behaviour Modification*. New York: Holt, Rinehart and Winston
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43–88.
- Baumrind, D. (1969). The contributions of the family to the development of competence in children. *Schizophrenia Bulletin*, 14, 12-37.

- Belsky, J. & Isabella, R. (1985). Marital and parent-child relationships in the family of origin and marital change following the birth of a baby: A retrospective analysis. *Child Development*, 56, 342-349.
- Bettman, J.E. & Lundahl, B.W. (2007). Tell me a story: A review of narrative assessments for preschoolers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 24, 455-475.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. N.J.:Prentice Hall Englewood Cliffs.
- Bosacki, S., & Astington, J. (1999). Theory of mind in preadolescence: Relations between social understanding and social competence. *Social Development*, 8, 237-255.
- Bowlby, J.(1969). *Attachment and loss.Vol.1.Attachment*. New York :Basic Books.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*.Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.
- Broderick, C. B. (1993). *Understanding family process*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Brody, G. H., Arias, I., & Fincham, F. D. (1996). Linking Marital and child attributions to family processes and parent-child relationships. *Journal of Family Psychology*,10, 408-421.
- Brody,G.H., Pillegrini, A.D. & Sigel,I.E. (1986). Marital quality and mother-child and father child interactions with school aged children. *Developmental Psychology*, 22(3), 291-296.

- Brody GH, Stoneman Z, McCoy JK ve Forehand R. (1992). Contemporaneous and longitudinal associations of sibling conflict with family relationship assessments and family discussion about sibling problems. *Child Development*, 63,391–400.
- Bronson, M.G. (2000). *Self-regulation in early childhood*. New York: Guilford.
- Boivin, M., & Hymel, S. (1997). Peer experiences and social self-perceptions: A sequential model. *Developmental Psychology*, 33, 135-145.
- Boyum, L.A. & Parke, R.D. (1995). The Role of Family Emotional Expressiveness in the Development of Children's Social Competence. *Journal of Marriage and Family*, 57 (3), 593-608.
- Carlson, E.A., Sroufe, L.A., & Egeland, B. (2004). The construction of experience: A longitudinal study of representation and behavior. *Child Development*, 75(1), 66-83.
- Carr, A. (2005). *The handbook of child and adolescent clinical psychology: A contextual approach*, NY: Brunner-Routledge.
- Cassidy, J., Parke, R. D., Butkovsky, L., & Braun- gart, J. M. (1992). Family-peer connections: The roles of emotional expressiveness within the family and children's understanding of emotions. *Child Development*, 63, 603-618.
- Cassidy, J., Kirsh, S.J., Scolton, K.L. & Parke, R.D.(1996). Attachment and representations of peer relationships. *Developmental Psychology*, 32 (5), 892-904.
- Clark, K.E. & Ladd, G.W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent-child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology*, 36 (4), 485-498.

- Clickeman,M,S.(2004).Social Competence in Children. Boston, MA : Springer Science Business Media
- Cohn, D.A.(1990). Child-mother attachment of six –year olds and social competence at school.*Child Development*, 61, 152-162.
- Coie, J.K. & Dodge, K.A. (1998). Aggression and antisocial behavior. In W. Damon (Editor in Chief) and N. Eisenberg (Vol. Ed.), Handbook of child psychology, 5th edition. Volume 3. Social, emotional, and personality development. NY: John Wiley & Sons
- Crick, N,R. & Dodge, K.A.(1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.
- Cummings,E.M. & Davies, P.T. (1996).Emotional security as a regulatory process in normal development and the development of psychopathology. *Development and Psychopathology*,8,123-139.
- Cummings, E. M., Schermerhorn,A.C., Davies, P.T. Goeke-Morey, M. C. & Cummings,J.S.(2006). Interparental discord and child adjustment: Prospective Investigations of Emotional Security as an Explanatory Mechanism.*Child Development*, 77 (1), 132-152.
- David, K.M. & Murphy, B.C.(2007). Interparental conflict and preschoolers' peer relations: The moderating roles of temperament and gender.*Social Development*,16 (1),1-23.

- Davies, P.T., Struge-Apple,M.L.,Winter,M.A. & Cummings, E.M. (2005). Pathways between marital conflict, child internal representations and Child adjustment : Testing a family model of security. Poster session to be presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Atlanta
- Davies, P.T. & Cummings,E.M.(1998). Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development*, 69 (1), 124-139.
- Davies, P.T., Harold,G.T., Goeke-Morey,C.& Cummings, E.M. (2002). Child emotional security and interparental conflict. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 67, 270-276.
- Davies, P.T. & Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116 (3), 387-411.
- Denham, S., Salisch,M.V., Olthof, T., Kochanoff, A. & Caverly, S. (2002). Emotional and Social Development in Childhood. *Blackwell Handbook of Childhood Social Development içinde* (306-328) Britain: Blackwell Publishing.
- Diener, M.L. & Kim, D.Y.(2004). Maternal and child predictors of preschool children's social competence. *Applied Developmental Psychology*, 25, 3-24.
- Dunn, J.(2002). Sibling relationships. *Blackwell Handbook of Childhood Social Development içinde* (223-235).Britain: Blackwell Publishing.

- Du Rocher Schudlich, T., Shamir, H. & Cummings, E.M. (2004). Marital conflict, children's representations of family relationships and children's dispositions towards peer conflict strategies. *Social Development*, 13 (2),171-192.
- Emery, R. E. (1982). Interparental conflict and the children of discord and divorce. *Psychological Bulletin*, 92, 310-330
- Emery, R.E. & O'Leary, K.D.(1984). Marital discord and child behaviour problems in a non-clinic sample. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 12, 411-420.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108-132.
- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M. ve Şimşek, Z. (1998). *Türkiye ruh sağlığı profili raporu*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.
- Erol, N. & Şimşek, Z. (2010). *Okul çağı çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçekleri el kitabı (CBCL,YSR, TRF)*.Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Eshleman, J.R. & Bulcroft,R.A.(2006).*The family*. NY: Pearson.
- Feldman, R. & Masalha,S. (2010). Parent-child and triadic antecedents of children'ssocial competence: Cultural specificity, shared process. *Developmental Psychology*, 46 (2),455-467.
- Fincham, F. D., & Osborne, L. N. (1993). Marital conflict and children. Retrospect and prospect. *Clinical Psychology Review*, 13, 75-88.

- Gottman, J.M. & Katz, L.F.(1989). Effects of Marital Discord on Young Children's Peer Interaction and Health. *Developmental Psychology*, 25 (3), 373-381.
- Grych, J.H. & Fincham, F.D.(1990).Marital conflict and children's adjustment: a cognitive-contextual framework.*Psychological Bulletin*,108 (2), 267-290.
- Grusec, J.E.(2002). Social learning theory. *APA Centennial*, 777-786.
- Grych, J.H., Wachsmuth-Schlaefel,T. Klockow, L.L. (2002). Interparental aggression and young children's representations of family relationships.*Journal of Family Psychology*, 16 (3), 259-272.
- Halpern, L.F. (2004). The relations of coping and family environment to preschoolers' problem behaviour.*Applied Developmental Psychology*, 25, 399-421.
- Harold, G.T., Shelton, K.H., Goeke-Morey,M.C.& Cummings, E. M.(2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. *Social Development*, 13 (3), 350-376.
- Hartup,W.W.(1983). Peer relations. *Socialization, Personality and Social Development* içinde (112-175).). Canada: John Wiley & Sons.
- Hastings, P.D., Vyncke, J., Sullivan, C., McShane, K.E., Benibgui, M. ve Utendale, W. (2006). Children's development of social competence across family types. *Department of Justice of Canada Research Report*.
- Hetherington,E.M., Parke, R.D., Gauvain, M. & Locke, V.O. (2006). *Child psychology: A contemporary viewpoint*. (6'th Ed.). NY: McGrawHill Publication

- Hinde,R.A & Hinde, J.S. (1987). *Relationships within families: Mutual influences*.Oxford:Clarendon Press.
- Holmberg, J., Robinson, J., Price, J. & Wiener, P.(2007). Using narratives to assess competencies and risks in young children : Experiences with high risk and normal populations.*Infant Mental Health Journal, 28* (6), 647-666.
- Jenkins, J.M. & Buccioni, J.M.(2000). Children's understanding of marital conflict and the marital relationship. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41* (2), 161-168.
- Kail, R.V.(2002). *Children*. NJ: Prentice Hall.
- Kargı, E.& Erkan,S.(2004). Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi (Ankara ili örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,27*,135-144.
- Keenan, T. & Evans, S. (2009). An introduction to child development. (2'nd Ed.).London: Sage Publications.
- Kerig, P. K. (1995). Triangles in the family circle:Effects of family structure on marriage, parenting and child adjustment. *Journal of Family Psychology, 9* (1) , 28-43.
- Klitzing, K.V., Stadelmann,S. & Perren, S. (2007). Story stem narratives of clinical and normal kindergarten children: Are content and performance associated with children's social competence. *Attachment & Human Development, 9* (3), 271-286.

- Kostelnik, M. ve ark. (2002). *Guiding children's social development. Theory to practice.* (4th Ed.). NY : Delman Thompson Learning.
- Ladd, G.W. (1999). Peer relationships and social competence during early and middle childhood. *Annual Review of Psychology*, 50, 333-339.
- LaFreniere, P.J. & Dumas, J.E. (1996). Social competence and behaviour evaluation in children ages 3 to 6 Years: The short form (SCBE- 30). *Psychological Assessment*, 8 (4), 369-377.
- Laible, D. (2006). Maternal emotional expressiveness and attachment security: Links to representations of relationships and social behaviour. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52 (4), 645-670.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. & Ontai, L. (2004). Children's perceptions of family relationships as assessed in a doll story completion task: Links to parenting, social competence and externalizing behaviour. *Social Development*, 13 (4), 551-569.
- Landy, S. (2009). Encouraging social competence, empathy and caring behaviour. *Pathways to Competence*. 2.nd Ed. içinde (557-579). Maryland: Paul Brookes Publishing.
- LaRossa, R., and Reitzes, D. C. (1993). Symbolic Interactionism and Family Studies. In *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach*, ed. P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, and S. K. Steinmetz. New York: Plenum.

- Lieberman, A.F.(1977). Preschooler's competence with a peer: Relations with attachment and peer, experience. *Child Development*, 48, 1277-1287.
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Maccoby, E.E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental Psychology*, 28 (6), 1006-1017
- Maccoby, E.E. & Martin, J.A.(1983).Socialization in the context of the family: Parent-child Interaction. *Socialization, Personality and Social Development* içinde (2-101). Canada: John Wiley & Sons.
- Mandell, K.L., Gamble, W.C. & Taylor,A.R.(2007). Family emotional climate and sibling relationship quality: Influences on behavioral problems and adaptation in preschool aged children. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 61-73.
- Mathijsses, J.J.,Koot, H.M., Verhults,F.C., De Bruyn, E.J. & Ond, H.L.(1997). The Relationships between mutual family relations and child psychopathology,*Journal of Child Psychology*, 46, 37-61.
- McDowell, D.J. & Parke, R.D. (2002). Parent and Child Cognitive Representations of Social Situations and Children's Social Competence. *Social Development*, 11 (4), 470-486.

- McHale, J.P., Neugebauer,A., Asch,A.R. & Schwartz,A.(1999). Preschoolers' Characterizations of Muliple Family Relationships During Family Doll Play. *Journal of Clinical Child Psychology*,28 (2), 256-268.
- McHale, J. P., Johnson, D., & Sinclair, R. (1999). Family dynamics, preschoolers' family representations, and preschool peer relationships. *Early Education and Development*, 10, 373–401.
- Mead, C, H. (1934). *Mind, self, and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meins, E., Fernyhough, C., Russell, J., & Clark-Carter, D.(1998). Security of attachment as a predictor of symbolic and mentalising abilities : A longitudinal study. *Social Development*, 7, 1-24.
- Micozkadıoğlu, İ.İ. & Berument,S.K. (2003).Okulöncesi kurumların kalitesi ve çocukların sosyal yeterliği, *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51),79-93.
- Minuchin, P.(1988). Relationships within the family: a systems perspective on development. *Relationships within Families*.(7-26).Oxford:Clarendon Press.
- Nichols, P & Schwartz, R.C. (2007).*The essentials of family therapy*. (3'rd Ed.). Boston: Pearson.
- Nirun, N.(1994). *Sistematik sosyoloji yönünde aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Oppenheim, D., Emde, R.N. & Winfrey, N.L.(1993). Aggression and coherence in children's narratives: Links with Family Relationships and adaptation. Paper presented as part of symposium Construction and co-construction of preschoolers' narratives about emotions: Family influences :Israel.

- Oppenheim,D., Emde, R.N. & Warren, S. (1997). Children's narrative representations of mothers: Their development and associations with child and mother adaptation.*Child Development*, 68 (1), 127-138.
- Özgüven, İ.E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Page, T., & Bretherton, I. (2001). Mother- and father-child attachment themes in the story completions of pre-schoolers from post-divorce families: do they predict relationships with peers and teachers?, *Attachment and Human Development*, 3, 1-29.
- Page,T. & Bretherton, I. (2003).Gender differences in stories of violence and caring by preschool children in post-divorce families: Implications for social competence. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20 (6), 485-508.
- Park, R.D. ve Ladd, G.W. (1992). *Family-Peer Relationships: Modes of Linkage*. N.J.: Lawrence Earlbaum Associates.
- Petit, G.S., Dodge, K.A. & Brown, M.M. (1988). Early family experience, social problem solving patterns, children's social competence. *Child Development*, 59, 107-120.
- Renshaw, P. D., & Asher, S. R. (1983). Children's goals and strategies for social interaction. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29(3),353-374.
- Richman,N & Landsdown, R. (1988). *Problems of Preschool Children*. NY: John Wiley & Sons
- Rose, A., & Asher, S. (1999). Children's goals and strategies in response to conflicts within a friendship.*Developmental Psychology*, 35 (1), 69-79.

- Rose-Krasnor,L.(1997). The nature of social competence. A theoetical review.*Social Development*, 6 (1),111-34.
- Ross, H., Stein, N., Trabasso, T., Woody, E. & Ross,M.(2005).The quality of family relationships within and across generations: A social relations analysis. *International Journal of Behavioral Devselopment*, 29 (2),110-119.
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A metaanalysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74.
- Rudolph, K.D., Hammen ,C. & Burge, D. (1995). Cognitive representations of self, family and peers in school- age children: Links with social competence and sociometric status. *Child Development*, 66, 1385-1402.
- Schaffer, H.R. (1996). *Social Development*. Oxford: Blackwell
- Schermerhorn, A.C., Cummings ,E.M. & Davies, P.T. (2008). Children's Representations of Multiple Family Relationships: Organizational Structure and Development in Early Childhood. *Journal of Family Psychology*,22 (1), 89-101.
- Schmidt, M.E., DeMulder,E.K. & Denham,S.A.(2002). Kindergarten social emotional competence: Developmental predictors and psychosocial implications. *Early Child Development and Care*, 172, 451-462.
- Segrin,C.& Flora, J. (2005). *Family communication*. NJ: Lawrence Erlbaum Associate.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. Educational Administration: *Theory and Practice*, 51, 477-499.

- Shamir, H., Du Rocher Schudlich, T., Cummings, E.M. (2001). Marital conflict, parenting styles and children's representations of family relationships. *Parenting: Science and Practice*, 1(2), 123-151.
- Shelton, K.H. & Harold, G.T. (2007). Marital conflict and children's adjustment: The mediating and moderating role of children's coping strategies. *Social Development*, 16 (3), 497-512.
- Shields, A., Ryan, R. M., & Cicchetti, D. (2001). Narrative representations of caregivers and emotion dysregulation as predictors of maltreated children's rejection by peers. *Developmental Psychology*, 37, 321-337.
- Stadelmann, S., Perren, S., Wyl, A. V., Klitzing, K.V. (2007). Associations between family relationships and symptoms/strengths at kindergarten age: What is the role of children's parental representations ?. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48 (10), 996-1004.
- Stocker, C., Dunn, J., & Plomin, R. (1989). Sibling relationships: Links with child temperament, maternal behavior and family structure. *Child Development*, 60, 715-727.
- Stocker, C.M., Richmond, M.K. & Low, S.M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: Parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, 12 (2), 149-161.
- Sturgess, W., Dunn, J. & Davies, L. (2001). Young children's perceptions of their relationships with family members: Links with family setting, friendships and adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 25 (6), 521-529.

- Vangeliste, A.L.(2004). *Handbook of family communication*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Verschueren, K. & Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and father. *Child Development*, 70 (1), 183-201.
- Volling, B.L.& Belsky, J. (1992). The contribution of mother-child and father-child relationships to the quality of sibling interaction: A longitudinal study.*Child Development*, 63,1209-1222.
- Yavuzer, H.(2009). *Ana-Baba ve Çocuk*. (20. Basım).İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Warren, S. L., Oppenheim, D., & Emde, R. N. (1996). Can emotions and themes in children's play predict behavior problems? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 1331-1337.
- Waters, E. & Cummings, E.M. (2000).A secure base from which to explore close relationships. *Child Development, Special Millenium Issue*, 1-13.
- Waters,E. & Sroufe, L.A.(1983). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review*,3, 79-97.
- White,M & Klein,D.M. (2008). *Family Theories*. (3rd Ed.). UK: Sage Publications.
- Winter, M.A., Davies, P.T., Hightower,A.D. & Meyer, S.C. (2006). Relations among family discord, caregiver communication and children's family representations. *Journal of Family Psychology*, 20 (2), 348-351.

Woolgar, M.(1999). Projective doll play methodologies for preschool children. *Child Psychology & Psychiatry Review*, 4 (3),126-134.

Zhou,Q., Eisenberg,N., Losoya, S.H., Fabes, R.A., Reiser,M., Guthrie, I.K., Murphy, B.C. Cumberland, A.J. & Shepard, S.A.(2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73, 893-915.

EKLER

İZİN FORMU

Değerli Katılımcılar,

Yüksek lisans tezim kapsamında yürüttüğüm bu araştırma, okul öncesi dönemde bulunan çocukların ailelerini, çevrelerini nasıl algıladıklarını ve sosyal becerilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çocuklarla oyun uygulaması gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda ebeveynlerden kendilerine gönderilecek olan ölçekleri doldurmaları ve anaokuluna geri göndermeleri istenmektedir.

Araştırmanın sonuçları açısından sağlıklı bilgiler edinilmesi için yönergelerin dikkatlice okunması, verilen yanıtlarda samimi olunması ve boş soru bırakılmaması gerekmektedir. Tüm uygulamaya ilişkin bilgiler ve yanıtlar kesinlikle gizli tutulacak; bu formlardan elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacına yönelik olarak kullanılacaktır. **Bireysel herhangi bir değerlendirme yapılmayacak, yanıtlar toplu olarak değerlendirilecektir.** Araştırma ile ilgili soru ve önerileriniz için e-mail adresinden iletişime geçebilirsiniz.

Değerli katkılarınız için teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Gülsen Erden

Klinik Psikoloji ABD Öğretim Üyesi

Araştırmacı:

Psikolog Nilay Evirgen

AÜ. Klinik Psikoloji Anabilim Dalı

E-mail: nilayyy@gmail.com

Yapılan açıklamalar doğrultusunda bu araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Veli - Adı Soyadı

Tarih

İmza

EK-2

Bu formda sizinle ve çocuğunuzla ilgili bazı sorular vardır. Vereceğiniz bilgiler bilimsel amaçlarla sadece araştırmacılar tarafından kullanılacaktır. Kişilerin isimleri saklı tutulacaktır. Çalışmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için cevaplarınızın içten ve samimi olması büyük önem taşımaktadır. Lütfen hiçbir soruyu atlamadan tam olarak yanıtlamaya çalışınız. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir. Arzu etmediğiniz takdirde soruları yanıtlamak zorunda değilsiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Nilay Evirgen

AÜ. Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

1. Çocuğunuzun adı- soyadı
2. Çocuğunuzun doğum tarihi :.....
3. Çocuğunuzun cinsiyeti K ☐ E ☐
4. Çocuğunuz okula (kreş /anaokulu) devam ediyor mu ? E ☐ H ☐
5. Çocuğunuzun devam ettiği okul (kreş/anaokul)
- 6 .İlk olarak kaç yaşında okula (kreş/anaokulu) başladı ?
- 7 .Çocuğunuzun kardeşi var mı ? E ☐ H ☐

Kaç kardeş

Yaş

Kız ☐

Erkek ☐

.....

☐

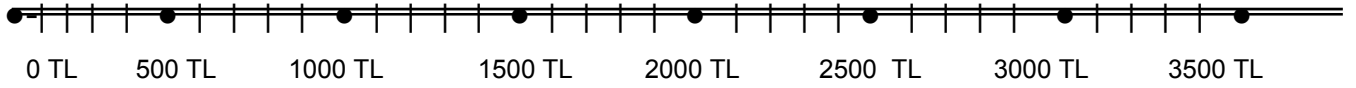
☐
8. Yaş Anne Baba
9. Eğitim Durumu Anne Baba

• Okur- yazar değil	☐	☐
• İlkokul	☐	☐
• Ortaokul	☐	☐
• Lise	☐	☐
• Üniversite ve üstü	☐	☐
10. Meslek Anne..... Baba

11. Medeni Durum

- Anne – baba birlikte ☐
- Boşanmış ☐
- Ayrı yaşıyor ☐
- Yeniden Evlenmiş Anne ☐ Baba ☐
- Diğer (belirtiniz)

12. Aylık Ortalama Gelir Düzeyiniz

13. Evinizde kimlerle birlikte yaşıyorsunuz ?

14. Çocuğunuzun bakımını kim üstlendi ?

	0-1 yaş	1-2 yaş	2-3 yaş	3 ve sonrası
• Anne- Baba				
• Büyük anne				
• Bakıcı				
• Yakın Akraba				
• Diğer				

15 . Çocuğunuzun doğum zamanı Normal ☐ Erken ☐

(Erken doğum ise kaç aylık olduğunu belirtiniz)

16. Çocuğunuzun doğum ağırlığı

17. Anne sütü aldı mı ? Evet ☐ Ne kadar süre?
Hayır ☐

18. Hamileliğiniz boyunca veya doğum sonrasında (kaygı, depresyon ... vb.)

psikolojik sıkıntılar yaşadınız mı ?

Evet ☐ (belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

19. Doğum esnasında veya sonrasında önemli bir tıbbi komplikasyon gerçekleşti mi ?

Evet ☐ (belirtiniz)

Hayır ☐

20. Çocuğunuzun geçirmiş olduğu önemli bir hastalık veya düşme, yaralanma, zehirlenme benzeri önemli bir kaza var mı ?

Evet ☐ (belirtiniz) Ne zaman ?.....

Hayır ☐

21. Çocuğunuz bebekliğinde gaz problemi, ağlama krizleri, beslenme ve uyku sorunları yaşadı mı ?

Evet ☐ (belirtiniz)

Hayır ☐

22. Evliliğiniz süresince sizi ve ailenizi etkileyen önemli bir hastalık oldu mu ?

Evet ☐ (lütfen belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

23. Evliliğiniz süresince sizi ve ailenizi etkileyen önemli bir kayıp yaşantısı oldu mu ?

Evet ☐ (lütfen belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

24. Evliliğiniz süresince sizi ve ailenizi etkileyen işsizlik yaşantısı oldu mu ?

Evet ☐ (lütfen belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

25. Evliliğiniz süresince ruhsal sorunlar yaşadınız mı ?

Evet ☐ (lütfen belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

26. Evliliğiniz süresince sizi veya ailenizi etkileyen doğal afet veya benzeri önemli bir olay yaşadınız mı ?

Evet ☐ (lütfen belirtiniz)

Hayır ☐

Ne kadar sürdü ?

27. Çocuğunuz davranışlarına ilişkin endişeleriniz var mı ?

Evet ☐ Hayır ☐

.....
.....
.....
.....
.....

28. Çocuğunuzun gelişimine ilişkin endişeleriniz var mı? (rneğin; konuşma, motor beceriler, ğrenme). ?

Evet ☐ Hayır ☐

.....
.....
.....
.....
.....

29. ocuğunuzla ilgili en beğendiğiniz özellikleri nelerdir ? Çocuğunuzun güçlü yanlarını belirtiniz

Evet ☐ Hayır ☐

.....
.....
.....
.....
.....

30. Çocuğunuz, kendiniz ve ailenizle ilgili eklemek istediğiniz şeyler var mı ?

Evet ☐ Hayır ☐

.....
.....
.....
.....
.....

AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA:İlişikte aileler hakkında 60 cümle bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra, sizin ailenize ne derecede uyduğuna karar veriniz. **Önemli olan, sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür.** Her cümle için 4 seçenek söz konusudur (**Aynen Katılıyorum/ Büyük Ölçüde Katılıyorum/ Biraz Katılıyorum/ Hiç Katılmıyorum**)

Her cümle için 4 seçenek için de ayrı yerler ayrılmıştır. Size uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz. **Her cümle için uzun, uzun düşünmeyiniz.** Mümkün olduğu kadar **çabuk ve samimi cevaplar** veriniz. **Kararsızlığa düşerseniz, ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz.** Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz.

CÜMLELER:	Aynen Katılıyorum	Büyük Ölçüde Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
1.Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.	()	()	()	()
2.Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.	()	()	()	()
3.Evde biri üzgün ise, diğer aile üyeleri bunun nedenlerini bilir.	()	()	()	()
4.Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.	()	()	()	()
5.Evde birinin başı derde girdiğinde, diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.	()	()	()	()
6.Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda, birbirimize destek oluruz.	()	()	()	()
7.Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.	()	()	()	()
8.Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız.	()	()	()	()
9.Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.	()	()	()	()
10.Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işi yapmalarını sağlarız.	()	()	()	()
11.Evde dertlerimizi üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.	()	()	()	()
12.Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uyguluyoruz.	()	()	()	()
13.Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylediğimizde bizi dinlerler.	()	()	()	()
14.Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.	()	()	()	()
15.Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.	()	()	()	()
16.Ailemizin üyeleri, birbirlerine hoşgörölü davranırlar.	()	()	()	()
17.Evde herkes başına buyruktur.	()	()	()	()
18.Bizim evde herkes, söylemek istediklerini üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler.	()	()	()	()
19.Ailede bazılarımız, duygularımızı belli etmeyiz.	()	()	()	()
20.Acil bir durumda ne yapacağımızı biliriz.	()	()	()	()
21.Ailecek, korkularımızı ve endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınırız.	()	()	()	()
22.Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz.	()	()	()	()
23.Gelirimiz (ücret, maaş) ihtiyaçlarımızı karşılamaya yetmiyor.	()	()	()	()
24.Ailemiz, bir problemi çözdükten sonra, bu çözümün işe yarayıp yaramadığını tartışır.	()	()	()	()
25.Bizim ailede herkes kendini düşünür.	()	()	()	()
26.Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz.	()	()	()	()
27.Evimizde banyo ve tuvalet bir türlü temiz durmaz.	()	()	()	()
28.Aile içinde birbirimize sevgimizi göstermeyiz.	()	()	()	()
29.Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.	()	()	()	()
30.Ailemizde, her birimizin belirli görev ve sorumlulukları vardır.	()	()	()	()

CÜMLELER:	Aynen Katılı-yorum	Büyük Ölçüde Katılı-yorum	Biraz Katılı-yorum	Hiç Katılmı-yorum
31.Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	()	()	()	()
32.Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.	()	()	()	()
33.Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.	()	()	()	()
34.Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamıyoruz.	()	()	()	()
35.Evde genellikle söylediklerimizle, söylemek istediklerimiz birbirinden farklıdır.	()	()	()	()
36.Aile içinde birbirimize hoşgörülü davranırız	()	()	()	()
37.Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.	()	()	()	()
38.Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz.	()	()	()	()
39.Ailemizde sevgi ve şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.	()	()	()	()
40.Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.	()	()	()	()
41.Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.	()	()	()	()
42.Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterir.	()	()	()	()
43.Evde birbirimize karşı açık sözlüyüz.	()	()	()	()
44.Ailemizde hiçbir kural yoktur.	()	()	()	()
45.Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması gerekir.	()	()	()	()
46.Aile içinde, herhangi bir sorunun (problemin) nasıl çözüleceği hakkında kolayca karar verebiliriz.	()	()	()	()
47.Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilmeyiz.	()	()	()	()
48.Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.	()	()	()	()
49.Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.	()	()	()	()
50.Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.	()	()	()	()
51.Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.	()	()	()	()
52.Sinirlenince birbirimize küseriz.	()	()	()	()
53.Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez.	()	()	()	()
54.Kötü bir niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.	()	()	()	()
55.Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.	()	()	()	()
56.Aile içinde birbirimize güveniriz.	()	()	()	()
57.Ağlamak istediğimizde, birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.	()	()	()	()
58.İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.	()	()	()	()
59.Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz.	()	()	()	()
60.Problemimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.	()	()	()	()

ÖYKÜLERLE YANSITILMIŞ AİLE İLİŞKİLERİ TESTİ (ÖYAİT)

1.Akşam olmuş ve bütün aile birlikte televizyon izlemektedirler .

Anne: Aslı saat geç olmuş, artık yatma zamanın geldi. Yoksa sabah okula gitmek için uyanamayacaksın.

Aslı : Ben yatmak istemiyorum, televizyon izlemek istiyorum.

Sonra ne olmuş ?

2. Annesi kardeşini uyutmaya çalışırken, Aylin org çalıyordu.

Anne: Aylinciğim, biraz daha sonra org çalarmısın. Kardeşin sestten rahatsız oluyor ve uyuyamıyor.

Sonra ne olmuş ?

3. Can salonda oyuncakları ile oynamaktadır

Baba: Can az sonra misafirler gelecek, oyuncaklarını kendi odana götürsen iyi olur.

Can : Ben oyuncaklarımla burada oynamak istiyorum

Misafirler gelir.

Eve gelen misafirin küçük çocuğu Can'ın oyuncaklarını kırar. Sonra ne olmuş ?

4. Annesi ve Elif birlikte mutfaktadırlar .

Elif: Annecim şekerlerden biraz yiyebilirmiyim ?

Anne : Biraz sonra yemek yiyeceğiz. Yemekten sonra şekerlerden yiyebilirsin .

Annesi mutfaktan çıkınca, Elif uzanıp kavanozdaki şekerlerden almaya çalışırken, kavanoz yere düşer ve kırılan cam Elif'in ayağını keser. Sonra ne olmuş ?

5. Ali istediği uzaktan kumandalı arabanın (kızlar için oyuncak bebek) alınmasını istemektedir.

Baba: Alicim şu anda o arabayı alabilecek yeterli paramız yok.

Sonra ne olmuş ?

6. Bahar gelmiş, havalar ısınmış...

Anne : Bugün hava çok güzel bence hep beraber piknik yapmaya gidebiliriz.

Baba : Ben bugün evde kalıp maç seyretmeyi düşünüyorum .

Sonra ne olmuş ?

7. Ali okuldan ağlayarak gelir.

Anne : Ali ne oldu, neden ağlıyorsun .

Ali: Arkadaşım Can ile kavga ettik ve ben çok üzgünüm.

Anne: Neden kavga ettiniz ?

Sonra ne olmuş ?

8. Ayşegül okuldan gelir ve hevesle defterlerini açıp arkadaşından gizlice aldığı kalemle ödevini yapmaya başlar.

Anne : Ne güzel bir kalem bu, bunu nereden buldun ?

Sonra ne olmuş ?

(Eğer çocuk hırsızlığı inkar ederse , anne “ Bu kalemi nereden bulduğunu biliyorum”

....

9. Buse, annesiyle birlikte alışverişe gider.

Anne: Busecim, yanımızda çok paramız yok o nedenle sana sadece tek bir şey alabileceğim

Ancak Buse bütün şeker ve gofretleri eline alır ve bırakmak istemez. **Sonra ne olmuş ?**

10. Anne o gün işyerinde bir sorun yaşamıştır ve morali çok bozuktur.

Baba : Ne oldu , neden bu kadar üzgünsün ?

Anne: Yok bir şey... der ancak ağlamaya başlar.

Sonra ne olmuş ?

11. Alican ısrarla evde top oynamaktadır.

Baba : Alican evde top oynamamalısın. Çok fazla gürültü oluyor.

Bir süre sonra kapı çalınır ve alt komşu gelir, gürültüden şikayetçi olduğunu söyler.

Sonra ne olmuş?

--

KREŞ İÇİ SOSYAL İLİŞKİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

(ÖĞRETMEN DEĞERLENDİRMESİ)

Bu ölçek kreşe devam eden öğrencilerin sosyal ilişkilerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Her bir ifadeyi okuduktan sonra aklınıza gelen ilk cevabı aşağıdaki örneğe uygun olarak “hiç uygun değil” ifadesinden “çok uygun” ifadesine kadar olan noktalardan birini yuvarlak içine alarak belirtiniz. İşaretsiz ifade bırakmamaya özen gösteriniz.

Örnek; Öğrenciniz oyuncaklarını diğer arkadaşları ile paylaşır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

Katıldığınız ve yardımlarınız için teşekkürler

Aşağıdaki boyutların öğrencilerinize ne kadar uygun olduğunu belirtiniz.

1. Arkadaşlarıyla oyuncaklarını paylaşır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

2. Arkadaşlarıyla ortaklaşa oyunlar oynar.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

3. Arkadaşlarının oynadığı oyunlara katılır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

4. Arkadaşlarına dokunarak, gülümseyerek ya da kucaklayarak olumlu tavırlar sergiler.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

5. Arkadaşlarına gerektiğinde yardım eder.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

6. Arkadaşları tarafından sevilir.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

7. Arkadaşlarına karşı fiziksel saldırganlık davranışı sergiler. (örneğin, vurmak, bilerek çarpmak, itmek ya da herhangi bir nesneyi fırlatmak gibi).

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

8. Arkadaşlarına karşı sözel saldırganlık davranışı sergiler (örneğin; bağırarak ya da kötü söz söylemek gibi).

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

9. Öğretmenine karşı saygılıdır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

10. Öğretmeni ile birlikte yapılan ortak faaliyetlere katılır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

11. Öğretmenine oyuncakları toplarken yardım eder.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

12. Öğretmenine dokunarak, gülümseyerek ya da kucaklayarak olumlu tavırlar sergiler.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

13. Öğretmenine karşı fiziksel olarak saldırganlık davranışı sergiler (örneğin; vurmak, bilerek çarpmak, itmek ya da herhangi bir nesneyi fırlatmak gibi).

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

14. Öğretmenine karşı fiziksel olarak saldırganlık davranışı sergiler (örneğin; vurmak, bilerek çarpmak, itmek ya da herhangi bir nesneyi fırlatmak gibi).

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

15. Herhangi bir faaliyette bulunmaksızın sınıfta yalnız başına oturur ya da sınıfın etrafından gezinir.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

16. Herhangi bir aktivite ile ilgilenirken diğer akranlarıyla iletişim kurmaz.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

17. Yalnız başına oyun oynamaktan hoşlanır.

■	■	■	■	■
Hiç uygun	uygun	ne uygun	uygun	çok uygun
Değil	değil	ne uygun değil		

4-18 YAŞ ÇOCUK VE GENÇLER İÇİN DAVRANIŞ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

ÖĞRENCİNİN ADI – SOYADI:	EV ADRESİNİZ VE TEL NO:	ANNE – BABANIN İŞİ, EĞİTİMİ VE YAŞI
CİNSİYETİ () ERKEK () KIZ	YAŞI :	BABANIN İŞİ : TEL NO: EĞİTİMİ: YAŞI :
BUGÜNÜN TARİHİ : AY GÜN YIL	ÇOCUĞUN DOĞUM TARİHİ: AY GÜN YIL	ANNENİN İŞİ: TEL NO: EĞİTİMİ : YAŞI:
OKULUN ADI: SINIFI: OKULA DEVAM ETMİYOR ()	Çocuğunuzun davranışları ile ilgili bu formu lütfen görüşlerinizi yansıtacak biçimde yanıtlayınız. Her bir madde ile ilgili bilgi verilebili ve ikinci sayfadaki boşluklara yazılabilir.	FORMU DOLDURAN ANNE () BABA () DİĞER ()..... Çocukla olan ilişkisi:

I. ÇOCUĞUNUZUN YAPMAKTAN EN ÇOK HOŞLANDIĞI SPORLARI SIRALAYINIZ (Örneğin: Yüzme, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, bisiklete binme, güreş, balık tutma, telvando, jimnastik gibi.)

() HİÇBİRİ

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz her birine ne kadar zaman ayırır ?

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır ?

	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden Fazla	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a.	()	()	()	()	()	()	()	()
b.	()	()	()	()	()	()	()	()
c.	()	()	()	()	()	()	()	()
d.	()	()	()	()	()	()	()	()

II. ÇOCUĞUNUZUN SPOR DIŞINDAKİ İLGİ ALANLARI UĞRAŞ, OYUN VE AKTİVİTELERİNİ SIRALAYINIZ.

Örneğin: pul, bebek, araba, müzik aleti çalmak (Radyo dinlemeyi ve televizyon izlemeyi katmayınız) .

() HİÇBİRİ

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz her birine ne kadar zaman ayırır ?

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz her birinde ne kadar başarılıdır ?

	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden Fazla	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a.	()	()	()	()	()	()	()	()
b.	()	()	()	()	()	()	()	()
c.	()	()	()	()	()	()	()	()
d.	()	()	()	()	()	()	()	()

III. ÇOCUĞUNUZUN ÜYESİ OLDUĞU KULÜP, TAKIM
YA DA GRUPLARI SIRALAYINIZ (Spor, müzik, izcilik, folklor gibi)

() HİÇBİRİ

Yaşıtlarına oranla çocuğunuz
her birinde ne kadar aktiftir.

	Bilmiyorum	Az Aktif	Normal	Çok Aktif
a.	()	()	()	()
b.	()	()	()	()
c.	()	()	()	()

IV. ÇOCUĞUNUZ EVDE YA DA EV DIŞINDA YAPTIĞI
İŞLERİ SIRALAYINIZ. Örneğin: gazete alma, bakkala gitme,
pazara gitme, elektrik su faturası yatırma, çocuk bakımı, yatak düzeltme,
sofra kurma, bir dükkanda çalışma gibi ödeme yapılan ve yapılmayan
her türlü işleri katınız.

() HİÇBİRİ

Yaşıtlarına oranla her birini ne kadar başarı ile yapar ?

	Bilmiyorum	Normalden az	Normal	Normalden fazla
a.	()	()	()	()
b.	()	()	()	()
c.	()	()	()	()

V. 1. Çocuğunuzun yaklaşık olarak kaç tane yakın arkadaşı vardır. (kardeşlerini katmayınız)	Hiç yok ()	1 ()	2 ya da 3 ()	4 ya da fazla ()
2. Çocuğunuz okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşları ile birlikte olur. (kardeşlerini katmayınız)	1 den az ()	1 yada 2 ()	3 ya da daha fazla ()	

VI. Yaşıtlarına oranla çocuğunuzun:	Kötü	Normal Sayılır	Oldukça iyidir	Kardeşi yoktur
a. Kardeşleri ile arası nasıldır?	()	()	()	()
b. Diğer çocuklarla arası nasıldır?	()	()	()	
c. Anababasına karşı davranışı nasıldır?	()	()	()	
d. Kendi başına oyun oynaması ve iş yapması nasıldır?	()	()	()	

VII. 1. Çocuğunuzun okul başarısı nasıldır? (6 yaş ve yukarısı için)

Çocuğunuz okula gitmiyorsa lütfen nedenini belirtiniz.....

.....

	Başarısız	Orta	Başarılı	Çok başarılı
a. Okuma-yazma Türkçe	()	()	()	()
b. Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler	()	()	()	()
c. Aritmetik	()	()	()	()
d. Fen Bilgisi	()	()	()	()

2. Çocuğunuz alt özel sınıf ya da bir özel eğitim kurumunda okuyor mu?

() Hayır () Evet- Ne tür bir sınıf ya da okul?.....

3. Çocuğunuz hiç sınıfta kaldı mı?

() Hayır () Evet- Kaçınıcı sınıfta ve nedeni?

.....

4. Çocuğunuzun okulda ders ya da ders dışı sorunları oldu mu?

() Hayır () Evet- Açıklayınız

Bu sorunlar ne zaman başladı ?

Sorunlar bitti mi?

() Hayır () Evet- Ne zaman ?

5. Çocuğunuzun herhangi bir hastalığı, fiziksel rahatsızlığı ya da zihinsel özürü var mıdır?

() Hayır () Evet - Açıklayınız

.....

6. Çocuğunuzun sizi en çok üzen, kaygılandıran özellikleri nelerdir?

.....

.....

.....

7. Çocuğunuzun en beğendiğiniz özelliklerini belirtiniz:

.....

.....

.....

Aşağıda öğrencilerin özelliklerini tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde çocuğunuzun şu andaki ya da son 6 ay içinde ki durumunu belirtmektedir. Bir madde çocuğunuz için çok ya da sıklıkla doğru ise (2) , bazen ya da biraz doğru ise (1), hiç doğru değil ise (0) sayıların yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0 : Doğru değil (bildiğiniz kadarıyla)

1: Bazen ya da biraz doğru

2 : Çok ya da sıklıkla doğru

0 1 2	1. Yaşından daha küçük bir çocuk gibi davranır.	0 1 2	28. Yenilip içilmeyecek şeyleri yer, ya da içer (kum, kil,kalem, silgi gibi)
0 1 2	2. Alerjisi vardır (yeme, koklama ile tozlu bir yerde bulunmakta kaşıntı, döküntü.....)		
0 1 2	3. Çok tartışır	0 1 2	29. Bazı hayvanlardan ve okuldışı ortamlardan ya da yerlerden korkar (açıklayınız).....
0 1 2	4. Astım, nefes darlığı vardır.		
0 1 2	5. Karşı cinsten biri gibi davranır.	0 1 2	30. Okula gitmekten korkar.
0 1 2	6. Kakasını tuvaletten başka yere yapar.	0 1 2	31. Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkar.
0 1 2	7. Övünür, yüksekten atar, hava yapar.		
0 1 2	8. Dikkatini uzun süre bir konu üzerinde toplayamaz.	0 1 2	32. Mükemmel olmasının gerektiğine inanır.
0 1 2	9. Bazı düşüncelerini kafasına takar ve bunlar aklından çıkaramaz .	0 1 2	33. Kimsenin onu sevmediğine inanır ve bundan yakınır.
0 1 2	10. Yerinde rahat durmaz, çok hareketlidir.	0 1 2	34. Başkasının ona zarar vereceğini, kötülük yapacağını düşünür.
0 1 2	11. Yetişkinlerin dizinin dibinden ayrılmaz, onlara çok bağımlıdır.	0 1 2	35. Kendini değersiz hisseder.
0 1 2	12. Yalnızlıktan yakınır.	0 1 2	36. Çok sık bir yerlerini incitir, başı kazadan kurtulmaz.
0 1 2	13. Kafası karışıktır, şaşkın görünür.		
0 1 2	14. Çok ağlar.	0 1 2	37. Çok kavga, dövüş eder.
0 1 2	15. Hayvanlara eziyet eder.	0 1 2	38.Onunla alay edilir (arkadaşları onunla alay eder).
0 1 2	16. Başkalarına eziyet etmekten hoşlanır, zalimce davranır.	0 1 2	39. Başı belada olan kişilerle dolaşır.
0 1 2	17. Hayale dalıp gider, kendini unuttur.	0 1 2	40. Olmayan sesler işitir.
0 1 2	18. Bile bile kendine zarar verir ya da intihar girişiminde bulunur.	0 1 2	41. Düşünmeden ya da aniden hareket eder (aklına eseni yapar)
0 1 2	19. Hep dikkat çekmek ister.	0 1 2	42. Başkalarıyla beraber olmaktansa, yalnız kalmayı tercih eder.
0 1 2	20. Eşyalarına zarar verir.		
0 1 2	21. Ailesine ya da başkalarına ait eşyalara zarar verir.	0 1 2	43. Yalan söyler ve hile yapar.
0 1 2	22. Evde söz dinlemez	0 1 2	44. Tırnaklarını yer.
0 1 2	23. Okulda söz dinlemez.	0 1 2	45. Sinirli ve gergindir.
0 1 2	24. İştahsızdır, az yemek yer.	0 1 2	46. Kas seyirmeleri ve tikleri vardır
0 1 2	25. Diğer öğrencilerle iyi geçinemez.		
0 1 2	26. Yanlış davranışlarından dolayı suçlanmış gibi görünmez.	0 1 2	47. Gece kabusları, korkulu rüyaları vardır.
0 1 2	27. Genellikle kıskançtır.		

0	1	2	48. Diğer öğrenciler tarafından sevilmez.	0	1	2	69. Sır küpüdür, sırlarını kendine saklar.
0	1	2	49. Kabızlık çeker.				
0	1	2	50. Çok korkak ve kaygılıdır.	0	1	2	70. Olmayan şeyleri görür(Açıklayınız)
0	1	2	51. Baş dönmesi vardır.				
0	1	2	52. Kendini çok suçlu hisseder.	0	1	2	71. Sıkılğan ve utangaçtır.
0	1	2	53. Sırasını beklemeden konuşur.	0	1	2	72. Yangın çıkartır.
0	1	2	54. Aşırı yorgundur.	0	1	2	73.Cinsel sorunları vardır(Açıklayınız)
0	1	2	55. Çok kiloludur.				
0	1	2	56. Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel şikayetleri vardır.	0	1	2	74. Gösterişten hoşlanır, maskaralık yapar.
0	1	2	a) Ağrılar, sızılar	0	1	2	75. Çekingen ve ürkektir.
0	1	2	b) Baş ağrıları	0	1	2	76. Çocukların çoğundan az uyur.
0	1	2	c) Bulantı, kusma hissi	0	1	2	77. Çocukların çoğundan gece ve gündüz daha çok uyur (açıklayınız)
0	1	2	d) Gözle ilgili şikayetler:				
							
0	1	2	e) Döküntüler ya da cilt sorunları	0	1	2	78. Kakasıyla oynar ya da etrafa bulaştırır.
0	1	2	f) Mide karın ağrısı ve kramplar				
0	1	2	g) Kusma	0	1	2	79. Konuşma güçlüğü vardır. (Açıklayınız).....
0	1	2	h) Diğer (açıklayınız)				
				0	1	2	80. Boş gözlerle uzun uzun bakar.
0	1	2	57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur.	0	1	2	81. Evden çalmaları vardır.
0	1	2	58.Burnuyla, cildiyle, vücudunun bazı kısımlarıyla oynar ve yolar (açıklayınız)	0	1	2	82. Evin dışında çalmaları vardır.
				0	1	2	83. İhtiyacı olmayan nesneleri toplar, biriktirir (Tanımlayınız):.....
0	1	2	59. Herkesin ortasında cinsel organıyla oynar.				
0	1	2	60. Cinsel organlarıyla çok fazla oynar.				
0	1	2	61. Okul başarısı düşüktür.				
0	1	2	62. Dengesiz ve sakardır.	0	1	2	84.Acayip tuhaf davranışları vardır. (Açıklayınız):.....
0	1	2	63. Kendinden büyük çocuklarla oynamayı tercih eder.				
0	1	2	64. Kendinden küçük çocuklarla oynamayı tercih eder.				
0	1	2	65. Konuşmayı reddeder.	0	1	2	85. Acayip tuhaf düünceleri vardır. (Açıklayınız):.....
0	1	2	66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yapar Açıklayınız.....				
0	1	2	67. Evden kaçır.				
0	1	2	68. Çok bağırır, çığlık atar.				

0	1	2	86. İnatçı, somurtkan ve rahatsız edicidir..		
0	1	2	87. Duygu durumunda ani değişiklikler olur.		
0	1	2	88. Çok sık küser.		
0	1	2	89. Şüphesidir.		
0	1	2	90. Küfürlü ve açık saçık konuşur.		
0	1	2	91. Kendini öldürmekten söz eder.		
0	1	2	92. Uykuda yürür ve konuşur (açıklayın)		
					
0	1	2	93. Çok fazla konuşur.		
0	1	2	94. Başkalarıyla çok dalga geçer, alay eder.		
0	1	2	95. Öfke nöbetleri vardır, çok çabuk öfkelenir.		
0	1	2	96. Cinsel konuları fazlaca düşünür.		
0	1	2	97. İnsanları tehdit eder.		
0	1	2	98. Parmak emer.		
0	1	2	99. Temizliğe ve titizliğe aşırı düşkündür.		
0	1	2	100. Uyku sorunları vardır (açıklayın)		
					
0	1	2	101. Okuldan kaçır, dersini asar.		
0	1	2	102. Hareketsiz ve yavaştır, enerjik değildir.		
0	1	2	103. Mutsuz, üzgün ve çökkündür.		
0	1	2	104. Çok gürültücüdür.		
0	1	2	105. Tıbbi amaç dışında alkol ya da ilaç		
0	1	2	kullanır. (Açıklayınız):.....		
0	1	2	106. Etrafındaki e_yalara amaçsız olarak zarar		
			verir.		
0	1	2	107. Gündüz altını ıslatır.		
0	1	2	108. Yatağını ıslatır.		
0	1	2	109. Sızlanır, mırıldanır.		
0	1	2	110. Karşı cinsten olmayı ister.		
0	1	2	111. İçer kapanıktır, başkalarıyla birlikte olmak		
			istemez.		
0	1	2	112. Evhamlıdır, her şeyi dert edinir		
0	1	2	113. Çocuğunuzun yukarıdaki listede		
			belirtilmeyen başka sorunu varsa lütfen		
			yazınız.....		
					
					
					

ÖĞRETMEN BİLGİ FORMU

Öğrencilerinizle verdiğiniz yanıtlar aynı yaştaki öğrencilerden elde edilen ve diğer kaynaklardan saptanan bilgilerle karşılaştırılacaktır. Her bir maddeden elde edilen puan öğrencinizin genel davranışlarını belirlemeye katkıda bulunacaktır. Maddelerin tümünü işaretlemeye çalışınız. Eklemek istediğiniz bilgiler ve öneriler olursa lütfen boşluklara ve arka sayfalara yazınız.

ÖĞRENCİNİN ADI – SOYADI:	EV ADRESİNİZ VE TEL NO:	ANNE – BABANIN İŞİ, EĞİTİMİ VE YAŞI BABANIN İŞİ : EĞİTİMİ: ANNENİN İŞİ: EĞİTİMİ :
CİNSİYETİ () ERKEK () KIZ	YAŞI :	
BUGÜNÜN TARİHİ :	ÇOCUĞUN DOĞUM TARİHİ:	
AY GÜN YIL	AY GÜN YIL	
SINIFI:	OKULUN ADI :	

I. Bu öğrenciyi ne kadar zamandır tanıyorsunuz?.....

II. Bu öğrenciyi ne kadar iyi tanıyorsunuz?

() İyi tanıyorum () Oldukça iyi tanıyorum () Çok iyi tanıyorum

III. Bu öğrenciye haftada kaç saat dersiniz var?.....

IV. Okul türü ve uygulanan eğitim sistemini lütfen belirtiniz.

() Devlet okulu () Tam gün () Üçlü öğretim
() Özel okul () Yarım gün

V. Öğrencinizin her hangi bir alanda özel eğitime ihtiyacı var mıdır?

() Bilmiyorum () Hayır () Evet - Ne tür?

VI. Öğrenciniz hiç sınıfta kaldı mı?

() Bilmiyorum () Hayır () Evet - Kaçıncı sınıfta?

VII. Şu andaki okul başarısı nasıldır - Dersleri sıralayıp uygun sütunu lütfen işaretleyiniz:

DERSLER	Sınıf düzeyinin çok altında	Sınıf düzeyinin altında	Sınıf. düzeyinde	Sınıf düzeyinin üstünde	Sınıf düzeyinin çok üstünde
1.	()	()	()	()	()
2.	()	()	()	()	()
3.	()	()	()	()	()
4.	()	()	()	()	()
5.	()	()	()	()	()
6.	()	()	()	()	()

VIII. Yaşıtlarına oranla öğrenciniz

	1. Çok az	2. Oldukça az	3. Az	4. Normal	5. Fazla	6. Oldukça fazla sayılır	7. Çok fazla
1. Derslerinde başarılı mıdır?	()	()	()	()	()	()	()
2. Uyumlu mudur?	()	()	()	()	()	()	()
3. Kolay öğrenir mi?	()	()	()	()	()	()	()
4. Mutlu mudur?	()	()	()	()	()	()	()

IX. Bu yıl öğrencilerinize okulda herhangi bir anket ya da ölçek uygulandı mı?

() Hayır () Evet- Adı.....

X. Bu yıl öğrencilerinize okulda zeka ya da yetenek testleri uygulandı mı?

() Hayır () Evet (Testlerin Adı).....
Sonucu:.....

Bu öğrencinin herhangi bir hastalığı, fiziksel ya da zihinsel özrü var mıdır?

() Hayır () Evet- açıklayınız.....

Bu öğrencinin sizi en çok kaygılandıran özelliği nedir?

.....
.....
.....
.....
.....

Bu öğrenciyi en iyi tanımlayan olumlu özellikleri belirtiniz:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu öğrencinin ders durumu, davranışları ve becerileri ile ilgili görüş ve önerilerinizi lütfen yazınız:

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıda öğrencilerin özelliklerini tanımlayan bir dizi madde bulunmaktadır. Her bir madde çocuğunuzun şu andaki ya da son 6 ay içinde ki durumunu belirtmektedir. Bir madde çocuğunuz için çok ya da sıklıkla doğru ise (2) , bazen ya da biraz doğru ise (1), hiç doğru değil ise (0) sayıların yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0 : Doğru değil (bildiğiniz kadarıyla)

1: Bazen ya da biraz doğru

2 : Çok ya da sıklıkla doğru

0 1 2	1. Yaşından daha küçük bir çocuk gibi davranır.	0 1 2	26. Kötü davranışlardan dolayı utanmaz, suçluluk duymaz.
0 1 2	2. Sınıfta mırıldanır, garip sesler çıkarır.	0 1 2	27. Genellikle kıskançtır.
0 1 2	3. Çok tartışır.	0 1 2	28. Yenilip içilmeyecek şeyleri yer, ya da içer (kum,kil, kalem, silgi gibi).....
0 1 2	4. Başladığı işi bitiremez.	0 1 2	29. Bazı hayvanlardan ve okuldışı ortamlardan ya da yerlerden korkar
0 1 2	5. Karşı cinsten biri gibi davranır.	0 1 2	30. Okula gitmekten korkar.
0 1 2	6. Öğretmenlere ve diğer okul personeline karşı gelir.	0 1 2	31. Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkar.
0 1 2	7. Övünür, yüksekten atar, hava yapar.	0 1 2	32. Mükemmel olmasının gerektiğine inanır.
0 1 2	8. Dikkatini uzun süre bir konu üzerinde toplayamaz.	0 1 2	33. Kimsenin onu sevmediğine inanır ve bundan yakını.
0 1 2	9. Bazı düşüncelerini kafasına takar ve bunları aklından çıkaramaz.	0 1 2	34. Başkasının ona zarar vereceğini, kötülük yapacağını düşünür.
0 1 2	10. Yerinde rahat duramaz, çok hareketlidir.	0 1 2	35. Kendini değersiz hisseder.
0 1 2	11. Yetişkinlerin dizin dibinden ayrılmaz, onlara çok bağımlıdır.	0 1 2	36. Çok sık bir yerlerini incitir, başı kazadan kurtulmaz.
0 1 2	12. Yalnızlıktan yakını.	0 1 2	37. Çok kavga dövüş eder.
0 1 2	13. Kafası karışıktır, şaşkın görünür.	0 1 2	38. Onunla alay edilir (arkadaşları onunla çok alay eder).
0 1 2	14. Çok ağlar.	0 1 2	39. Başı belada olan kişilerle dolaşır.
0 1 2	15. Kıpır kıpırdır.....	0 1 2	40. Olmayan sesler işitir. (Açıklayınız).....
0 1 2	16. Başkalarına eziyet etmekten hoşlanır, zalimce davranır.	0 1 2	41. Düşünmeden ya da aniden hareket eder (aklına eseni yapar)
0 1 2	17. Hayale dalıp gider, kendini unuttur.	0 1 2	42. Başkalarıyla beraber olmaktansa, yalnız kalmayı tercih eder.
0 1 2	18. Bile bile kendine zarar verir ya da intihar girişiminde bulunur.	0 1 2	43. Yalan söyler ve hile yapar.
0 1 2	19. Hep dikkat çekmek ister.	0 1 2	44. Tırnaklarını yer.
0 1 2	20. Eşyalarına zarar verir.		
0 1 2	21. Ailesine ya da başkalarına ait eşyalar zarar verir.		
0 1 2	22. Yönergeleri izlemekte güçlük çeker.		
0 1 2	23. Okulda söz dinlemez.		
0 1 2	24. Diğer öğrencileri rahatsız eder.		
0 1 2	25. Diğer öğrencilerle iyi geçinemez.		

0	1	2	45. Sınırlı ve gergindir.	0	1	2	66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yapar
0	1	2	46. Kas seymeleri ve tikleri vardır..				
0	1	2	47. Kurallara çok fazla uyar	0	1	2	67..Sınıf disiplini bozar.
0	1	2	48. Diğer öğrenciler tarafından sevilmez.	0	1	2	68. Çok bağırır, çılgık atar.
0	1	2	49. Öğrenme güçlüğü vardır.	0	1	2	69. Sır küpüdür, sırlarını kendine saklar.
0	1	2	50. Çok korkak ve kaygılıdır.				
0	1	2	51. Baş dönmesi vardır.	0	1	2	70. Olmayan şeyleri görür(Açıklayınız)
0	1	2	52. Çok suçluluk duyar.				
0	1	2	53. Sırasını beklemeden konuşur.	0	1	2	71. Sıkılgan ve utangaçtır.
			54. Aşırı yorgundur.	0	1	2	72. Dağınık ve düzensiz çalışır.
0	1	2	55. Çok kiloludur.	0	1	2	73. Sorumsuzca davranır
0	1	2	56. Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel				(Açıklayınız).....
0	1	2	şikayetleri vardır.	0	1	2	74. Gösterişten hoşlanır, maskaralık yapar.
0	1	2	a) Ağrılar, sızılar				
0	1	2	b) Baş ağrıları	0	1	2	75. Çekingen ve ürkektir.
0	1	2	c) Bulantı, kusma hissi	0	1	2	76. Beklenmedik ani fevri hareketleri vardır.
0	1	2	d) Gözle ilgili				
0	1	2	şikayetler:.....	0	1	2	77. İstekleri yerine getirilmezse hevesi
0	1	2	e) Döküntüler ya da cilt sorunları	0	1	2	çabuk kırılır.
0	1	2	f) Mide karın ağrısı ve kramplar	0	1	2	78. Dikkati çabuk dağılır, dikkatsizdir.
0	1	2	g) Kusma	0	1	2	79. Konuşma güçlüğü vardır.
0	1	2	h) Diğer (açıklayınız).....				(Açıklayınız).....
				0	1	2	80. Boş gözlerle uzun uzun bakar.
0	1	2	57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur.	0	1	2	81. Eleştirildiğinde incinir, gücenir.
0	1	2	58.Burnuyla, cildiyle, vücudunun bazı	0	1	2	82. Evin dışında çalmaları vardır.
			kısımlarıyla oynar ve yolar	0	1	2	83. İhtiyacı olmayan nesneleri toplar,
			(açıklayınız).....				biriktirir(Tanımlayınız):
0	1	2	59. Sınıfta uyur.				
0	1	2	60. Hevessiz, isteksiz ve durgundur.				
0	1	2	61. Okul başarısı düşüktür.				
0	1	2	62. Dengesiz ve sakardır.	0	1	2	84. Alışılmadık acayip davranışları
0	1	2	63. Kendinden büyük çocuklarla oynamayı				vardır. (Açıklayınız):
			tercih eder.				
0	1	2	64. Kendinden küçük çocuklarla oynamayı				
			tercih eder.				
0	1	2	65. Konuşmayı reddeder.				

0	1	2	85. Alışılmadık acayip düşünceleri vardır. (Açıklayınız):.....	0	1	2	113. Öğrencinizin yukarıdaki listede belirtilmeyen başka sorunu varsa lütfen yazınız.....
0	1	2	86. İnatçı, somurtkan ve rahatsız edicidir..				
0	1	2	87. Mizacı ve duyguları çabuk değişir.				
0	1	2	88. Çok sık küser.				
0	1	2	89. Şüphesidir.				
0	1	2	90. Küfürlü ve açık saçık konuşur.				
0	1	2	91. Kendini öldürmekten söz eder.				
0	1	2	92. Başarısızdır, yeterince çaba göstermez.				
0	1	2	93. Çok fazla konuşur.				
0	1	2	94. Başkalarıyla çok dalga geçer, alay eder.				
0	1	2	95. Öfke nöbetleri vardır, çok çabuk öfkelenir.				
0	1	2	96. Cinsel konuları fazlaca düşünür.				
0	1	2	97. İnsanları tehdit eder.				
0	1	2	98. Okula ve derse geç kalır.				
0	1	2	99. Temizliğe ve titizliğe aşırı düşkündür.				
0	1	2	100. Kendine verilen görevleri yerine getirmez.				
0	1	2	101. Okuldan kaçır, dersini asar.				
0	1	2	102. Hareketsiz ve yavaştır.				
0	1	2	103. Mutsuz, üzgün ve çökkündür.				
0	1	2	104. Çok yüksek sesle konuşur.				
0	1	2	105. Tıbbi amaç dışında alkol ya da ilaç kullanır. (Açıklayınız)				
0	1	2	106. Başkalarını memnun etmeye çok meraklıdır.				
0	1	2	107. Okulu sevmez.				
0	1	2	108. Hata yapmaktan korkar.				
0	1	2	109. Sızlanır, mırıldanır.				
0	1	2	110. Dış görünüşü temiz değildir.				
0	1	2	111. İçer kapanıktır, başkalarıyla birlikte olmak istemez.				
0	1	2	112. Evhamlıdır.				

		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	
		0 1 2	

